TÂLCUIRI LA FILOCALIE

4

Arhimandrit Evsevios Vitti

SFÂNTUL NIL ASCETUL despre rugăciune

EDITURA SFÂNTUL NECTARIE

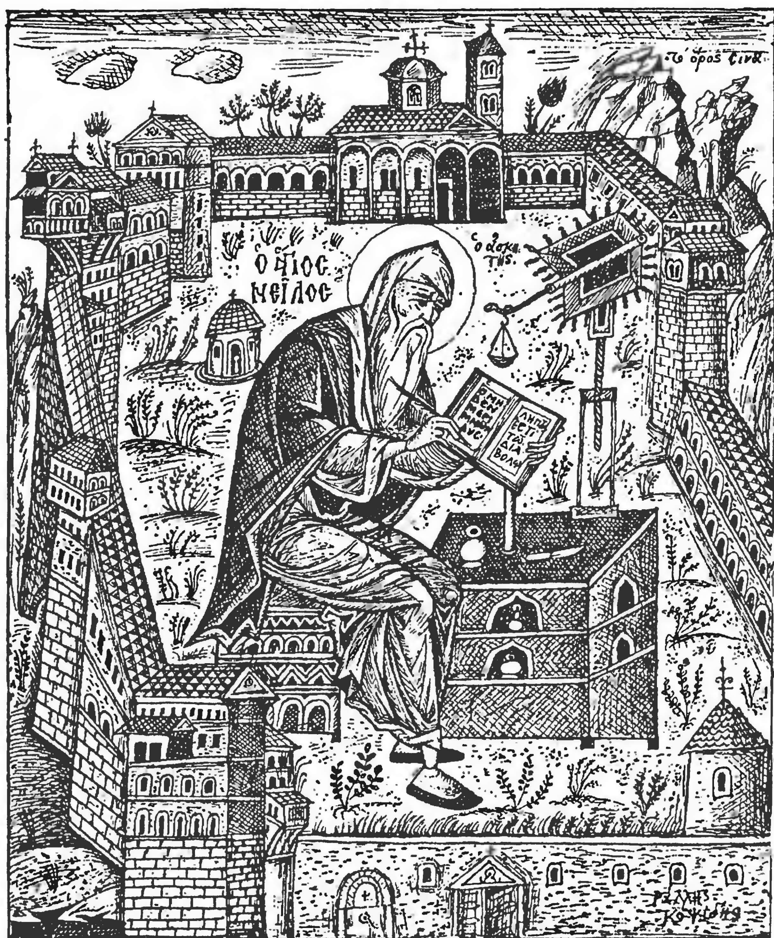

SF. NECTARIE

T Â L C U I R I   L A   F I L O C A L I E

4

SFÂNTUL NIL SINAITUL

SFÂNTUL NIL ASCETUL

ARHIMANDRIT

EVSEVIOS VITTIS

DESPRE RUGĂCIUNE
TÂLCUIRE LA SFÂNTUL NIL

Traducere din limba greacă de
Ierom. Agapie (Corbu)

Tipărită cu binecuvântarea
Preasfinţitului Părinte
TIMOTEI
Episcopul Aradului

Traducere după: ΑΡΧΙΜ. ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΒΙΤΤΗ, "ΕΙΣ ΥΨΟΣ ΝΟΗΤΟΝ ...",
«Λόφος περὶ προσευχῆς» τοῦ Ἁγίου Νείλου τοῦ Ἀσκητοῦ
ΕΚΔΟΣΕΙΣ „ΑΠΟΣΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ
ΕΛΛΑΔΟΣ", Ἔκδοσις Γ΄, 1992

Traducătorul şi Editura „Sf. Nectarie" mulţumesc
Editurii „Apostoliki Diakonia" a Bisericii Ortodoxe a Greciei
şi Părintelui Evsevios
pentru îngăduinţa publicării acestei cărţi în limba română

Coperta şi supracoperta: Dana Moroiu, Corneliu Alexandrescu

Imagine supracoperta I: Sf. Nil Ascetul - icoană
supracoperta IV: Ornament de pe ferecătura icoanei „Hristos
Pantocrator", sec. XVIII, Mănăstirea Vatopedi - detaliu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

EVSEVIOS VITTIS, arhimandrit
Sfântul Nil Sinaitul : despre rugăciune / arhimandrit
Evsevios Vittis ; trad.: ierom. Agapie. - Arad : Editura Sfântul
Nectarie, 2009
Bibliogr.
ISBN 978-973-85817-9-1

I. Agapie, ieromonah (trad.)

235.3 Nil Sinaitul

Prolog

„Călugărul fără rugăciune este ca soldatul fără armă în război", îmi spunea adeseori Gheronda Iosif Vatopedinul, la începutul vieţii mele monahale. Am înţeles acest cuvânt abia cu trecerea anilor, când am văzut că viaţa creştină autentică tinde să se desfăşoare în alt plan al existenţei, unde mintea, în drumul ei spre Dumnezeu, se întâlneşte cu puterile stăpânitorului lumii acesteia. Lupta creştinului poate fi dusă numai de către cel ce a dobândit rugăciunea prin care biruieşte puterile întunericului. „Rugăciunea este Dumnezeu", spune Sfântul Grigorie Sinaitul, arătând că ea este un dar de sus, este harul care lucrează în mintea mea, în duhul meu, în inima mea, în trupul meu. Dar pentru ca atotputernicul har dumnezeiesc să poată lucra în mine, să poată rămâne în mine, e nevoie să găsească în mine structuri potrivite lui. Acestea iau naştere prin modelarea minţii mele după învăţăturile lui Hristos, după poruncile lui Dumnezeu, care ne sunt toate înfăţişate practic în scrierile filocalice. Începem cu ascultarea şi păzirea cuvântului lui Hristos, în cazul monahilor mijlocit de Stareţul lor, şi apoi, în măsura absorbirii acestui cuvânt, a duhului şi a puterii lui, în măsura modelării noastre de către El, suntem îndreptăţiţi şi în măsură să purtăm povara adevăratei rugăciuni şi să ducem biruitor lupta duhovnicească. Hristos cel înviat este Cel ce biruie în noi moartea şi pe stăpânitorul morţii, dar poate face aceasta doar în măsura în care noi ne micşorăm, pentru ca El să crească. Cultura rugăciunii e o şcoală care ţine toată viaţa. E o lucrare în care s-au adâncit monahii, din a căror nepreţuită experienţă se pot adăpa toţi creştinii. Una din primele lecţii e să înţelegi că nu e acelaşi lucru a te ruga cu a avea rugăciune.

Scrierea filocalică a cărei tâlcuire o prezentăm în al patrulea volum din seria de *Tâlcuiri la Filocalie* cuprinde experienţa rugăciunii Părinţilor pustiei transpusă în *153 de capete despre rugăciune*. Acestea sunt prezente în volumul I al *Filocaliei* româneşti sub numele lui Evagrie Ponticul (†399). În *Filocalia* greacă ele sunt puse sub numele lui Nil Ascetul (†430). Părintele Stăniloae, traducătorul în româneşte al *Filocaliei*, întemeindu-se pe evidenţe interne şi pe date istorice, urmând cercetărilor contemporane întreprinse de autori ortodocşi, dar şi neortodocşi, redă această scriere autorului ei real, Evagrie. Acesta din urmă, fiind condamnat la Sinodul V Ecumenic (553) pentru anumite greşeli theologice, a fost îndepărtat din bibliotecile mănăstireşti. Totuşi, datorită valorii unice şi incontestabile a operei sale, unele scrieri au fost salvate, fiind puse sub numele lui Nil Ascetul. Dar toate traducerile siriace ale *Celor 153 de capete despre rugăciune*, traduceri anterioare Sinodului V, îl au ca autor pe Evagrie. Valoarea duhovnicească şi theologică a scrierilor lui Evagrie, care condensează în mod theologic experienţa mistică a asceţilor pustiei Egiptului, expusă într-o perspectivă influenţată deopotrivă de theologia alexandrină şi capadociană, o dovedesc *Capetele despre dragoste* ale Sfântului Maxim Mărturisitorul, care adeseori sunt o parafrazare a lui Evagrie.

Tâlcuirea de faţă este o extinsă şi detaliată explicare a *Celor 153 de capete despre rugăciune*, gândită de autorul ei ca o introducere extinsă la *Capetele* însele. De aceea, ea premerge textului capetelor. În tâlcuirea sa autorul nu-l pomeneşte pe Evagrie, ci pe Sfântul Nil Ascetul. Deşi în întreaga theologie ortodoxă paternitatea evagriană a acestei scrieri este de acum unanim recunoscută, chiar şi într-un mediu extrem de exigent şi de rezervat faţă de „noutăţile" cercetărilor cum este cel athonit (prin Părintele Theoclit Dionisiatul[1]), am respectat atât în titlu, cât şi în restul traducerii opţiunea Părintelui Evsevios, autorul tâlcuirii, pentru Sfântul Nil.

Traducătorul

[1] Vezi Theoclit Dionisiatul, *Introducere* la *Cele 153 de capete despre rugăciune*, (în lb. greacă), ed. Spileoti, Athena.

Notiță introductivă

În această carte urmărim să analizăm și să abordăm oarecum metodic *Cuvântul despre rugăciune* al Sfântului Nil Ascetul. Textul se găsește, printre altele, și în *Filocalie*[1]. Specialiștii spun că acest foarte frumos *Cuvânt* aparține lui Evagrie Ponticul, dar din diferite motive a circulat sub numele Sfântului Nil, care a fost un ascet și un important autor de texte duhovnicești. Noi însă nu facem aici o lucrare de specialitate, theologico-filologică, nici o analiză potrivită cerințelor unei teze academice și nici nu ne adresăm unor cititori de specialitate, astfel încât să fie nevoie să intrăm în sfera unor asemenea probleme, precum cercetarea identității autorului unui text care a circulat sub alt nume etc. Lăsăm această problemă și tot ce e legat de ea pe seama specialiștilor, ca fiind mai potriviți. Pe noi ne interesează mai mult cuprinsul acestui *Cuvânt* foarte duhovnicesc, care e și foarte ziditor și ne ajută nespus să intrăm mai adânc în duhul și în făptuirea „adevăratei și duhovniceștii rugăciuni". Ne îndestulăm cu faptul că mari figuri duhovnicești s-au hrănit din textul acesta și l-au folosit ca hrană duhovnicească obștească, prin faptă și prin cuvânt, pentru generații și generații de monahi și de creștini credincioși. Așa și preaduhovnicescul sfânt al vremurilor mai noi, Sfântul Nicodim Aghioritul, a găsit textul acesta foarte potrivit pentru hrana duhovni-

---

[1] Aflat însă sub numele lui Evagrie Ponticul în *Filocalia sfintelor nevoințe ale desăvârșirii*, vol. 1, (în traducerea Pr. Prof. Acad. Dr. Dumitru Stăniloae), Ed. Harisma, 1993, pp.102-127. [de aici, pentru *Filocalia românească*, sigla FR. De asemenea, pentru textele din Sfânta Scriptură am folosit *Biblia*, Ediția Sfântului Sinod, 1914.] (n.tr.)

cească a monahilor şi creştinilor ortodocşi şi pentru povăţuirea lor şi l-a cuprins în faimoasa colecţie a *Filocaliei* sub numele Sfântului Nil. Girul duhovnicesc al Sfântului Nicodim şi neîndoielnica sa duhovnicie ortodoxă sunt o chezăşie a vredniciei acestui text ce ne-a fost transmis sub numele Sfântului Nil. Aşadar, primim *Cuvântul despre rugăciune* aşa cum îl găsim în *Filocalie* şi ne străduim, pe cât ne stă în putinţă, să gustăm mai mult din duhovnicia cu care ne îmbie şi din povăţuirea către minunatul tărâm al „rugăciunii curate şi duhovniceşti" sau „văzătoare" sau „înţelegătoare".[2]

Această rugăciune, mai cu seamă în forma şi desfăşurarea ei desăvârşită pe care a avut-o sub povăţuirea Duhului Sfânt de-a lungul veacurilor până s-a cristalizat la urmaşii epocii în care au fost scrise capetele *Cuvântului despre rugăciune*, constituie expresia cea mai adâncă şi mai autentică de rugăciune în sânul sfânt al duhovniciei monahale ortodoxe. Această duhovnicie dă tonul întregii duhovnicii a Bisericii noastre.

Desigur că tema rugăciunii „duhovniceşti" sau „adevărate" este foarte cuprinzătoare. Aşa că nu numai hotarele acestei scurte *Notiţe*, dar nici întreagă această lucrare a noastră nu sunt destule spre a cuprinde, fie şi pe scurt, întregul ei. Şi nici cel ce scrie aceste rânduri nu află întru sine îndreptăţire pentru o temă atât de adâncă. Ne vor grăi însă, într-o oarecare măsură, înseşi paginile textului acestei scrieri ascetice, în care are cuvântul cineva foarte îndreptăţit spre a vorbi despre rugăciune, adică Sfântul Nil. Cartea noastră este, de fapt, o introducere la însăşi scrierea Sfântului Nil, pe care cititorul o poate găsi şi la sfârşitul volumului de faţă. Ceea ce scriem aici ca introducere, mai bine-zis ca „prochimen" (gr.προ-κείμεν=„ceea ce premerge unui text"), ca text ce stă înaintea altuia, poate fi considerat ca urmărind să lămurească anumite elemente ale textului Sfântului Nil însuşi, precum şi să aducă informaţii în jurul chestiunilor de ordin mai tehnic, legate fie de *Cuvântul* Sfântului, fie de modul în care s-a făcut analiza şi s-a structurat cuprinsul.

Cuvântul despre rugăciune al Sfântului Nil cuprinde 153 de capete. (Din motive de spaţiu, în continuare prin „capete" vom înţelege

[2] Vezi *Tâlcuiri la Filocalie 3*, Ed. Sf. Nectarie, Arad, 2008, nota 1, p. 16.

capetele acestui *Cuvânt*). „Capetele" sau modalitatea înfățișării ideilor sub forma unor scurte sentințe numite „capete" este o formă filologică de elaborare a unei scrieri, modalitate pe care a introdus-o Evagrie Ponticul, monah și autor de lucrări monahale duhovnicești. Această formă de expunere a ideilor au imitat-o și alți autori duhovnicești, precum Sfântul Maxim Mărturisitorul, Sfântul Marcu Ascetul, Isihie Prezviterul, Sfântul Nil și mulți alții. Aceste „capete" sunt, de obicei, texte de mică întindere și mai multe la un loc, formând și aparținând unei unități scriitoricești mai mari. Adesea, un astfel de „cap" poate să fie o simplă frază sau chiar numai o invitație ușoară, laconică – un adevărat aforism – în care se expune un punct de vedere, un fapt, o idee etc., toate în legătură cu subiectul general al întregului text căruia îi aparține, dar având și o astfel de libertate, încât nu e obligatorie continuitatea între un cap și următorul. Adesea se întâmplă ca un cap să pară oarecum fără legătură cu tema centrală care se vede în titlul colecției de capete. Există însă întotdeauna o legătură de adâncime între ce se spune în fiecare cap și tema întregului grup de capete ale unui *Cuvânt*, așa cum se întâmplă și în cazul *Cuvântului despre rugăciune*. Astfel că un cap trebuie citit încadrat în textul său duhovnicesc, dacă vrem să-l înțelegem corect. Altfel s-ar putea să ni se pară străin și artificial prezent în text, și atunci e firesc să fie răstălmăcit. Acest principiu e valabil și pentru fiecare cap din *Cuvântul despre rugăciune* al Sfântului Nil, de care ne vom ocupa în această carte.

Scopul pentru care au fost alcătuite *Capetele* Sfântului Nil e pur duhovnicesc și practic, așa cum nădăjduim că se vede și din modul în care au fost scrise. Tot ceea ce a dobândit cu privegheri de toată noaptea, cu posturi, cu nevoință, de multe ori mai presus de om, cu lacrimi fierbinți de străpungere, cu preaadâncă tânguire duhovnicească a inimii, cu fierbinte căutare a cerului, cu suspine negrăite, poate cu căderi și nereușite la început, dar și cu adâncă și cutremurătoare și pe măsură pocăință apoi, cu sfinte citiri și studiu duhovnicesc, cu contemplații și cu lepădarea de toate pentru a moșteni totul [37], astfel încât „viața cea nouă" și „făptura cea nouă" în Hristos să devină realitate în sufletul pustnicului rugător, tot ceea ce a fost astfel câștigat a fost și așezat în „capete". Iar aceasta „ca să-i facă biruința neostenicioasă și să-l scoată

încununat din luptă" pe cel ce le primeşte.[3]

Pricina pentru care au fost scrise „capetele" o constituie cererea lor de către un alt luptător duhovnicesc care s-a adresat Sfântului. Dorea să se adâncească mai mult în problematica rugăciunii duhovniceşti şi în practica ei. Iar Sfântul le-a scris. Scopul pentru care „capetele" au fost cerute şi pentru care au fost scrise atunci, iar apoi au fost predate mai departe următoarelor generaţii până azi, rămâne acelaşi. Va trebui să ne mişcăm înlăuntrul hotarelor acestui scop şi noi care le citim astăzi şi în lumina acestuia să le înţelegem. Altfel, rămân o mostră de literatură, frumoasă poate, dar neroditoare pentru noi şi nefolositoare.

Deoarece „capetele" se adresează unui monah înaintat duhovniceşte şi cunoscător al tradiţiei şi terminologiei duhovniceşti, presupun drept deja cunoscute multe alte lucruri, precum „rugăciune duhovnicească sau adevărată", „virtute", „cunoştinţă", „patimă", „luptă duhovnicească", „lepădare", „nevoinţă" ş.a. Pentru cel care nu are nici cea mai mică experienţă duhovnicească sau cunoaştere a terminologiei ascetice şi duhovniceşti este dificilă urmărirea textului „capetelor" fără vreun ajutor. De aceea, vom încerca o lămurire a acestor termeni în locul în care îi întâlnim. Altfel, ar fi nevoie să ne întindem foarte mult, ceea ce, desigur, ar fi obositor pentru mulţi.

Pentru a limpezi şi tâlcui „capetele", scrise pe baza unei adânci şi bogate cunoaşteri a Sfintei Scripturi, a tradiţiei monahale şi duhovniceşti de până atunci, a unei nepreţuite experienţe personale şi a iluminării dumnezeieşti, folosim „capetele" înseşi. Adică tâlcuim „capetele" prin „capete". Ne ferim dintru început să apelăm la alte scrieri, fie ale aceluiaşi autor, fie ale altora înrudiţi duhovniceşte, pentru a nu ne întinde prea mult şi pentru a nu îngreuna în plus textul nostru, deja foarte greu. Vom face excepţie însă de la această regulă atunci când nici înseşi „capetele" nu ne vor ajuta la lămurirea lor prin ele însele. În această situaţie, vom apela la alţi scriitori sfinţi şi Părinţi, dar iarăşi, într-o măsură foarte limitată, deoarece nu facem o expunere exhaustivă a căilor rugăciunii niptice şi duhovniceşti în toată întinderea şi adâncimea ei. Dacă Domnul va voi, cu timpul vom da la iveală, după cum socotim, şi alte tâlcuiri ale altor autori sfinţi care au scris despre acest subiect. Ast-

[3] Sf. Nil Ascetul, *Cuvânt ascetic*, FR 1 (1993), p.236.

fel, unul îl va completa pe celălalt, iar cititorul care va avea răbdarea de a urmări această strădanie va fi ajutat să plinească golurile pe care, cu necesitate, le lasă expunerea temei rugăciunii duhovniceşti, aşa cum o face fiecare autor sfânt aparte. Trebuie însă să accentuăm cu deosebită tărie că ceea ce joacă un rol important în înţelegerea celor scrise în „capete" este strădania de a le trăi şi de a cere cu răbdare „strălucirea" Duhului Sfânt pentru o înţelegere mai adâncă şi mai lăuntrică a lor. Acest lucru îl accentuează şi îl repetă adesea şi în multe feluri Sfântul Nil în „capete". *Stai la straja ta (...) pentru ca Cel ce pătimeşte împreună cu cei neştiutori să te cerceteze şi pe tine* şi atunci, nu numai că *vei primi darul atotstrălucitor al rugăciunii* [70], ci şi *vei înţelege* [67], pentru că *Dumnezeu, apropiindu-Se, călătoreşte împreună cu tine* [66].

Sfântul autor al „capetelor" ne conduce în sfere ale rugăciunii necunoscute pentru cei mai mulţi dintre noi, atunci când de exemplu, ne vorbeşte despre felul în care întreaga lume duhovnicească se pune într-o mişcare pozitivă sau negativă faţă de sufletul care se roagă. Rămânând statornic pe tărâmul sigur al unui realism antropologic precis şi al unei lucidităţi duhovniceşti fără egal, Sfântul nostru ne vorbeşte, de exemplu, de cursele şi uneltirile vrăjmaşului rugăciunii, diavolul, de firea omului atât de bolnavă şi înceată, de tainicele bucurii ale rugăciunii, cărora nu le este seamăn, despre venirea şi coborârea Sfântului Duh în sufletul ce se roagă, despre sălăşluirea în acesta a Preasfintei Treimi, despre tensiunea duhovnicească şi „vederea" Celui Nevăzut şi despre „cunoştinţa fiinţială" sau despre „cuvântul fiinţial", despre adevărata theologie şi despre o mulţime întreagă de alte teme.

În acest fel, Sfântul Nil deschide o ieşire pentru omul contemporan, aflat într-un adevărat impas. Întreaga structură internă şi evoluţie a societăţii de azi, tehnocraţia, feluritele totalitarisme şi diferitele forme de dictatură (nu doar cele politice) îl prind în cursă şi îl robesc pe om, făcându-l sclavul propriilor sale creaţii. Îl reduc la un număr dintr-o mulţime anonimă şi îl devalorizează la măsura unui atom aproape inexistent, fără personalitate, astfel încât să se înăbuşe într-o lume cu desăvârşire materială, fără nădejde, lumină şi ieşire din propriile sale legături. Acestui om Sfântul nostru îi arată ieşirea spre cer prin mijlocirea rugăciunii duhovniceşti, pentru că ea îl introduce acolo unde-L

va găsi pe Însuşi Domnul, ieşind din sine şi descoperind de ce există şi trăieşte în această lume atât de antinomică şi confuză. De aceea rugăciunea, pentru sfântul autor al „capetelor", nu este o îndeletnicire întâmplătoare şi ocazională, oricât de importantă şi serioasă ar fi considerată, ci lucrarea neîncetată şi fiinţială a vieţii.

Uimeşte constatarea că în „capete" nu se vorbeşte despre rugăciunea liturgică, despre Sfânta Euharistie şi nici despre alte laturi ale rugăciunii. Faptul nu este însă nici ciudat şi nici fără explicaţie. Toate acestea sunt presupuse ca deja înrădăcinate în viaţa monahului şi, în general, a luptătorului duhovnicesc. În „capete" se vorbeşte, mai ales, de efortul personal al fiecăruia în singurătate, chiar dacă există indicaţii pentru rugăciunea obştească, precum în capul 41 şi 42. Printre altele, să nu uităm că tema rugăciunii, care e foarte mare, nu este epuizată în „capete" nici măcar în ce priveşte însăşi rugăciunea personală. Înţelegerea ei cu duhul, cum deja am arătat, va constitui o foarte importantă contribuţie nu doar în latura rugăciunii personale a fiecărui credincios, ci în întregul Bisericii noastre. Aceasta pentru că rugăciunea este spaţiul duhovnicesc unde se întâlnesc în Duh toţi creştinii, ca mădulare ale Trupului tainic al lui Hristos. Ca rugători, ca suflete ce se străduiesc să trăiască cu toată puterea şi dorinţa lor comuniunea cu Capul Trupului şi, prin mijlocirea Lui, cu întreagă Preasfânta Treime, e cu neputinţă să nu se afle alături chiar prin mijlocirea rugăciunii. Tocmai aici se află marea ei semnificaţie pentru viaţa fiecăruia şi a vieţii întregii Biserici.

Trebuie subliniat cu stăruinţă fundamentul biblic al „capetelor". Studiul şi cunoaşterea Sfintei Scripturi e un ghid al rugăciunii pentru autorul lor, iar rugăciunea la rândul ei ajută la o mai adâncă înţelegere a Scripturii. Astfel, în *Cele 153 de Capete despre rugăciune* avem aproximativ 50 de referiri directe la texte din Sfânta Scriptură, în timp ce referiri indirecte se află aproape în fiecare frază. Sfântul Nil a ştiut „să scoată din vistieria sa noi şi vechi" (Mt. 13, 52). Însuşi numărul capetelor, 153, e legat de întâmplarea consemnată în Sfânta Evanghelie (In. 21, 11) şi are pentru autor un înţeles duhovnicesc, precum vom vedea altundeva.

Această convingere are mare importanţă şi pentru noi. Ca să-l înţelegem pe Sfântul Nil, ca şi pe orice alt Părinte, trebuie să fim familiarizaţi cu Scriptura. Iar ca să putem înainta pe acelaşi drum cu ei,

trebuie să ne hrănim şi noi din sfintele ei pagini. Şi aceasta, desigur, în sânul sfânt al Bisericii noastre, care nu e doar păstrătoarea şi păzitoarea veşnică a nepreţuitelor comori ale Sfintei Scripturi, ci şi singura tâlcuitoare autentică a ei. Gurile ei sfinte sunt sfinţii şi de Dumnezeu luminaţii Părinţi, ca şi Sfântul Nil în cazul nostru.

Sfântul Nil se referă la Sfânta Scriptură adesea, după cum am spus, şi o tâlcuieşte de obicei alegoric, văzând în spatele sensului gramatical sau al întâmplărilor istorice şi un mesaj mai tainic al lui Dumnezeu către suflet. Astfel, toate câte se spun sau se istorisesc în Scriptură dobândesc un caracter supratemporal şi, în acelaşi timp, personal. Şi toate acestea, desigur, în duhul Tadiţiei de veacuri a Bisericii noastre, care a cunoscut toate căile de pătrundere în sfintele ei texte. În acest chip sunt evitate pericolele răstălmăcirilor theologice şi ale fantezismului, ale subiectivismului şi ale suficienţei de sine, ale bunului plac, care când conduc singure, îl fac pe fiecare să ia *fumul drept lumină* [69]. Îl fac jucăria duhurilor rele şi a vrăjmaşilor săi, care *nu în spatele lui, ci în faţa lui îşi vor face mendrele, şi devine ţinta lor în vremea rugăciunii, târât şi purtat de ei prin gânduri nechibzuite* [cf. 148]. Aceste cuvinte le spune, desigur, tuturor celor care trec cu vederea duhul rugăciunii curate, precum vom vedea, dar se potrivesc şi în situaţia de care vorbim aici.

Atât în înfăţişarea gândurilor Sfântului Nil care urmează după această scurtă *Notiţă*, cât şi în însuşi textul *Capetelor* aflat la sfârşitul acestui volum, toate acestea sunt atât de limpezi şi clare, încât nu mai e nevoie să le repetăm aici. În înfăţişarea uneia sau alteia dintre laturile unei anumite teme folosim, poate cam des, texte şi expresii din „capete" pe care le-am folosit şi altundeva. S-ar putea ca aceasta să fie socotită o repetiţie a aceloraşi lucruri, dar noi credem că nu e. Un text sau o frază pot fi privite din multe laturi şi puncte de vedere. Când textul, precum „capetele" în cazul nostru, e foarte scurt, atunci revenirea la aceleaşi părţi ale lui, pentru a fi privite şi din alt punct, este de neocolit. Încercăm, desigur, să evităm aceasta, dar nu ne e foarte uşor. De aceea, cerem şi îngăduinţa cititorului pentru situaţiile în care poate că am fi reuşit să evităm repetările, dar nu am luat aminte cât trebuie.

Paginile ce urmează au caracter introductiv. Seamănă cu sche-

lăria ce ajută la săvârşirea lucrării principale. Când lucrul s-a terminat, schelele nu mai sunt necesare. Aşa e şi cu cele ce sunt scrise aici. Dacă cititorul rezistă şi citeşte până la sfârşit cele ce urmează, precum credem şi nădăjduim, şi va fi ajutat să fie introdus în gândirea Sfântului Nil, atunci nu-i va mai trebui textul nostru. Poate şi trebuie să citească însăşi scrierea Sfântului pentru a se adânci în ea. Şi s-o citească nu o singură dată, ci de multe ori şi cu toată atenţia. Textele duhovniceşti, precum „capetele", sunt de neînlocuit şi cer multă şi pătrunzătoare cercetare şi asimilare. De aceea, trebuie ca fiecare dintre noi să vină în contact direct cu ele, astfel încât să poată gusta tot harul ce curge de la sine şi adevărat şi, mai întâi de toate, să se folosească duhovniceşte şi să umble pe acelaşi drum pe care a umblat sfântul lor autor. „Capetele" dau o mărturie minunată pentru aceasta.

Dacă la acest scop vor ajuta şi rândurile care urmează, adică schelăria, atunci putem spune că truda de a le scrie nu a fost zadarnică, chiar dacă de acest ajutor se va bucura fie şi numai un singur suflet.

Capitolul I

ANTROPOLOGIA RUGĂCIUNII

Omul, aşa cum îl văd *Capetele despre rugăciune* ale Sfântului Nil

Ca să înţelegem corect ce spun *Capetele* în legătură cu rugăciunea atunci când se referă la om, trebuie să ne dăm seama cum îl înţeleg. Aceasta înseamnă că trebuie să facem dintru început o sistematizare a tuturor elementelor legate de om la care se referă „capetele". Adică trebuie să vedem toate elementele antropologice, aşa cum sunt exprimate ele în graiul theologic de specialitate, după ce le-am aşezat într-o orânduire logică. Aceasta pentru că rugăciunea nu este deloc fără legătură cu alcătuirea noastră şi cu modul în care funcţionează această alcătuire.

Într-adevăr, cine citeşte cu atenţie textul „capetelor" se va găsi adesea în faţa unor termeni antropologici care nu sunt întotdeauna uşor de înţeles de către toţi. Desigur, „capetele" nu ne dau multe elemente explicative şi, de aceea, nu este uşor să schiţăm o concepţie completă şi o imagine despre om, aşa cum îl vede şi îl înţelege Sfântul nostru, dar vom încerca să folosim elementele pe care ni le pune la dispoziţie pentru a trasa chiar şi o imagine schiţată asupra omului, atât în ceea ce priveşte trupul său, cât şi sufletul.

Astfel, vom putea înţelege corect ceea ce ne spune legat de diferitele părţi constitutive ale omului, cum ar fi: trupul, mintea, voinţa etc.

I. TRUPUL OMULUI

Omul, din punct de vedere exterior, în dimensiunea sa exterioară, care se află sub directa noastră percepție, pe care o vedem, o auzim, o simțim, adică o conștientizăm prin intermediul simțurilor noastre, este trup (σῶμα) sau carne (σάρξ) [47]. Carnea sau trupul constituie exteriorizarea sufletului sau a duhului omului. Adică sufletul omului, în cea mai duhovnicească expresie a sa, și nu doar ca totalitate a acțiunilor psihologice inferioare, deoarece termenul *psihic* (ψυχικός) are și acest înțeles la Sfântul Nil. Sufletul omului nu este un duh pur și simplu băgat în trup ca într-un sac, nici trupul nu este un înveliș exterior și mecanic al omului, ceva ca o coajă, având doar o legătură pur exterioară cu sufletul, ci este o parte organică a întregului reprezentat de om ca unitate psihosomatică între duhovnicesc, sufletesc și somatic.

Trupul omului, în ceea ce privește constituția sa, funcționează ca o alcătuire de mai multe elemente diferite. Trupul poate să fie influențat de elemente exterioare, străine de el, care nu sunt materiale ca și el, ci pur duhovnicești (de exemplu 73, 74, 75). Influențarea și schimbarea modului de funcționare a trupului [64] de către demoni acționează, de exemplu, asupra părții imaginative a sufletului [64], adică în imaginația omului sau în patimile lui sufletești [47], atunci când trupul este „răscolit".

Prin urmare, trupul și sufletul (ψυχὴ) și duhul (πνεῦμα) sunt legate unele de altele în om și se influențează reciproc [64, 69], deoarece alcătuiesc o unitate și compun unul și același om.

După cum am spus deja, Sfântul Nil vorbește despre trup ca despre un amestec de elemente cu o anumită tendință (κρᾶσις) [69]. Acest „amestec" este ceea ce numim astăzi, cu o oarecare diferență de sens, cu cuvântul *idiosincrasie*, prin care înțelegem modul aparte în care este alcătuit trupul fiecăruia dintre oameni în întregimea lui și, mai cu seamă, modul în care fiecare om reacționează într-un fel propriu, deoarece fiecare om are propriul său temperament, propria sa alcătuire, propria sa tendință de reacție, prin urmare idiosincrasia sa.

Trupul ca „amestec" (κρᾶσις) mai înseamnă şi inexprimabila unitate firească dintre trup şi suflet (σύγ-κρασιν), având ca rezultat influenţarea unuia de către celălalt. Astfel, influenţele unui oarecare element asupra trupului se extind şi asupra sufletului, iar influenţele asupra sufletului nu lasă trupul neinfluenţat.

Totuşi, trupul este caracterizat, din punct de vedere moral şi duhovnicesc, prin *neînfrânare* (ἀκρασία) [64]. *Neînfrânarea* (ἀκρασία) arată neputinţa omului de a-şi stăpâni pornirile şi instinctele. Caracteristica neînfrânării trupului este starea lipsită de pace, starea de aţâţare şi de tulburare.

Neînfrânarea trupului este domolită şi liniştită prin *psalmodie* [83]. Deja influenţa liniştitoare a muzicii, mai ales a psalmodiei, care nu e doar o simplă muzică, asupra sistemului nervos şi în funcţionarea întregului organism e cunoscută de fiecare.

Trupul nu e „mişcat de sine", ci „mişcat de altul", pentru că nu el are primul cuvânt şi puterea de a porunci în viaţa omului, iar lucrările sale sunt subordonate sufletului. De aceea, prin implicarea sufletului într-o acţiune, de exemplu în psalmodie, este implicat şi trupul spre altceva diferit de cele care-l tulbură, şi de aceea se şi linişteşte, se domoleşte şi se reîntoarce la funcţionarea sa normală şi firească [83]. Trupul are un caracter slujitor. Este instrumentul sufletului. Dar această caracteristică nu trebuie înţeleasă în sens exclusiv exterior. Faptul că trupul este instrumentul sufletului nu înseamnă că este ceva cu desăvârşire secundar. Aceasta deoarece trupul reprezintă expresia materială a sufletului în lumea sensibilă. Deja am semnalat că trupul influenţează sufletul. Aceasta se vede mai clar în anumite situaţii la care se referă Sfântul. Le vom vedea în altă parte pe îndelete şi pe scurt mai jos.

După cum anumiţi factori fizici influenţează funcţionarea trupului (frigul, căldura, bolile etc.), tot astfel şi diferiţi factori exteriori duhovniceşti influenţează funcţionarea trupului, fie pozitiv (îngerii, 75), fie negativ (demonii, 73, 74, 75, 91, 96 ş.a.). Influenţa exercitată de aceşti factori asupra trupului este felurită. O influenţă specială care are o importanţă deosebită

pentru subiectul nostru, al rugăciunii în special şi al vieţii duhovniceşti în general, e influenţa datorată unor acţiuni care se exercită fizic asupra creierului (lovituri, căderi etc.) ce duc la tulburări foarte grave asupra funcţionării minţii şi, în consecinţă, asupra întregii vieţi duhovniceşti.

Demonii pot, potrivit Sfântului Nil, să atingă creierul [73]. Creierul este organul firesc al minţii [73]. După cum demonii se ating de creier, tot aşa acţionează şi asupra luminii minţii [73] şi asupra limpezimii ei şi, prin urmare, asupra modului corect de percepere a celor ce se petrec. Astfel, produc anomalii în funcţionarea gândirii. Tulburarea gândirii, datorată contactului din creier, constituie pricina pentru stăruirea altei influenţe subordonată ei, manifestată în stările duhovniceşti patologice şi speciale, adică a influenţei omului asupra lui însuşi. O astfel de stare patologică, „pătimaşă" (ἐμπαθής) – în graiul Sfântului nostru – care înteţeşte confuzia luminii naturale a creierului, este *slava deşartă* [73]. Ea influenţează mintea, iar mintea deja tulburată de creier nu mai vede lucrurile corect, ci strâmb.

Avem de-a face în acest caz cu o lucrare psihosomatică foarte complexă, în care factorii externi îi influenţează pe cei interni şi amândoi converg spre generarea unor stări anormale. Este vrednică de atenţie sublinierea Sfântului Părinte asupra caracterului anormal al acestor stări psihosomatice, care conduc pe om la năluciri şi rătăciri, tocmai din cauza tulburării funcţionării fireşti a trupului [74]. În această situaţie avem atât fenomenul sugestiei strecurate din afară, exterioare, cât şi al celei venite dinlăuntrul omului, interioare, al autosugestionării (de exemplu, slava deşartă), care au evidente consecinţe somatice. Astfel, multe *arătări* [74] sau vedenii, dintre care nu puţine au şi caracter fizic/somatic nu constituie stări normale pentru om, deoarece în creier e prezentă o anumită tulburare.

Sfântul Părinte accentuează deosebita importanţă pe care o are cumpătarea şi funcţionarea normală şi liniştită a trupului pentru întreaga viaţă duhovnicească [83]. Nălucirile şi vedeniile sunt lucrări obişnuite şi *potrivnice* (ἀντικείμεναι), adică

stârnite de *cel potrivnic* (ὁ ἀντικείμενος), vrăjmaşul omului, diavolul, care merge întotdeauna împotriva folosului şi sporirii lui duhovniceşti [75]. Aceste lucrări/energii pot avea un caracter pur fizic/somatic, precum zgomote, loviri, strigăte şi vătămări, dar cauza lor poate fi în afara trupului [91, 97, 98, 106, 107, 111]. Demonii cei nevăzuţi produc toate acestea şi pot să se înfăţişeze într-o formă văzută, sensibilă [92, 94] sau îi pot determina pe diferiţi alţi duşmani văzuţi să ne atace (de exemplu, şerpi; 108, 109). În ciuda încercărilor de influenţare a trupului omului de către duşmanii săi duhovniceşti, trupul rămâne nevătămat de aceste atacuri, pentru că Însuşi Dumnezeu risipeşte atacurile vrăjmaşului, fie direct, fie indirect [96]. În viaţa duhovnicească a omului trupul joacă întotdeauna un rol de slujire şi, de aceea, nu e îngăduit să i se dea o poziţie de conducător în ea. Omul cel din afară, ca şi carne (σάρξ), nu are nimic vrednic să ofere sinelui său lăuntric, omului lăuntric, a cărui expresie materială sau sensibilă o constituie, în afara acelor lucrări care au legătură cu însăşi firea sa şi cu legătura duhului cu lumea exterioară. Din acest motiv, cine se sprijină doar pe trup în cele din urmă se întunecă [128]. De aceea, lucrarea de început a omului duhovnicesc, nu doar a monahului, ci şi a oricărui creştin care doreşte să înainteze duhovniceşte şi să propăşească, este tăgăduirea trupului, ba chiar şi a sufletului, adică a lucrărilor lui inferioare, psihobiologice, cum am zice astăzi, urmărind să trăiască viaţa cea „după minte”, care constituie scopul său [110].

Aceasta nu reprezintă o poziţie negativistă faţă de trup şi nici tăgăduirea importanţei lui, ci o ierarhizare precisă şi o situare corectă a elementelor care-l alcătuiesc pe om, o funcţionare subordonată a elementelor sale constitutive, astfel încât cele mai de jos să le slujească pe cele mai de sus, trupul să slujească sufletul, iar sufletul, duhul, a cărui expresie, prin excelenţă, o reprezintă mintea (vezi 132). Modul în care sunt întâmpinate trebuinţele trupului arată autenticitatea vieţii duhovniceşti. Cel care-şi încredinţează trebuinţele trupului lui Dumnezeu (de exemplu, pentru

cele necesare susţinerii vieţii) arată cu fapta că I le încredinţează şi pe cele pur duhovniceşti [129].

Din aceste motive, trupul este terenul principal pe care se vor zidi primele virtuţi, cele numite *trupeşti* [132]. Aşa se face că au o mare importanţă elemente cu pronunţat caracter trupesc, precum sărăcia, greutăţile vieţii şi necazurile, asceza trupească etc. Toate acestea sunt, pe de o parte, elemente exterioare, dar reprezintă factori importanţi pentru avântul duhovnicesc al omului [131]. Potrivit cu acestea, *virtuţile trupeşti*, precum sărăcia, întristarea, înfrânarea, foamea, setea, privegherea, rucodelia, reaua-pătimire şi, în general, fiecare nevoinţă trupească ce ajută la „supunerea" trupului constituie o temelie şi un punct de plecare în înaintarea duhovnicească. Nevoinţele şi lipsurile trupeşti sau dificultăţile constituie, în cele din urmă, *materii ale rugăciunii neîmpovărate* [131]. După aceste virtuţi urmează cele *sufleteşti* şi, apoi, ca încununare, cele *duhovniceşti* [132], având ca ultimă treaptă a lor *cunoştinţa nematerială şi fiinţială* [132].

PARTICIPAREA TRUPULUI LA RUGĂCIUNE

Ce participare are trupul la rugăciune, care, după Sfântul Nil, este *o înţelegere supremă a minţii* [35]? La această întrebare nu ne spune multe lucruri. Le subînţelege totuşi când vorbeşte despre *formele dinafară* [28], adică de starea exterioară a celui ce se roagă. Această omisiune se datorează atât faptului că Sfântul nu analizează subiectul rugăciunii exhaustiv, în întregimea lui, cât şi faptului că îşi limitează gândurile mai ales la rugăciunea minţii sau rugăciunea curată, duhovnicească. Adică subînţelege un stadiu de rugăciuni premergător. Din puţinele date răspândite în „capete" putem să reţinem cu privire la participarea trupului la rugăciune pe cele de mai jos.

1. Pozitive

Rugăciunea este caracterizată ca o „înfăţişare" [105] şi o „stare", în general „cu durere" [9], adică ostenitoare pentru trup.

Sufletul îşi exprimă dorinţele şi dorurile lui prin înălţarea sau ridicarea mâinilor [106, 109], ce reprezintă o tradiţie biblică foarte veche de participare activă a trupului la rugăciune: „Ridicarea mâinilor mele, jertfă de seară..." (Ps. 140, 2) şi: „Vreau deci ca bărbaţii cuvioşi să înalţe în tot locul mâinile..." (I Tim. 2, 8). Înălţarea mâinilor dura cât timp dura şi rugăciunea, care nu era scurtă, iar „coborârea" mâinilor [106, 109] însemna sfârşitul rugăciunii. Un mod mai deosebit de participare a trupului la rugăciune, care poate fi considerat superior primului, este psalmodia [82, 83, 85], a cărei influenţă e binefăcătoare pentru trup, deoarece restabileşte seninătatea şi liniştea funcţionării lui.

2. Implicite

Dar participarea trupului la rugăciune este mai ales implicită, prin calităţile sale de instrument bine exersat al sufletului. Asceza trupească făcută pentru dobândirea virtuţilor trupeşti sau atingerea scopului prin mijlocirea exersării virtuţilor trupeşti are caracterul ei negativ, nu în înţelesul de nimicire sau ucidere a trupului, ci de „mortificare", care constituie tradiţia originară şi fundamentală creştină: „Omorâţi mădularele voastre cele trupeşti" (Colos. 3, 5), „purtând întotdeauna în trup omorârea Domnului Iisus, pentru ca şi viaţa lui Iisus să se arate în trup" (2 Cor. 4, 10). În acest înţeles, robirea şi întreaga supunere a trupului slujeşte lucrarea rugăciunii, care, în ultima ei analiză, este ceva ca o „îndepărtare" a minţii de trup [62], avântul dincolo de cele sensibile şi materiale şi apropierea nematerialnică de Cel Imaterial. Scopul, adică, nu este materializarea lui Dumnezeu [114-116], ci dematerializarea omului în sensul stăpânirii lui asupra materiei, a înduhovnicirii trupului printr-o deplină ascultare faţă de poruncile duhului său, învrednicindu-se astfel să fie locaş al Duhului Sfânt.

Astfel robit, trupul nu va constitui o piedică în calea rugăciunii, ci dimpotrivă, va ajuta însuşi sufletul. Va putea, de exemplu, cel ce se roagă să-şi ţină privirea *neîmprăştiată* la rugăciune [110], fapt ce se realizează mai ales la adunarea minţii. De asemenea, nu va mai fi influenţat de factori exteriori – de exemplu, pişcături de insecte, de pureci, de ţânţari, de muşte [105], de şerpi [108, 109] – sau de vrăjmaşii nevăzuţi şi duhovniceşti – de exemplu în ispitele trupeşti, ca atacuri de animale sau fiare sălbatice – sau alte fenomene fizice [92, 97, 106, 107, 111]. Această ultimă formă de neluare-aminte la trup, care nu e socotit străin de om, ci ca el însuşi, pe care însă îl iubeşte mai puţin decât pe Dumnezeu, El trebuind să fie întâiul în inima omului, această deci ultimă formă de neluare-aminte la trup conduce şi la nepătimirea trupului, şi la starea de a nu mai fi influenţat de primejdiile ce-l pândesc.

Tocmai această stare reprezintă şi biruinţa trupului care se înalţă deasupra celor trupeşti şi se înduhovniceşte încă de pe pământul acesta. În acest fel se restabileşte vechea, originara legătură a trupului cu sufletul, care se uneşte cu Dumnezeul şi Ziditorul său prin *rugăciunea înfocată* [111] şi trage împreună cu el şi trupul în această negrăită unire. Astfel, rugăciunea duhovnicească se dovedeşte „logodirea vieţii veşnice", în care întreg omul va trăi o necurmată părtăşie cu Ziditorul său. Moartea (şi a trupului) omorâtă deja acolo nu va mai constitui nici măcar amintire pentru cei ce „s-au desăvârşit" în ceruri.

II. SUFLETUL OMULUI

În alcătuirea sa lăuntrică, omul este suflet [101] într-un sens mai larg în care se subînţelege şi duhul omului. Sufletul, după Sfântul Nil, întotdeauna se împarte în două părţi principale: cea necuvântătoare (iraţională, τὸ ἄλογον) şi cea cuvântătoare (raţională, τὸ λογικόν).

A. PARTEA NECUVÂNTĂTOARE (IRAȚIONALĂ) A SUFLETULUI

Partea irațională a sufletului [51] se împarte la rândul ei în următoarele părți:

1. Partea irascibilă (τὸ θυμικόν)

Partea irascibilă (τὸ θυμικόν) este cunoscută și drept curajul sufletului. Partea irascibilă a sufletului este sediul, printre altele, al iuțimii[1] (θυμός), care e o putere naturală a sufletului. Iuțimea se exteriorizează în mai multe feluri, de exemplu prin *izbucnirea în mânie* [24], când îți reverși furia (ὀργή) împotriva celorlalți, a oamenilor asemenea ție. Această *izbucnire* a iuțimii, revărsarea ei, poate fi însoțită de vreo *vorbă (sunet) fără înțeles* [12], de strigăte nearticulate și de țipete. Alături de partea irascibilă a sufletului și în legătură nemijlocită cu ea, pentru că adeseori aceasta hrănește partea irascibilă în manifestările ei, se găsește:

2. Partea poftitoare (pofta, τὸ ἐπιθυμητικόν)

Partea poftitoare a sufletului [27, 54] e sediul feluritelor pofte ale sufletului, fie după cele materiale (sensibile, trupești), fie după cele duhovnicești. Nesatisfacerea unei pofte are ca rezultat stârnirea iuțimii. Starea mânioasă a sufletului influențează negativ partea rațională, *tulbură ochiul înțelegător* (τὸν νοερὸν ὀφθαλμόν, 27, 48) și îl face să nu mai lucreze rațional și în armonie cu structura și misiunea sa, ci irațional.

O altă parte a celei necuvântătoare a sufletului este:

3. Partea volitivă (voința, τὸ βουλητικόν)

Voința este sediul volitiv al sufletului. Voința se exprimă exterior prin *voiri* [31, 89] sau voințe [54, 59] și prin putința acționării chiar împotriva a ceea ce ni se pare nouă a fi bine [32], a ceea ce

[1] Am tradus pe θυμός prin „iuțime", atunci când se referă la facultatea naturală a sufletului, și prin „mânie", atunci când se referă la exteriorizarea rea a acestei facultăți. (n.tr.)

ne place sau ni se pare folositor, de exemplu prin supunerea voinţei proprii [89]. Astfel, voinţa joacă un rol fundamental în supunerea şi lepădarea patimilor [141], în împotrivirea faţă de păcat până la moarte [136], în îndemnarea minţii spre o lucrare corectă [28] ş.a.

B. PARTEA CUVÂNTĂTOARE, RAŢIONALĂ A SUFLETULUI (τὸ λογικόν)

Partea cuvântătoare a sufletului, care constituie al doilea element important al său, este *partea conducătoare a sufletului* [21]. Cea mai importantă expresie a laturii raţionale a sufletului este :

1. Mintea (νοῦς)

Mintea reprezintă expresia prin excelenţă a sufletului [2] şi a lumii lăuntrice a omului. Doar mintea poate *să se întindă fără să se uite îndărăt, dincolo de sine, până la Stăpânul ei* [3], Domnul şi Dumnezeul ei. Limitarea minţii însă numai la puterea de judecată, adică la raţiune, cum o numesc cei vechi, ar reduce foarte mult adevărata ei dimensiune. Sfântul Nil o consideră mai ales expresia personală a omului, când vorbeşte de mintea care se luptă [30] sau de *fericita minte* [118, 119, 120]. Oricât ar părea în feluritele expresii că mintea ar fi ceva de sine stătător, în realitate e vorba de ceea ce în graiul creştin şi theologic am numi „persoană”. Asta înseamnă că, în spatele oricărei împărţiri a sufletului în părţi şi subpărţi, există o unitate comună care-l constituie pe om şi îl face să fie ceea ce este.

Merită să fie observat faptul că în „capete” sunt date pentru minte mult mai multe elemente decât pentru celelalte puteri ale sufletului, deoarece ea joacă cel mai important rol în lucrarea dumnezeiască a rugăciunii, mai ales a rugăciunii minţii şi duhovniceşti. Acest lucru nu înseamnă, desigur, o subapreciere a celorlalte puteri sufleteşti şi duhovniceşti ale omului, fără a căror colaborare mintea nu ar putea reuşi lucrarea ei principală pe pământ, adică *înţelegerea supremă* (ἄκραν νόησιν), rugă-

ciunea, mai ales cea *neîmprăştiată* [35]. De aceea, e nevoie să vedem într-o ordine sistematică elementele cele mai importante pe care ni le dă Sfântul pentru a înţelege mai bine în ce fel vede el mintea omului. Dar înainte de a vorbi despre mintea însăşi, să vedem mai întâi pe scurt unul dintre „însoţitorii" şi nemijlociţii „împreună-lucrători" ai minţii, pe care îl vom întâlni mereu în text:

2. Amintirea (ἡ μνήμη)

Lucrarea amintirii este să depoziteze *înţelesurile* (νοήματα) minţii [10] şi să i le redea atunci când ea are trebuinţă. Imediat ce s-a pierdut amintirea unui înţeles, dispare şi acesta din câmpul conştiinţei. Amintirea are putinţa unei mişcări autonome, de sine stătătoare sau automate am zice, aşa cum se vede cel puţin în situaţiile în care nu urmărim conştient conţinutul ei [45] şi nu îi cenzurăm mişcarea sau lucrarea. De aceea, amintirea tinde să aducă în suflet cele ale sale, propriul ei tezaur, tot ceea ce are înmagazinat în spaţiul ei [45]. Dar mai are şi o caracteristică specială care arată că lucrarea ei nu este pur mecanică. Imaginile şi înţelesurile pe care amintirea le aduce în câmpul conştiinţei din minte nu se înfăţişează iarăşi ca simple imagini sau înţelesuri simple, ca de exemplu într-o fotografie, ci şi cu întreg ambientul lor sentimental, ca amintire a amintirii sau, cum bine caracterizează Sfântul acest ambient, ca amintire *pătimaşă* [45, 46]. Amintirea poate înfăţişa, de exemplu, chipul unei persoane. Această imagine nu e una seacă, ci e caracterizată de un anumit ton sentimental. Adică, imaginea nu e neutră şi fără legătură cu ceea ce omul a trăit şi experiat în legătură cu ea în sufletul său. De exemplu, amintirea *celui ce te-a supărat* [46] sau imaginea stârnită de vreo oarecare patimă. Cu alte cuvinte, odată cu imaginea ne aduce şi amintirea întristării pe care acea persoană ne-a produs-o, astfel încât face prezenţa imaginii fie mai puternică, fie obsesivă. Amintirea aduce în minte nu numai imagini, ci şi cugete şi înţelesuri. Dar nu înţelesuri simple, ci adăpate sau încărcate cu griji, nelinişti, lupte, adică înţelesuri-

le ca probleme. Acestea nu se află toate în câmpul conştiinţei [47], dar omul le conştientizează de îndată ce se aminteşte de ele. Astfel, în timp ce amintirea este un organ ajutător al minţii, atunci când nu se manifestă cu supunere lăuntrică, când nu stă la locul ei, încât să slujească conştient mintea cu adevărat exact atunci când are nevoie de ajutorul ei, şi când nu se află sub controlul minţii, amintirea, acţionând nesupus, *fură mintea* [45] în clipe în care aceasta se află preocupată cu altă lucrare, mai ales cu lucrarea ei principală, care este rugăciunea. Atunci mintea este *furată* [44], fuge de la concentrarea ei strictă asupra lucrării sale şi e târâtă de imaginile şi înţelesurile ce i le înfăţişează dintr-odată şi pe neaşteptate amintirea, şi astfel vânează umbre în loc de realităţi. Se îndeletniceşte în vremea rugăciunii doar cu ale sale, doar cu propria ei bogăţie, şi nu cu Domnul. Amintirea se poate să fie pusă în mişcare şi de factori externi omului (de exemplu, demonii – 69) care acţionează asupra lui.

O *patimă* specifică amintirii este *uitarea* (λήθη) [38]. În esenţă, uitarea este scufundarea amintirii în câmpul inconştient, astfel încât omul duhovnicesc nu mai are cunoştinţa şi conştiinţa identităţii sale. Atunci uită, de exemplu, scopul pentru care „a ieşit din lume ca să se facă monah", adică de ce a părăsit tovărăşia oamenilor şi s-a făcut monah. În general, uită de chemarea sa de a deveni om duhovnicesc, creştin conştient, mădular al Bisericii lui Hristos. De aceea şi Părinţii trezvitori spun că uitarea este unul dintre cei trei „uriaşi" ai celui viclean (ceilalţi doi fiind lenea şi neştiinţa) în lupta sa împotriva nevoitorilor duhovniceşti.

Dar ceea ce accentuează mai cu osebire „capetele" în legătură cu universul lăuntric al omului este, precum deja am notat, *mintea*, la a cărei cercetare venim acum.

3. Mintea şi lucrarea ei

Ce este mintea omului? Desigur, răspunsul la întrebarea aceasta este greu, chiar dacă s-ar ţine şi o întreagă dizertaţie pe această temă. Cu atât e mai dificil în cazul nostru, cu cât acest su-

biect nu are o expunere şi o analiză psihologică şi duhovnicească aparte în „capete". Sfântul Nil se referă la mintea omului ca la oricare alt element antropologic, ca la ceva cunoscut de la sine, ca la o noţiune acceptată, fără multe explicaţii şi analize. Imaginea pe care ne-o putem face cu mai multă sau mai puţină limpezime din cele scrise de Sfântul Nil în „capete" este următoarea:

Mintea reprezintă o putere a duhului omului, a cărei lucrare fundamentală este înţelegerea (νόησις), faptul de a înţelege, de a gândi, de a cuvânta, gândirea logică. În cea mai înaltă lucrare a sa, mintea reprezintă *ochiul înţelegător* (τὸν νοερὸν ὀφθαλμόν) al sufletului [27], adică centrul conştiinţei sale, deoarece cu acesta omul „vede" atât existenţele din jurul său, cât şi, mai ales din perspectivă mistică, pe Cel Nevăzut şi Neapropiat. Gândirea este o *putere de înţelegere* [86] sau o disponibilitate a duhului omului, atât din punct de vedere pasiv-receptiv, cât şi activ. Din firea ei, mintea poate primi întipăriri din afară sau dinlăuntru, de exemplu de la amintire, şi este „grăitoare" sau „mult-vorbitoare", deoarece „vorbeşte" mult cu imaginile şi cu înţelesurile din ea. Starea contrară acesteia este *mintea surdă şi mută* [11], la care se ajunge cu deosebit efort şi asceză.

Mintea poate fie să primească influenţele exterioare asupra ei şi să le prelucreze mai departe, fie să nu le primească, lepădându-le. Mintea lucrează şi fără influenţe exterioare, singură, de la sine.

Din punct de vedere pasiv, lucrarea minţii se exprimă prin însuşirea ei de a primi întipăriri [57] şi a lua o anumită formă din ele [57], de a se face felurită [58] datorită felurimii lucrurilor sau a raţiunilor lucrurilor (care se află în spatele lor) prin vederea lor şi înfăţişarea lor sub formă de imagini sau idei în minte [57]. Mintea, în mod pasiv, *poate primi o anumită formă* [67] din partea unei influenţe exterioare sau interioare sau omul însuşi poate *să închipuiască* ceva în el însuşi [67]. Aceste expresii nu sunt străine de unele expresii contemporane. De exemplu, zicem că „mi s-a întipărit în minte" ceva, că „s-a întipărit în mine". Ex-

presia trimite la acţiunea de întipărire într-un material oarecare, lemn, piatră, hârtie etc., pe care nu a existat nimic, a unor desene, chipuri, imagini etc.

Potrivit cu aceste expresii, mintea seamănă cu un astfel de material fără formă, fără forme întipărite, neformatat, care capătă forma acelui obiect pe care mintea îl apucă sau, mai corect poate, care apucă mintea.

Mintea *contemplă firea trupească* [58], adică primeşte întipăriri din lumea materială din jurul ei prin mijlocirea simţurilor. Dar mintea se poate întoarce cu desăvârşire şi numai spre lumea duhovnicească, spre adâncul din sine, şi să se îndeletnicească cu *cunoştinţa celor inteligibile* [58] şi *să se facă felurită, ca ele* [58]. Atunci mintea îşi pierde chipul ei unic, încetează de a mai fi simplă. Devine *felurită* [58]. În această situaţie avem, pe de o parte, mintea şi pe de alta, elementele străine de ea, formând o unitate compusă. Un înţeles sau o idee sau o imagine nu sunt o simplă pecete pe minte, prezenţa unei urme pe ea, ci schimbarea minţii în ceva compus.

Mintea, în ea însăşi, este imaterială [67]. Dar înţelesurile, vederile, gândurile constituie *materializarea* ei [64]. Lucrarea (funcţionarea) minţii se exprimă psihologic prin aceste trei elemente, pe care este interesant să le vedem mai îndeaproape.

a) Înţelesurile (τὰ νοήματα). Înţelesurile sunt mai degrabă cugetele (δια-νοήματα) sau gândurile care iau naştere în minte. Înţelesurile pot fi *simple* [56, 57], adică simple cugete, fără nici un alt element care să le caracterizeze. Ar putea fi caracterizate ca neutre, ca o lucrare pur naturală a minţii care se află în faţa lucrurilor, a relaţiilor, a situaţiilor sau a înţelesului ideilor. Înţelesurile pot fi însă şi compuse cu al doilea element, care în graiul ascetic se numeşte „patimă" (πάθος) şi despre care va fi vorba pe larg mai jos. Înţelesurile, în acest caz compuse, nemaifiind *simple*, sunt considerate ca *pătimaşe* (ἐμ-παθῆ) [54, 55, 72]. În opoziţie cu cele *împătimite*, înţelesurile *simple* sunt considerate ca *nepătimaşe* (ἀπαθῆ) [56, 57].

Înțelesurile *înconjoară mintea* [63], deoarece lucrarea ei este neîncetată și ele reprezintă *ceata* ei de gânduri. Iar ea fie creează propriile ei cugete, fie acestea pătrund din afară ca ațâțări, înfățișări, impresii etc.

b) Gândurile (οἱ λογισμοί). Gândurile sunt înșiruiri de înțelesuri în succesiune logică și care fie zăbovesc în partea conștientă a minții, fie trec în spațiul amintirii (și al subconștientului) și revin în conștiință potrivit cu legile care cârmuiesc memoria, fie automat, fie după o acțiune specială a minții sau a altor puteri sufletești sau a trupului, ori sub influența unor factori absolut exteriori (printre care îngerii, demonii și chiar Duhul Sfânt). Prin urmare, gândurile sunt fie proprii, fie intrate din afară, situație în care vin în minte ca vizitatori, ca intruși, absolut artificiali, deoarece produc și alte schimbări în om, de exemplu în trup [73], sub influența factorilor negativi și vrăjmași, cum sunt demonii cei răi și vicleni.

c) Vederile (concepțiile, τὰ θεωρήματα). Vederile (concepțiile)[2] sunt produsul contemplației minții. Contemplația minții (de exemplu, contemplația firii – 58) reprezintă îndeletnicirea minții nu cu lucrurile înseși, ci cu *rațiunile* lor [57]. Contemplația nu este doar o lucrare sporadică a minții, ci și îndeletnicirea ei cu idei abstracte. Mintea se ocupă, în cazul contemplației, cu ceea ce se află în spatele lucrurilor, cu ceea ce reprezintă rațiunea existenței lor. În cazul contemplației, mintea este izbăvită de *împătimirea* [57] care caracterizează alte din înțelesurile ei.

Mintea își caută cugetele în mod firesc, ca fiind ale ei, ca pe proprietățile sale, ca pe creațiile sale, ca pe întruchipările sale. Mintea, adică, nu poate să rămână în mod obișnuit nemișcată, fără formă, neformată, fără chip, nemodelată, fără

---

[2] Verbul θεωρέω înseamnă atât „a privi, a vedea", cât și „a contempla". Rezultatul acțiunii sale sunt τὰ θεωρήματα, care înseamnă atât „vederi", cât și ideile ordonate, „concepțiile" ce s-au născut din acele vederi-contemplații. (n. tr.)

imagini, fără înțelesuri sau necuvântătoare. După ce s-a „întipărit" ceva în ea, după ce a fost imprimat în ea ceva sau i-a dat o formă, mintea dobândeşte o legătură specială cu acel lucru. Mintea îl „iubeşte" ca pe al ei. De aceea şi doreşte să se îndeletnicească cu întruchipările ei şi le caută până ce se pierd din câmpul conştient şi nu are altele în loc care să plinească lipsa acelora. Când regăseşte întruchipările ei pierdute, le recunoaşte ca fiind ale ei. Şi am putea spune despre cunoştinţă că este conştientizarea şi posedarea conştientă a înţelesurilor [10] sau a vederilor (concepţiilor) ca fiind deja ale ei. Fără înţelesuri sau vederi (concepţii) şi fără cele aduse de ele, mintea zace în neştiinţă [70].

Desigur că lucrurile nu sunt atât de simple cum par din cele de mai sus. Sunt cu mult mai complexe. Faptul că şi alţi factori se mai amestecă în lucrarea minţii face ca întreg acest proces să fie şi mai complex şi mai variat. Ceea ce spune Sfântul Nil se adevereşte în experienţa personală a tuturor celor ce se luptă să trăiască o viaţă duhovnicească mai adâncă, bazată pe aceleaşi realităţi, independent de terminologia folosită, de alte descrieri sau împărţiri mai poetice sau mai tehnice ale minţii, dar şi independent de psihologia, mai simplă, a celor vechi sau de cea mai sofisticată a epocii noastre, care a şi ajuns o întreagă ştiinţă cu multe ramuri.

4. Factori care influenţează lucrarea minţii

Lucrarea minţii nu rămâne fără înrâuriri. Asupra ei acţionează diferiţi factori, lăuntrici şi exteriori. Factorii lăuntrici sunt personali şi au fie caracter trupesc, fie sufletesc, fie mixt. Factorii exteriori acţionează adesea prin intermediul celor personali, adică indirect, asupra lucrării minţii.

a) Factorii exteriori

Ca factori exteriori ce influenţează mintea, Sfântul Nil aminteşte pe următorii:

Factorii negativi exteriori care acţionează asupra lucrării

minţii sunt demonii. Ei nu pot să acţioneze prin intrarea directă în minte [64]. Dar acţionează asupra ei indirect, influenţând trupul prin stârnirea patimilor şi prin răscolirea amintirii, producând răsturnarea stării paşnice a minţii.

Trupul omului este strâns şi organic legat de duhul său. Este „conţinutul" firesc al duhului său. Duhul omului vine în contact cu lumea exterioară prin mijlocirea simţurilor trupeşti. Prin urmare, interdependenţa şi influenţa reciprocă a acestor două elemente care alcătuiesc omul este un fapt dat. Aşadar, funcţionarea normală sau anormală a trupului poate să influenţeze corespunzător şi funcţionarea minţii, care reprezintă expresia cea mai înaltă a duhului omului. Ca exemplu de influenţare negativă a minţii prin mijlocirea trupului, Sfântul Nil ne aduce atingerea de creier [73, 74], care duce la apariţia halucinaţiilor, a fantasmelor, a vedeniilor pretins dumnezeieşti şi a *cunoştinţei dumnezeieşti* [74], adică a unei vederi localizate, circumscrise şi simţuale a lui Dumnezeu şi a unei *cunoştinţe* cu El. Dar influenţa demonilor nu se limitează doar la creier. Demonii acţionează sau încearcă să acţioneze şi asupra trupului întreg, având ca scop influenţarea minţii, prin care se săvârşeşte rugăciunea şi legătura cu Dumnezeu, deoarece influenţarea negativă a trupului va produce, într-un fel sau altul, căderi şi la nivelul minţii. Aşadar, acţionează asupra trupului şi *prin schimbări în starea trupului strecoară în minte gânduri sau înţelesuri sau vederi* [64]. Silesc, pe cât pot, *starea umorală a trupului să aducă vreo nălucire ciudată înaintea minţii şi să o facă pe aceasta să primească o anumită formă* [69]. Cu alte cuvinte, vor să distrugă, precum vom vedea mai târziu, lipsa de formă (ἀμορφία) şi simplitate a minţii, care constituie premisa absolută a rugăciunii „adevărate" şi „duhovniceşti".

Demonii, de asemenea, încearcă să influenţeze şi lucrarea obişnuită a amintirii [69], precum şi să aţâţe în om diferite patimi, mai ales trupeşti [47, 90], având ca scop *îngrăşarea* minţii [51] şi apoi infiltrarea anomaliilor în funcţionarea ei normală.

Factori pozitivi exteriori. Ca factori ce acţionează pozitiv şi binefăcător asupra funcţionării minţii, Sfântul Nil se referă

la Sfinţii Îngeri şi la Dumnezeu, Care e şi Ziditorul minţii.

Sfinţii Îngeri restabilesc normalitatea funcţionării naturale a trupului, pe care o tulbură demonii, şi astfel readuc mintea la mişcarea şi lucrarea ei normală şi firească. *Îngerul lui Dumnezeu arătându-se, opreşte cu cuvântul numai toată lucrarea potrivnică din noi şi mişcă lumina minţii la lucrare fără rătăcire* [75, 76, 80]. Astfel, mintea se eliberează de clătinare, de tulburare, de akidie şi de nepăsare [76], pe care i le-au adus schimbările trupeşti.

Asupra funcţionării trupului acţionează pozitiv şi prin excelenţă binefăcător Însuşi Domnul [64], Care e şi Ziditorul lui. Domnul, spre deosebire de alţi factori exteriori, fie negativi, fie pozitivi, poate şi direct *să Se sălăşluiască în minte* [63], sfinţind-o cu dumnezeiasca Sa prezenţă.

b) Factorii interiori

Funcţionarea minţii e influenţată şi de factori interiori sau personali, fie că aceştia ţin de trup, fie că ţin de suflet, fie de amândouă aceste părţi în acelaşi timp. Lucrarea minţii este astfel *întunecată* sau înnegrită de stările sufleteşti negative, cum sunt pomenirea răului, tulburarea [21], mânia [27], războiul duhovnicesc obişnuit, în care *mintea se luptă şi nu poate să se liniştească* [30] sau *se tulbură ochiul înţelegător* [27] şi nu mai poate vedea limpede.

Aceşti factori interiori negativi formează un întreg capitol de patologie duhovnicească, deoarece contribuie la una dintre cele mai serioase stări de boală ale omului lăuntric. Sfântul Nil face adesea aluzie la această boală şi această stare patologică a omului duhovnicesc când vorbeşte, de exemplu, despre mintea care *s-a amestecat cu patimile* [30]. Mintea, în această situaţie, boleşte în ce priveşte calitatea sau, altfel spus, este determinată de atributele unei stări patologice, numite în patologia niptică şi duhovnicească „patimă”. Patimile îmbolnăvesc mintea direct sau indirect, o influenţează direct sau îmbolnăvesc alte părţi ale omului (trupul sau partea necuvântătoare a sufletului) şi prin mijlocirea lor exercită o influenţă negativă asupra funcţionării minţii. Starea anormală

care ia naştere astfel, sub influenţa acestor factori, reprezintă *împătimirea* (ἐμ-πάθεια) minţii (vezi 4, 30, 47, 51, 54, 74, 141 ş.a.), adică un atac asupra minţii de către patimi, care o ţin legată [72] în ea însăşi şi de cele pământeşti şi nu îi îngăduie să-şi săvârşească lucrarea ei prin excelenţă, *suprema înţelegere* [35], adică rugăciunea şi, prin mijlocirea ei, unirea ei cu Dumnezeu.

În acest punct e nevoie să facem o paranteză, poate cam amplă, pentru a lămuri, în limitele îngăduite de această carte, înţelesurile noţiunii de „patimă", fundamentală pentru viaţa duhovnicească şi pentru lupta duhovnicească, noţiune pe care o întâlnim foarte adesea atât în textul „capetelor", cât şi în orice alt text patristic.

O paranteză necesară: NOŢIUNEA DE PATIMĂ

Foarte adesea, Sfântul Nil vorbeşte despre „patimă" şi despre „împătimire", mai ales când se referă la înţelesuri, la gânduri sau înţelesuri „împătimite". Nu trece însă la o analiză care ar putea ajuta un începător într-ale monahismului sau un creştin care nu s-a îndeletnicit niciodată cu probleme duhovniceşti serioase, ca să înţeleagă cu exactitate ce este patima, cum ia naştere, iar în ce priveşte mintea, ce înseamnă împătimirea înţelesurilor sau împătimirea ei. Când şi-a scris preafrumosul şi scurtul său *Cuvânt*, într-un stil epigramatic, Sfântul s-a adresat unui monah care nu avea nevoie de analize elementare. Noi însă care citim astăzi *Cuvântul despre rugăciune* e firesc să întâmpinăm dificultăţi în a pricepe ce vrea să spună exact Sfântul în acest caz. În plus, există şi pericolul de a răstălmăci termenii „patimă" şi „împătimire". Noi suntem – şi acest lucru e firesc – adăpaţi de modul de gândire al timpului nostru. Vorbim folosind termeni obişnuiţi, care însă în graiul Părinţilor au alt conţinut. Un cuvânt folosit şi în vechime se poate ca astăzi să aibă fie alt înţeles, fie altă profunzime decât atunci. De exemplu, cuvântul „patimă" are în terminologia nipticã o mare adâncime duhovnicească, fapt ce nu se întâmplă astăzi.

Noi ne limităm azi mai ales la perspectiva psihologică sau medicală a termenului, având în special o conotaţie trupească. Vorbim, prin urmare, de patima fumatului, de patima beţiei, de patima banilor ş.a. şi dăm cuvântului „patimă" o conotaţie mai mult psihologică şi, într-o măsură, morală. Vorbim despre patima vânătorii, a şofericului sau a drumeţiei ca despre nişte fapte pur psihologice, cu accente sentimentale, fără a ne mai interesa de problemă mai în adâncime sau mai serios. Asemenea subiecte au ajuns o monedă devalorizată în viaţa de azi. Astfel de stări nu mai sunt considerate nefireşti. Omul contemporan vorbeşte cu lăudăroşenie pentru că a lepădat „tabuurile" şi rânduielile duhovniceşti ale trecutului. Aşa se face că şi creştinii, care poate că se gândesc mai serios la identitatea lor, sunt influenţaţi de astfel de idei şi nici nu bănuiesc ce ar putea să însemne în realitate patima, nici nu ghicesc tragedia pe care o implică aceasta, atât existenţial, cât şi prin consecinţe care, când devin simţite, fie este deja foarte târziu pentru a fi înlăturate, fie rădăcina lor a fost uitată.

Să luăm un exemplu din viaţa zilnică. Un fenomen obişnuit e patima beţiei, susţinută şi de reclame şi alte mijloace. Mulţi oameni beau. Bând, ajung de se îmbată. Beţi fiind, unii săvârşesc fapte penale, iar când ajung la tribunal, invocă starea de beţie ca pe o îndreptăţire pentru a cere o pedeapsă mai mică. Şi aşa, rezultatul unei patimi e pus să îndreptăţească o consecinţă rea a ei. Starea de beţie a dispărut între timp şi nu e privită ca pricină a faptei penale, ci fapta e judecată cu clemenţă, deoarece făptaşul nu era „treaz" când a săvârşit-o!

Tradiţia, gândirea niptic-ascetică şi vieţuirea duhovnicească văd patima mult diferit, în acord cu ceea ce învaţă Sfânta Scriptură şi constituie convingerea Bisericii noastre. De aceea, e nevoie ca în lumina acestei duhovnicii să vedem înţelesul patimii, asupra căruia insistă atât de mult Sfântul nostru. Dintre numeroşii autori sfinţi care ar avea foarte multe şi foarte interesante lucruri să ne spună pe această temă, alegem doi: pe Sfântul Petru Damaschin, episcop cuvios şi mucenic, şi pe Sfântul Maxim Mărturisitorul, foarte profund cunoscător al su-

fletului omenesc, nevoitor vestit, theolog dintre cei mai aleşi ai Bisericii noastre şi mărturisitor îndrăzneţ al credinţei drepte, pentru care a fost prigonit cu sălbăticie.

a) Tâlcuirea patimii de către Sfântul Petru Damaschin

Sfântul Petru Damaschin spune cele de mai jos, deslușind înţelesul patimii: „Gândurile se deosebesc în toate. Unele dintre ele sunt nepăcătoase, altele încă nu. De pildă, aşa-numita momeală sau venire în minte a binelui sau a răului, care nu are nici răsplată, nici ocară. După aceasta, se iveşte aşa-zisa însoţire, adică convorbirea cu gândul, fie spre încuviinţare, fie spre lepădare. Aceasta are laudă, când e plăcută lui Dumnezeu, dar mică; precum şi mustrarea, când e rea. Pe urmă, aşa-zisa luptă, în care mintea biruie sau e biruită şi pricinuieşte sau cunună sau osândă, când ajunge la faptă. Este apoi încuviinţarea, care este aplecarea cu plăcere a sufletului spre lucrul văzut, din care se naşte robia, care duce cu sila şi fără voie inima spre lucrare. Iar din zăbovirea gândului pătimaş în suflet se naşte ceea ce se zice patima, care duce sufletul la deprinderea prin obişnuinţa cu ea, făcându-l să se pornească la faptă de la sine."[3]

Şi mai pe larg explicat:

Există două feluri de gânduri, diferite între ele. Unele nu au caracter de păcat şi sunt nepăcătoase. Altele încă nu sunt păcătoase, precum e şi aşa-zisa momeală, adică gândul simplu ce ne vine în minte şi cere, oarecum, să fie acceptat, şi potrivit cu caracterul său şi cu acceptarea sa, devine păcătos ori nu. Momeala, faza în care în minte a venit gândul, bun sau rău, dar nu a fost încă acceptat, e o fază neutră. Nu e nici bună, nici rea. De aceea, nu e vrednică nici de laude, nici de pedepse.

După momeală (προσβολή) avem aşa-zisa însoţire (συνδυασμός), adică tăifăsuirea lăuntrică cu gândul ce ni s-a furişat în minte. Scopul acestei convorbiri e ca omul să spună „da" sau „nu" momelii ce i se face. Consimţirea (συγκατάθεση) ce urmează, dacă e după voia lui Dumnezeu, atunci e vrednică de

[3] Sf. Petru Damaschin, I, cap. *Despre deosebirea între gânduri și momeli*, FR 5 (1995), pp. 190-191

laudă. Dar această laudă e mică, deoarece încă nu s-a împlinit în faptă. E o simplă dispoziţie bună. Acelaşi lucru e valabil şi pentru consimţirea cu gândurile rele, dar în sens invers. Şi în acest caz, reproşul şi acuza faţă de suflet sunt mici, deoarece e vorba de un gând rău încă nepus în lucrare.

După această însoţire urmează lupta (πάλη). În cursul acestui stadiu mintea fie învinge, fie este învinsă. Când această luptă conduce la faptă, la împlinirea practică a momelii, atunci potrivit cu caracterul faptei, vom avea fie cununa biruinţei, încununarea cu alte cuvinte, fie pedeapsa din partea lui Dumnezeu. Vrednică de pedeapsă e şi simpla consimţire a sufletului pentru o faptă rea, chiar dacă acea faptă e încă nesăvârşită sau nu se săvârşeşte din diferite motive care împiedică împlinirea ei. Consimţirea sufletului cu o momeală rea e „da"-ul plin de plăcere, de mulţumire egoistă a sufletului faţă de orice i se înfăţişează ca fiind, chipurile, bun. Această consimţire plăcută conduce sufletul la robirea sa. Sufletul robit de plăcere şi de poftă este silit şi, contrar voinţei sale, săvârşeşte ceea ce i-a spus sugestia de la început.

Când acest prim gând, primă idee, deja necurată, rămâne mult timp în suflet, atunci ia naştere ceea ce numim „patimă". Patima târăşte sufletul în mod samavolnic din cauza obişnuinţei pe care sufletul o are cu ea. Sufletul devine sclavul patimii sale. Lucrează fapta pe care patima i-o impune.

Acestea le spune Sfântul Petru. Să vedem acum:

b) Tâlcuirea patimii de către Sfântul Maxim Mărturisitorul

Sfântul Maxim e foarte analitic şi vorbeşte de multe ori despre patimă. Aici ne vom referi doar la acele analize ale sale care ne ajută să înţelegem esenţa problemei şi să prindem gândirea Sfântului Nil, care lămureşte mult chestiunea înţelesurilor şi gândurilor pătimaşe.

„Patimă este mişcarea de ocară a sufletului împotriva firii."[4] „Patima este o mişcare a sufletului împotriva firii fie spre o iubire neraţională, fie spre o ură fără judecată a vreunui lucru

[4] Sf. Maxim Mărturisitorul, *Cele 400 de capete despre dragoste*, I, 35, FR 2 (1993), p.66

sau din pricina vreunui lucru din cele supuse simţurilor. De pildă, e o mişcare spre iubirea neraţională a mâncărurilor sau a femeii sau a banilor sau a slavei trecătoare sau a altui lucru din cele supuse simţurilor sau din pricina acestora. Sau e o mişcare spre ura fără judecată a ceva din cele spuse mai înainte sau din pricina acestora."[5] Şi iarăşi: „Patimile (ne mişcă) atunci când dorim vreun lucru împotriva raţiunii, de pildă mâncare fără vreme şi fără trebuinţă, femeie fără scopul naşterii de prunci sau nelegitimă. Sau iarăşi când ne mâniem sau ne întristăm fără să se cuvină, ca de pildă împotriva celui ce ne-a ocărât sau ne-a păgubit."[6] Şi altundeva: „Patima este gândul cel pătimaş."[7]

Ceea ce se subliniază în mod deosebit în aceste definiţii e că patima constituie o mişcare a sufletului împotriva firii, nefirească, potrivnică firii noastre. Iar acest caracter „împotriva firii" al patimii face ca şi înţelesul pe care patima îl aduce să nu fie bun, după cum ne-o va spune în alt fel şi mai jos. Patima deviază omul şi, înlăuntrul omului, mintea lui de la lucrarea sa firească. O desfigurează, o face nefirească, monstruoasă, dar cu diferenţa că la monştrii naturali această stare este prin fire, fără alegere liberă. Omul însă devine monstruos şi se desfigurează deoarece a vrut. În cazul patimii avem stări voite care ar fi putut fi evitate. Mintea primeşte în mod liber starea în care apoi va fi condusă. Alta e chestiunea cum va deveni mai apoi sclavul ei deplin. Ar fi putut să nu fie astfel.

Dacă vom fi atenţi la provenienţa cuvântului „patimă", am vedea că are legătură cu verbul „a pătimi" (πάσχω). Cuvântul „patimă" arată în sensul său originar că pătimim, că păţim ceva. Iar aceasta în sensul negativ pe care-l avem şi astăzi. Patimă înseamnă ceva pe care îl pătimim duhovniceşte, ceva ce are consecinţe negative pentru noi. Zicând aceasta, lăsăm deoparte sensul pozitiv pe care îl are cuvântul „patimă", deoarece există şi patimi bune, pentru că nu ne interesează acum acest aspect.

[5] Ibidem, II, 16, p.82
[6] Ibid., II, 33, pp.86-87
[7] Ibid., I, 83, p.75

Despre acest înţeles al patimii Sfântul Maxim încă ne mai spune: „Purtăm în noi închipuirile pătimaşe ale lucrurilor faţă dc care am simţit vreodată vreo patimă."[8] Adică lucrurile faţă de care am simţit vreo înclinaţie deosebită, interes, aplecare, lucrurile faţă de care suntem „împătimiţi" şi care, în cele din urmă, ne robesc, acestea intră în mintea noastră nu ca simple închipuiri şi imagini, ci ca „închipuiri pătimaşe". Mintea are o împătimire faţă de aceste închipuiri, un interes vinovat. Cuviosul Părinte, tâlcuind motivul pentru care patima e caracterizată drept ceva vinovat şi păcătos, zice: „Când patimile stăpânesc mintea, o leagă de lucrurile materiale şi, despărţind-o de Dumnezeu, o fac să se ocupe cu acelea."[9] Elementul pătimaş în legătura cu cele materiale se află în faptul că ocupaţia cu ele e de asemenea natură, încât în cele din urmă, desparte mintea de Dumnezeu. Adică, lucrurile materiale sunt înălţate la o asemenea preţuire, încât iau locul lui Dumnezeu. Cele materiale, adică lucrurile create, ajung la acelaşi nivel cu Dumnezeu, Care este Creatorul lor şi doar Lui Îi aparţine desăvârşita stăpânire asupra inimii omului şi a întregii lui vieţi. Prin urmare, este limpede ce înseamnă schimbarea lui Dumnezeu cu creaturile, oricare ar fi acestea. De aceea, Sfântul Maxim accentuează încă: „Mintea care zăboveşte în vreun lucru supus simţurilor e stăpânită cu siguranţă de vreo patimă faţă de el, ca de pildă de vreo poftă, de vreo întristare, de mânie sau de amintirea vreunui rău."[10] Îndeletnicirea îndelungată şi stăruitoare a minţii cu vreun lucru material şi sensibil constituie un păcat, fiindcă există patimă pentru el. Nu orice îndeletnicire cu cele materiale este vinovată. Ceea ce face ca îndeletnicirea să fie pătimaşă este pofta, întristarea, mânia, ţinerea de minte a răului, elemente ce caracterizează „omul cel vechi", egoul nostru bolnav.

Din cele spuse de Sfântul Maxim se poate naşte cu uşurinţă falsa impresie că Sfântul ar fi împotriva lucrurilor sau a lucrărilor naturale ale omului, cum e, de exemplu, faptul că

[8] Ibid., I, 63, p.70
[9] Ibid., II, 3, p.79
[10] Ibid., II, 2, p.79

vedem sau că gândim etc. Dar asta ar fi o desăvârşită răstălmăcire a duhului Sfântului Mărturisitor. El însuşi preîntâmpinând astfel de răstălmăciri, face lămuririle necesare: „Mintea, aplecându-se spre cele văzute, înţelege lucrurile potrivit cu firea, prin mijlocirea simţurilor. Şi nici mintea nu e rea, nici înţelegerea cea după fire, nici lucrurile, nici simţurile. Căci acestea sunt lucrurile lui Dumnezeu. Ce este rău atunci? Vădit este că patima asociată la înţelesul cel după fire, şi deci ea poate să lipsească din cugetarea înţelesurilor, dacă mintea priveghează."[11] Sau în cuvinte mai simple, Sfântul Maxim spune: Mintea vine în comunicare cu lucrurile văzute şi, în general, sensibile ale acestei lumi prin mijlocirea simţurilor trupului. Această lucrare a minţii se numeşte „înţelegere" (νόηση). Dar nici mintea nu e rea prin ea însăşi, nici lucrarea ei de înţelegere, nici simţurile, nici lucrurile nu sunt rele, pentru că sunt făcute de Dumnezeu, Care le-a făcut pe toate „bune foarte", după expresia Sfintei Scripturi. Atunci ce este acel ceva care face ca îndeletnicirea cu lucrurile acestei lumi să fie rea şi vrednică de osândă? Patima care se vâră între lucrurile create şi minte. Înţelesul sau înţelesurile în ele însele sunt fireşti. Patima este elementul adăugat care vine şi întinează legătura firească şi în ea însăşi nepăcătoasă a minţii cu lucrurile. „Altceva este lucrul, altceva înţelesul lui şi altceva patima. Lucrul este de pildă: bărbat, femeie, aur şi aşa mai departe. Înţelesul (chipul) este amintirea simplă a ceva din cele de mai sus. Iar patima este iubirea neraţională sau ura fără judecată a ceva din cele de mai înainte. Deci lupta monahului este împotriva patimii."[12] Sfântul Maxim face o distincţie clară între lucrurile care există în afara minţii şi întipăririle şi simţirile pe care acestea le produc în minte. Lucru, minte, patimă – sunt diferite între ele. Lucrurile există în afara minţii (de exemplu, omul, bărbatul, femeia etc.). Înţelesul este reprezentarea, imaginea care ia naştere în mintea ce ia act de aceste lucruri prin intermediul simţurilor. E ca imaginea ce se

[11] Ibid., II, 15, p.81-82

[12] Ibid., III, 42, pp.110-111

formează în aparatul fotografic, un lucru prins de obiectivul acestuia. Patima este poziţia neraţională a omului faţă de acest lucru. Iar această poziţie e neraţională, nefirească, nesăbuită, potrivnică funcţionării fireşti a minţii şi legăturii normale pe care omul trebuie să o aibă cu lucrurile şi cu persoanele acestei lumi. Şi pentru a nu mai încăpea nici o îndoială şi pentru a evita orice răstălmăcire a acestei teme, Sfântul stăruie în lămurirea scolastică, am zice, a gândului său. „Unele dintre gânduri sunt simple, altele complicate. Simple sunt cele nepătimaşe. Iar compuse sunt cele pătimaşe, ca unele ce constau din patimă şi idee. Aşa fiind, se pot vedea multe din cele simple urmând celor compuse, când încep să fie mişcate spre păcatul cu mintea. Să luăm, de pildă, aurul. În amintirea cuiva s-a iscat gând pătimaş despre aur, iar acest fapt l-a dus cu mintea la furt şi la săvârşirea păcatului în cuget. Amintirii aurului i-a urmat deci îndată amintirea pungii, a lădiţei, a vistieriei şi cele următoare. Amintirea aurului era compusă, căci avea în ea patima. Dar a pungii, a lădiţei şi a celor următoare era simplă. Căci mintea nu nutrea nici o patimă faţă de ele. La fel stau lucrurile cu orice gând, cu slava deşartă, cu femeia şi cu celelalte. Căci nu toate gândurile care urmează gândului pătimaş sunt şi ele pătimaşe, cum am arătat mai sus. Din acestea putem cunoaşte care sunt înţelesurile pătimaşe şi care cele simple."[13]

În procesul legăturii dintre minte şi lucrurile din afara ei avem doi factori: mintea pe de o parte, şi lucrurile pe de alta. Avem adică legătura minte-lucruri. În cadrul acestei legături sau din aceste legături ia naştere în minte un înţeles. Acest înţeles este necompus şi se numeşte în terminologia Părinţilor duhovniceşti „înţeles simplu" (ψιλὸν νόημα), dezgolit de orice alt element, adică un înţeles fără nici un alt element în sine. Înţelesurile de acest fel (idei, imagini, cugete, întipăriri etc.) sunt nepătimaşe, adică fireşti, naturale, autentice, neîntinate de nimic străin sau nefiresc care ar putea să le facă necurate. Dar când la înţelesul unui anume lucru se adaugă şi tonalitatea sau nuanţa, de exem-

[13] Ibid., II, 84, pp.97-98

plu, de iubire nefirească sau de ură nesăbuită, atunci avem înțelesul, dar și ceva în plus. Acest înțeles nu mai este unul simplu, cum am văzut mai sus, ci e un înțeles compus. Elementul care se adaugă și face acest înțeles, din simplu, compus este patima. Acest lucru îl spune Sfântul Maxim și în alt loc: „Înțeles pătimaș este gândul compus din patimă și înțeles. Să despărțim patima de înțeles și va rămâne gândul simplu."[14]

Ceea ce face ca patima să fie ceva păcătos și bolnav în sufletul omului este faptul că patima îl îndepărtează pe om de mersul său firesc către Dumnezeu, Care este totul, și îl conduce la o adevărată rătăcire de la firea sa. Îl face să gândească și apoi să acționeze nefiresc. Patima constituie o deviație dezastruoasă a direcției firești, originare a omului către scopuri străine, diferite de cel unul și originar. Din închinător al lui Dumnezeu, omul devine închinător al fapturilor, iar în profunzime, al propriului sine, fiindcă aici îl duce în cele din urmă devierea. Cinstește și se închină „zidirii în locul Ziditorului" (Rom. 1, 25), pentru că așa poate să-și satisfacă și să-și cinstească în mod liber propriile neputințe, și să-și satisfacă egoismul. Că așa stau lucrurile, Sfântul Mărturisitor o lămurește în plus în *Capetele theologice*: „Patima și firea nicidecum nu există împreună. Căci patima nu se arată împreună crescută cu rațiunea firii și nici firea nu se naște cu patima."[15] Patima nu e ceva firesc. Omul nu se naște cu patimi. Patimile constituie niște cancere ale minții care s-au adăugat ulterior, fiind un element infiltrat în firea noastră care din mâinile lui Dumnezeu a ieșit bună. Le introduce în firea noastră lucrarea noastră liberă, dar rău orientată. De aceea patima are acest caracter păcătos și, de aceea, omul este vinovat când este robit patimilor sale. Tocmai pentru că are acest caracter, patima îl face pe om necurat în comparație cu starea sa originară, peste care se adaugă un element parazit și distrugător, bolnav și purtător de moarte. „Necurăția sufletului constă în a

[14] Ibid., III, 43, p.111

[15] Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capetele theologice*, VII, 28, Filocalia greacă, vol. 2, Athena, 1974.

nu lucra după fire – continuă cuviosul Părinte. Căci din aceasta se nasc în minte gândurile pătimaşe (adică din lucrarea noastră neconformă cu firea). Şi atunci lucrează după fire când puterile ei pătimitoare, adică iuţimea şi pofta, rămân fără patimă în întâlnirea cu lucrurile şi cu înţelesurile lor."[16] Şi pentru că „nu se naşte patimă fără un gând", după cum foarte frumos observă Sfântul Marcu Ascetul[17], întreaga atenţie şi interes al Sfinţilor Părinţi se orientează spre gândurile şi înţelesurile pătimaşe şi, în general, către împătimirea minţii.

Când deci, potrivit cu cele arătate mai sus, se strecoară în lucrarea minţii o oarecare patimă, atunci „mintea se amestecă cu patimile", dobândeşte calitatea şi caracterul patimii ce s-a strecurat, iar lucrarea i se determină de către patima care o stăpâneşte, ne spune Sfântul Nil, la care revenim [30], când vorbeşte despre lucrarea tulburată a minţii. Aceasta a fost şi pricina care ne-a determinat să facem această paranteză, sperăm folositoare. Acum vom continua înfăţişarea învăţăturii Sfântului nostru.

5. Alte caracteristici ale minţii

Chiar dacă mintea alcătuieşte expresia prin excelenţă a omului lăuntric, totuşi nu ea defineşte omul întreg. Mintea este determinată de omul întreg, care ca întreg este ceea ce numim „persoană", după cum am arătat deja. De aceea şi este omul chemat *să-şi îndemne mintea* [28]. Una dintre putinţele osebite ale minţii este cea *ec-statică*. În anumite condiţii şi cu anumite premise, mintea poate să *plece din trup şi să se depărteze de toate gândurile care vin din simţire, din amintire sau din starea umorală* [62] şi, mai ales, *să fie răpită întru înălţimea înţelegătoare* [53]. Reuşita ultimă a minţii este *cunoştinţa nematerială şi fără formă* [69], precum şi *cunoştinţa dumnezeiască şi fiinţială* [74],

[16] Idem, *Cele 400 de capete despre dragoste*, III, 35, FR 2 (1993), pp.109-110

[17] Sf. Marcu Ascetul, *Despre legea duhovnicească*, c.180, FR 1 (1993), p.307

contemplarea cunoştinţei dumnezeieşti [86], având ca reuşită maximă *a fi cu Dumnezeu* [90].

E lesne de observat cât de mare importanţă are pentru luptătorul duhovnicesc *a trăi prin minte* [110], ceea ce nu e nimic altceva decât *plinătatea poruncilor* [2] şi *dobândirea virtuţii luptând până la sânge* [cf.136], ceea ce înseamnă ultima strădanie de a împlini voia lui Dumnezeu în viaţa sa.

Mai sunt câteva ultime elemente ce au legătură cu lucrarea minţii, dar nu numai cu ea, şi cu care încheiem expunerea învăţăturii din „capetele" Sfântului Nil despre minte. Anume, acestea sunt:

6. Obişnuinţa, automatismul, „simţirea"

În cercul lucrărilor psihice (sufleteşti) şi duhovniceşti ale omului se cuprinde şi *obişnuinţa* [42], deprinderea. Adică, dacă la început omul purcede la o acţiune în mod conştient şi cu mult efort, în cele din urmă aceasta se face în mod automat. Omul pierde conştiinţa nemijlocită a săvârşirii acţiunii cu rezultatul dezangajării şi eliberării unei energii sufleteşti şi duhovniceşti preţioase, astfel încât să poată face şi ceva mai mult decât simple fapte mecanice. Iar această posibilitate e foarte preţioasă pentru om. Fără aceasta ar rămâne fără nici o nădejde infantil din punct de vedere psihobiologic. Acest fapt e cunoscut de fiecare. Rânduielii sau mai bine-zis legii obişnuinţei i se subordonează şi cele mai duhovniceşti acţiuni ale omului, cum este rugăciunea [42]. Acţiunile de importanţa rugăciunii pretind întotdeauna o atenţie conştientă şi o colaborare, adică o lucrare conştientă din partea minţii pentru ca acestea să poată fi ale ei în mod responsabil, pentru a avea caracterul personal prin care devin cu adevărat duhovniceşti, şi nu mecanice. De aceea şi automatismul şi activitatea automată sau mecanicismul, necesare pentru ca activităţile psihobiologice ale omului să aibă rezultat, nu au întotdeauna nevoie de o atenţie conştientă, de unde rezultă eliberarea minţii. Aceste acţiuni mecanice, automate trebuie învinse atunci când acţionează cu stăpânire

asupra minţii, pentru a ajunge la o lucrare pur duhovnicească. Depăşirea mecanicismului, a automatismului orb şi a obişnuinţei se realizează cu ajutorul *simţirii* [42], adică al conştiinţei de sine, al sentimentului, cu conştiinţa, cu prezenţa obligatorie a minţii şi a atenţiei sale, ca şi cum acea lucrare s-ar săvârşi pentru prima dată. Sau în cuvinte mai simple: automatismul, în cazul lucrărilor curat duhovniceşti, cum este rugăciunea, este depăşit dacă încercăm să avem mintea noastră la lucrarea pe care o săvârşim. Tot ce se săvârşeşte cu simţire şi conştient dobândeşte o valoare şi o adâncime personală. Tot ce se face fără simţire, oricât de bun ar părea în afară, nu are nici o valoare fiinţială. De aceea, biruirea automatismului, a obişnuinţei, este întotdeauna dureroasă, cu efort, obositoare. Reprezintă depăşirea, biruirea firii noastre celei de-a doua, a acţionării din obişnuinţă, a obişnuinţei. Este înfăptuirea unei *obişnuinţe nepătimaşe*, ca să vorbim în termenii Sfântului nostru, a unei obişnuinţe sfinţite, fără absenţa conştiinţei, a unei neîncetate dragoste generatoare de căldură şi a *iubirii desăvârşite* [53]. Despre *simţire* vom avea prilejul să vorbim mai pe îndelete într-un capitol următor, unde îşi are locul.

CAPITOLUL II

RUGĂCIUNEA ŞI VIAŢA DUHOVNICEASCĂ

O temelie şi un cerc de aur

Rugăciunea este o lucrare duhovnicească. Dar ea nu este autonomă şi independentă de restul vieţii duhovniceşti a omului. Este expresia, după cum ne spun „capetele", atât a ceea ce suntem, cât şi a ceea ce trebuie să ne îngrijim să fim, în strădania noastră de a ne apropia de Dumnezeu, pentru a trăi întru El, într-o continuă împărtăşire de El. De aceea, Sfântul Nil accentuează în fiecare cap, fie direct, fie implicit, trebuinţa de a *curăţi* sufletul [2] de toată întinăciunea duhovnicească, de a-l linişti şi înmuia, printr-o cultivare sistematică a virtuţii şi printr-o neîntreruptă şi necurmată înaintare întru sfinţenie, deoarece s-a *sălbăticit* [5] duhovniceşte.

Pentru ca cineva să se poată izbăvi de starea sa păcătoasă şi să treacă la o stare a vieţii şi vieţuirii virtuoase, este de trebuinţă, în afara altor mijloace pe care Biserica le are la dispoziţie, să se roage [39] sau, mai bine-zis, să se roage neîncetat, cerând mereu ajutorul lui Dumnezeu, înaintând tot mai mult în *dumnezeiasca stare de rugăciune* [53], după cum o numeşte Sfântul, care înseamnă o împărtăşire continuă şi o legătură vie cu Dumnezeu. Pentru că fără harul lui Dumnezeu nu se dobândeşte nimic. Nici cea mai mică virtute. Iar semnul autenticităţii rugăciunii este acesta: rugăciunea să constituie, pe de o parte, un mijloc de dobândire a oricărui chip al virtuţii, iar pe de altă

parte, să fie expresia unei vieţi virtuoase. De aceea şi rugăciunea, în toate formele ei de exprimare, reprezintă punctul de plecare de aur pentru noi deschideri către spaţiul duhovnicesc, pentru o mai mare apropiere de Dumnezeu, având ca rezultat o mai profundă înduhovnicire a rugăciunii şi o sporire a calităţii suişului ei. Prin urmare, înaintarea în virtute, în general, şi în orice formă de exprimare a ei, în special, înseamnă o înaintare şi în rugăciunea însăşi. Mai multă rugăciune înseamnă, din acest motiv, o mai mare înaintare în virtute. Şi mai multă virtute înseamnă o mai adâncă şi mai adevărată rugăciune. Cu adevărat un cerc de aur!

Dar dobândirea virtuţii înseamnă o lucrare sistematică şi ostenitoare în cele dinlăuntrul nostru. De aceea, în acest capitol vom încerca să cercetăm modul în care Sfântul Nil vede în „capete" sfânta luptă şi sfânta străduinţă pentru înaintarea în viaţa noastră duhovnicească.

I. Lepădarea de sine ca premisă negativă a rugăciunii curate

Un element fundamental accentuat foarte mult este acţiunea hotărâtă la care trebuie să se dedea cel care doreşte cu adevărat să facă o curăţire „din rădăcină" a terenului său. Această acţiune se exprimă printr-un cuvânt: *lepădarea de sine.*

Firea noastră este necurată din pricina păcătoşeniei noastre şi a patimilor noastre [2, 5, 40, 63]. Urmarea principală a acestei necurăţii a sufletului este întunecarea lui. Omul care e astfel întunecat nu ştie esenţialmente nici ce este corect, nici ce îi este cu adevărat de folos [31, 32]. Adesea noi credem că e drept şi de folos cutare lucru, şi îl urmărim în tot felul, şi îl cerem chiar cu durere de la Dumnezeu. Experienţa însă arată că adesea greşim. Stricăciunea noastră este de aşa fel, încât la sfârşit, chiar cele mai sfinte şi mai anevoioase lucruri sau lucrări din viaţa

noastră se poate să le transformăm, dacă nu luăm aminte, în instrumente umile ale scopurilor noastre egoiste. Sfintele lacrimi, de exemplu, care sunt *înlăturarea patimilor* [7], adică un mijloc de pază faţă de patimile noastre şi de îndepărtare a lor, pot ele însele să devină instrumente ale patimii! Acelaşi lucru se poate întâmpla şi cu rugăciunea. E cu putinţă ca ea să se transforme în căutare a laudei oamenilor [41], degenerând într-un instrument umil al patimii. De aceea, prima datorie a omului e să se lepede de sine însuşi, mai ales de voile sale fireşti, care *nu se acoperă întru totul cu voia lui Dumnezeu* [31, 89]. Şi îndeamnă Sfântul: *Plecând, vinde-ţi averile şi le dă săracilor şi, luându-ţi crucea, leapădă-te de tine* [17]

Lepădarea de sine cuprinde şi trupul, şi *cele care aduc desfătare cortului* [152], adică cele plăcute trupului, care este trecător ca un cort, având caracterul provizoratului în comparaţie cu casa cea statornică. *Nimic să nu iei de la trup* [128], sfătuieşte Sfântul Nil pe omul duhovnicesc. Deoarece omul care are ca sursă şi generator al acţiunilor sale dorinţele trupului va genera în jurul său un nor întunecat care-i va întuneca rugăciunea şi, în continuare, întreaga sa viaţă duhovnicească. Trupul, cu necurăţia care-l caracterizează, cu neputinţa sa de a se opune presiunilor şi zvâcnirilor sale psihobiologice, are nevoie să fie ţinut în frâu, şi nu lăsat în voia sa. Neorânduiala trupului, când sporeşte datorită lipsei înfrânării şi a stăpânirii de sine, alungă liniştea şi pacea din suflet şi instaurează în el confuzia şi întunericul. De aceea, un mijloc foarte eficient contra „neorânduielii" este tăgăduirea sau lepădarea de sine.

Pentru trup şi nevoile lui să ne încredinţăm lui Dumnezeu. Această încredere va duce la o apropiere, astfel încât şi cererile noastre duhovniceşti le vom putea încredinţa aceleiaşi griji iubitoare a lui Dumnezeu [129].

Aşadar lepădarea de sine le cuprinde pe toate [27], şi pe cele legate de trup, şi pe cele legate de suflet, câtă vreme acestea pot să constituie pricini ale patimilor. De aceea, Sfântul accentuează: *Lepădându-te de trupul şi sufletul tău, trăieşte prin minte*

[110]. Împotrivirea ne pândeşte de peste tot şi singura siguranţă o reprezintă vieţuirea „după minte", adică duhovniceşte şi potrivit cu Dumnezeu.

Lepădarea noastră de sine trebuie să se exprime mai ales ca:

A. LEPĂDAREA PATIMILOR NOASTRE

În capitolul precedent ne-am silit să lămurim înţelesul patimii. De aceea nu mai e necesar să repetăm aici cele spuse. Dar ceea ce poate că trebuie adăugat sunt următoarele:

Patimile, ca stări negative înlăuntrul nostru, constituie elemente adăugate firii noastre. Îi sunt străine. Constituie o deformare a frumuseţii originare a sufletului nostru şi o alterare a bunătăţii sale constitutive. Patimile, în acest înţeles, nu provin de la Dumnezeu, ci din propria noastră stricăciune. E nevoie acum de o lămurire în plus. Patimile despre care vorbeşte Sfântul nostru în „capete" sunt patimile *nefireşti*, deoarece există şi patimi *fireşti* ale sufletului şi care trebuie convertite în puterile sale pozitive. Mai precis, puterile pătimitoare ale sufletului pot deveni fie negative, fie pozitive, corespunzător patimii care le va insufla energia. Puterile pătimitoare ale sufletului (aici „pătimitor" nu are sens opus lui „activ", ci supus patimii, pătimirii, influenţei) sunt poftele, mânia, iuţimea etc., care pot fi fie negative, fie pozitive.

Dar în „capete" Sfântul Nil nu ne vorbeşte despre patimile pozitive ale sufletului. Pentru ca acest aspect să fie mai uşor de înţeles, dăm un text din Sfântul Ioan Damaschin: „Dacă în partea irascibilă este dragoste şi iubire de oameni şi în poftă, curăţie şi întreagă-înţelepciune, gândul este luminat. Dacă însă în partea irascibilă este ură de oameni şi în poftă, desfrânare, gândul este întunecat. Deci gândul atunci este sănătos şi cumpătat şi luminat, când are patimile supuse şi contemplă duhovniceşte raţiunile zidirilor lui Dumnezeu şi e înălţat către fericita şi Sfânta Treime. Iar iuţimea atunci se mişcă potrivit cu firea când iubeşte pe toţi

oamenii şi faţă de nici unul nu are vreo întristare sau pomenire de rău. Iar pofta atunci se mişcă potrivit cu firea, când omoară patimile prin smerită cugetare şi înfrânare şi sărăcie, adică plăcerea trupului, dorinţa de avere şi de slavă trecătoare, şi s-a întors spre dragostea dumnezeiască şi nemuritoare."[1] Sfântul Nil nu vorbeşte deci de latura pozitivă, ci de cea negativă a patimilor, adică de transformarea sau folosirea negativă a puterilor sufletului de către patimi, care fac sufletul necurat şi, prin urmare, nepotrivit pentru rugăciune.

În acest punct, Sfântul nostru îl urmează pe marele Apostol Pavel, care ne vorbeşte adesea şi în multe feluri de „dezbrăcarea" sau „lepădarea" omului vechi, a sinelui nostru păcătos: „Dezbrăcându-ne de omul cel vechi, dimpreună cu faptele lui..." (Col. 3, 9). Scriindu-le creştinilor să alunge din relaţiile dintre ei minciuna, subliniază trebuinţa de a lepăda izvorul ei, care este tocmai „omul cel vechi". Iar altundeva Sfântul Apostol adaugă: Ceea ce aţi învăţat despre Hristos şi despre legătura voastră cu El înseamnă, înainte de toate, „să vă dezbrăcaţi de vieţuirea voastră de mai înainte, de omul cel vechi, care se strică prin poftele amăgitoare" (Ef. 4, 22). Adică, adevăratul creştin scoate şi aruncă de la sine haina cea murdară numită „om vechi". Aşa poate să vină într-o adevărată legătură cu Hristos. Şi pentru că „omul vechi" nu e ceva exterior, ci însuşi sinele nostru desfigurat de păcat, „lepădarea" sau „dezbrăcarea" de el reprezintă lucrarea de lepădare de sine, de tăgăduire a sinelui nostru însuşi, aşa cum este el desfigurat. Mai este încă şi ştergerea patimilor adăugate în timp, care îi schimbă înfăţişarea şi îl strică, şi deci reîntoarcerea la înfăţişarea originară ce a ieşit din mâinile Ziditorului sau, mai precis, la cea pe care ne-a dăruit-o în „baia naşterii din nou", la Sfântul Botez, dar pe care am întinat-o.

Care sunt patimile acestea?

Sfântul Nil ne vorbeşte despre câteva, astfel încât să putem avea o oarecare imagine despre ele. De exemplu: desfrâ-

[1] Sf. Ioan Damaschin, *Cuvânt de suflet folositor*, FR 4 (1994), pp.210-211

narea, iubirea de arginţi, pomenirea răului [51]. Aceste patimi, precum şi destule altele care apar în continuare, sunt fie patimi *trupeşti*, deoarece se manifestă mai ales prin trup (desfrânarea, îmbuibarea ş.a.), fie patimi *sufleteşti*, adică patimi ale părţii iraţionale (necuvântătoare) a sufletului, despre care s-a vorbit în capitolul precedent.

Când aceste patimi îl stăpânesc pe om, îi întunecă mintea şi nu-i mai îngăduie să se mişte „raţional" (cuvântător), adică potrivit cu misiunea sa, ci iraţional şi, în consecinţă, potrivnic lucrării şi scopului funcţionării minţii, iar când lumina minţii a fost întunecată, e uşor să ne dăm seama care va fi rezultatul. „Orb pe orb de va povăţui, amândoi vor cădea în groapă" (Mt. 15, 14), precum zice Domnul. Dacă mintea oarbă povăţuieşte restul orb al sinelui său, vor cădea împreună într-o groapă, în prăpastia pierzaniei la un loc.

Altă patimă la care se mai face referire este slava deşartă [74, 148], care întinează curăţia rugăciunii. Adică, în timp ce rugăciunea este o lucrare sfântă şi trebuie să se săvârşească dintr-o adâncă dorire de părtăşie cu Dumnezeu, se poate ca din cauza slavei deşarte să ajungă un umil mijloc de slujire a sinelui nostru [41]. La fel se întâmplă şi cu lacrimile dacă nu luăm aminte, al căror singur izvor trebuie să fie străpungerea şi zdrobirea [8]. Legată de slava deşartă este şi grija de a plăcea oamenilor [41] şi bucurarea de slavă [148], adică bucuria şi mulţumirea ce vin din slava oamenilor. Ura şi pomenirea răului sunt patimi adesea foarte greu de deosebit una de alta. Nici ele nu trebuie să aibă vreun loc în viaţa noastră [21, 22, 103, 104]. Bucuria de a vorbi, de a flecări [148], mulţumirea pe care o resimţi vorbind sau ascultând multe, mai ales lucruri lumeşti, materiale şi stricăcioase, este o patimă şi trebuie şi ea dezrădăcinată, pentru că distruge pacea sufletului. La fel şi mânia [12, 24, 25, 26] şi furia [51] care tulbură pe om şi clatină mintea, făcând-o să nu mai gândească drept.

Uşor intră în suflet şi cugetarea înaltă, imaginea, ideea măreaţă despre noi înşine şi despre cele care nu sunt ale noastre, ci darurile lui Dumnezeu, care ne sunt dăruite ca ajutor

spre mai multă străpungere şi zdrobire la rugăciune [7, 8]. În sfârşit, va trebui dusă lupta şi cu minciuna, care este legată de jurământ, care în afara faptului că e interzis (cf. Mt. 5, 34-37), duce la chiar încălcarea lui şi la terfelirea adevărului [127].

Patimile însă nu vor putea fi războite cu vreun rezultat durabil dacă nu e lovită rădăcina lor, aflată în partea iraţională a sufletului. De aceea, Sfântul spune: *Înarmându-te împotriva mâniei, nu primi niciodată nici pofta, căci aceasta dă mâncare mâniei; iar mânia tulbură ochiul minţii, întinând starea rugăciunii* [27]. Această observaţie a Cuviosului e foarte importantă, deoarece arată drumul corect spre războirea cu rezultate a patimilor, adică duce la rădăcina lor. Dacă nu se conştientizează faptul că rădăcina mâniei este pofta, atunci îndemnul „Nu vă mâniaţi!" duce la un moralism sec ce ignoră adevărul despre om şi, de aceea, nu poate să înrâurească viaţa noastră duhovnicească. Scara ce se desprinde din cele de mai sus e foarte vrednică de atenţie:

- Pofta
- Mânia
- Tulburarea ochiului minţii
- Distrugerea „stării de rugăciune"

Înfrânarea părţii poftitoare înrâureşte direct calitatea rugăciunii. Libertatea părţii poftitoare de patimile care îi strică fireasca ei curăţie duce la liniştea ochiului minţii, iar aceasta, la rândul ei, la o rugăciune netulburată şi limpede ca cristalul.

B. LEPĂDAREA GÂNDURILOR PĂTIMAŞE

Modul de luptă duhovnicească la care ne-am referit mai sus (dacă îl luăm separat, deşi în realitate nu poate fi separat de întreaga luptă duhovnicească) nu epuizează întreaga lucrare duhovnicească. De aceea, Sfântul Nil accentuează: *Cel ce vrea să se roage cu adevărat trebuie nu numai să-şi stăpânească mânia şi pofta, ci trebuie să ajungă şi afară de orice înţeles pătimaş* [54]. Cu aceste cuvinte este accentuată importanţa pe care o are

strădania ce trebuie depusă atât pentru partea raţională a sufletului, mintea, cât şi pentru cea iraţională (mânia, pofta, voinţa). Lupta aceasta constă în îndepărtarea minţii de orice *înţeles pătimaş*, adică de orice gând, de orice idee întinate de vreo patimă. Aici însă lupta se dă mai cu greutate, deoarece intrăm în zona în care se cere multă duhovnicie şi, mai ales, luminarea lui Dumnezeu, pentru a se face deosebirea între înţelesurile pătimaşe (şi de aceea, compuse) şi cele nepătimaşe (şi de aceea, „simple"). Ce înseamnă termenul „înţelesuri pătimaşe" şi ce înseamnă „înţeles simplu", am văzut în capitolul precedent, în care am vorbit despre acestea pe larg, într-un paragraf osebit.

Am arătat acolo că *nu există patimă fără gând.* „Căci dacă mintea nu ar fi luat-o înainte, trupul nu i-ar fi urmat", spune preaînţeleptul Sfânt Marcu Ascetul. Adică, în cele din urmă, patima constituie ceva care, pentru a intra în suflet, are nevoie de acceptul minţii. Are nevoie de conştientizare pentru primirea ei. Alta e problema patimii înrădăcinate deja în suflet şi ajunsă a doua fire, când lucrează fără aprobarea părţii raţionale, care este înrobită patimii şi nu poate să se împotrivească. Şi, de regulă, aceste patimi acţionează fără ca omul să-şi mai dea seama, să conştientizeze lucrarea lor. De aceea, primirea înţelesurilor pătimaşe înseamnă în cele din urmă robie, întunecare sau orbire a ochiului minţii, având ca rezultat păcatul, fapt ce la început părea o glumă, de neimaginat sau nevrednic de atenţie, ori dimpotrivă, îngrozitor şi înfricoşător. Şi, cu siguranţă, cu totul nepotrivit pentru un om duhovnicesc, o înjosire a chipului lui Dumnezeu. Prin urmare, trebuie cu orice jertfă ca mintea să fie *în afara oricărui înţeles pătimaş* [4]. Aceasta înseamnă ca omul duhovnicesc să-şi urmărească mintea şi lucrarea ei în aşa fel, încât să funcţioneze curat, fără elemente străine care, pe măsură ce se amestecă în lucrarea ei, o fac să nu mai funcţioneze firesc şi, prin urmare, după Dumnezeu şi pentru Dumnezeu.

După cum am arătat, *mintea se amestecă cu patimile* [30]. Mintea dobândeşte calitatea patimilor care se instalează în ea, îşi pierde curăţia sa firească şi devine pătimaşă. Aceasta reprezintă

o asemenea îndeletnicire şi povară pentru minte, încât nu poate să „refuze" patima, nu poate să se ridice şi să se înalţe spre cele de sus, fie pentru că este ocupată cu războiul dus împotriva ei, fie pentru că este robită, aflându-se sub un jug greu.

Patimile părţii necuvântătoare „îngreuiază" mintea, care din această pricină îşi pierde subţirimea şi uşurinţa de mişcare, încât nu mai poate zbura în înălţimile duhovniceşti ale rugăciunii *ca un pui de vultur ce se urcă la înălţime* [82]. Şi gândurile pătimaşe, de asemenea, fac mintea incapabilă să se mişte către principala sa lucrare. *Nu poate cel legat să alerge, nici mintea ce slujeşte patimilor nu poate vedea locul rugăciunii duhovniceşti. Căci este trasă şi purtată de înţelesul pătimaş şi nu va avea o stare neclintită* [72].

La ce trebuie să luăm aminte pentru a feri mintea de gândurile pătimaşe sau, mai precis, pentru ca gândurile noastre să nu devină pătimaşe? Sfântul Nil ne recomandă să ne orientăm atenţia spre următoarele elemente:

a) Neputinţa minţii prin care „este furată" [44]. Mintea noastră este furată cu uşurinţă de felurite gânduri furişate şi îşi uită principala sa lucrare. Acest lucru dovedeşte imaturitate duhovnicească şi moliciune. Şi chiar de s-ar ruga un astfel de om, o va face doar ca o lucrare exterioară, mintea fiindu-i altundeva. Iar înfăţişarea exterioară a rugăciunii este doar ceea ce *înfrumuseţează cortul din afară* [44].

b) „De obicei mintea este mult răpită de amintire" [10, 45]. Amintirea, memoria înfăţişează minţii imagini, înţelesuri, sentimente şi altele, pe care le păzeşte în domeniul ei. Dar în acest fel mintea se împrăştie, încetează să mai fie adunată la lucrarea rugăciunii şi îşi urmăreşte amintirile. Astfel îşi pierde puterea pe care o dă rugăciunea şi ajunge „bucuria dracilor" sau a patimilor.

c) În minte, nu rareori, intră „gânduri protivnice" [81], care sunt opuse lucrării sfinte a rugăciunii, dacă nu sunt războite în mod potrivit.

d) „Grijile şi gândurile" [9], mai ales *continue* [71] şi în special pentru lucruri materiale, *tulbură şi nelinişte*sc [9] omul lăun-

tric şi îl fac să piardă dispoziţia de luptă. Îi răpesc puteri preţioase şi timp, pe care ar trebui să le afierosească principalei sale lucrări.

e) Păzirea amintirii. Fiind vorba de amintire, trebuie să nu uităm că ea poate să se pună în acţiune fie de la sine, fie printr-o influenţă exterioară rea. Tezaurul ei este inepuizabil. Poate să aducă în minte *sau închipuiri de ale lucrurilor de odinioară sau griji noi sau faţa celui ce te-a supărat* [46]. Dar printr-o asceză dusă cu răbdare şi cu o atenţie neadormită este cu putinţă să fie adusă şi memoria la locul ei, ca să *nu le mai înfăţişeze pe ale sale* în vremea rugăciunii, fiindcă în vremea ei orice alt gând trebuie să se uite din tărâmul minţii. Adică trezvia şi priveghierea sufletului pot să readucă amintirea la locul ei. Să nu uităm că Dumnezeu e întotdeauna gata să ne ajute la lucrul rugăciunii, mai ales prin Sfinţii Săi Îngeri, care sunt gata să ne însoţească şi să ne ajute în orice greutate, provenită fie de la vrăjmaşi, fie de la noi înşine.

f) „Stai la straja ta” [70] aşadar, când schimbările trupeşti, de exemplu, îţi stârnesc gânduri, înţelesuri sau imagini sau orice altceva în minte, fie provenite din firea neorânduită, fie din lucrarea vrăjmaşului. În strădania aceasta de atenţie şi pază sunt de ajutor osebit următoarele [43]:

1. **„adunarea minţii”**, adică chibzuiala şi strângerea, concentrarea minţii, împreunată cu:

2. **„evlavia”**, o adâncă cinstire şi frică de Dumnezeu.

3. **„străpungerea”** (κατάνυξις), adânca zdrobire, umiliciune şi întristare a sufletului, unită cu:

4. **„durere întru mărturisirea păcatelor”**, cu alte cuvinte adânca durere pentru păcatele săvârşite pe care le mărturiseşte sufletul cu smerenie şi cu simţire. În sfârşit, ajută şi:

5. **„suspinele nevăzute”**,suspinele tainice ale inimii, care constituie rugăciunea ei tăcută, cu loviri şi durere în loc de cuvinte.

Toate aceste cinci elemente, atât separat, cât şi împreună, alcătuiesc o stare lăuntrică în care nu se mai pot afla elemente negative, precum sunt patimile despre care vorbim aici, şi mai

ales *înţelesurile pătimaşe*, neaflându-şi locul în această stare.

g) „Ideile simple" – „vederi de-ale lucrurilor" [57]. După războiul împotriva gândurilor şi ideilor împătimite sau, mai corect spus, în paralel cu lupta împotriva gândurilor împătimite, trebuie să se depună strădania de a fi depărtate de minte şi *ideile simple*, adică acele elemente neutre care *dau formă* şi îndeletnicire minţii prin prezenţa lor, chiar dacă nu sunt păcătoase. *Idei simple* sunt înţelesurile lucrurilor, goale de orice alt conţinut, care ar putea să le facă întinate şi primejdioase pentru minte. Idei ca, de exemplu, pom, floare, pasăre, râu ş.a., faţă de care mintea nu are o dispoziţie poftitoare, pot să constituie o piedică în calea rugăciunii curate. Ideilor simple li se mai pot adăuga şi *vederi de-ale lucrurilor*, care sunt raţiuni ale lucrurilor. Le-am putea numi idei, înţelesuri ale ideilor. Această vedere poate preocupa mintea. Să fim mai concreţi: o problemă legată de învăţarea teoretică nu este păcătoasă. O compoziţie muzicală care preocupă mintea muzicianului nu este păcătoasă. Dar chiar aceste lucruri neutre, care în ele însele poate că sunt şi frumoase şi importante, pot să preocupe mintea în vremea rugăciunii. Şi în timp ce preocuparea minţii cu aceste lucruri în alt răstimp e ceva absolut fără păcat, în vremea rugăciunii însă îndepărtează mintea de lucrarea ei principală. Se interpun între minte şi Dumnezeu. Şi astfel, în cele din urmă, nu se mai săvârşeşte rugăciunea. Faptul că gândurile care au preocupat mintea nu sunt păcătoase nu-i foloseşte cu nimic, deoarece rugăciunea nu s-a mai săvârşit, aşa cum credea că a făcut. Îndepărtarea ideilor simple şi a vederilor din minte are înţelesul că nici o creatură şi nimic altceva în afară de Dumnezeu şi minte nu trebuie să se afle în locul tainicei lor întâlniri, deoarece atunci ia naştere o îndepărtare (από-σταση = apostazie) între Dumnezeu şi om, pentru că îi separă ceva aflat între ei. Acest proces îl va limpezi un exemplu din viaţa noastră zilnică. Când vorbim cu cineva şi nu suntem atenţi la el, dacă în acel moment nu avem mintea la el, ci altundeva, în realitate nu comunicăm cu el, chiar dacă trupeşte suntem înaintea lui. Acest lucru se petrece şi în rugăciune. *Împrăştierile* la rugăciune sunt

produse atât de gândurile împătimite, cât și de *ideile simple* și de *vederi*. Și, în timp ce e cu putință să nu avem la rugăciunea noastră gânduri păcătoase, putem fi totuși înșelați de gândul că ideile care sunt *simple* nu sunt păcătoase și, prin urmare, să fim târâți de la lucrarea rugăciunii și să dăm greș.

h) „Nepătimirea" minții [56]. Prin curățirea minții de toate gândurile împătimite și de tot ce e păcătos, mintea este condusă la nepătimire, spune Sfântul Nil. Ne face însă atenți la un lucru. Nepătimirea nu este încă rugăciune! Lucrarea încă nu s-a isprăvit! Nepătimirea constituie o stare fericită și o binecuvântată premisă pentru rugăciunea duhovnicească. Dar altceva este nepătimirea, și altceva rugăciunea. Rugăciunea este o lucrare care continuă și dincolo de nepătimire. Rugăciunea începe acolo unde se termină nepătimirea. Pentru a fi mai limpezi, putem folosi următoarea imagine. Vreau să pun într-un vas apă curată. Curăț vasul pe dinafară, îl golesc, îl curăț bine și înăuntru și astfel, gol și curat, este pregătit ca să iau apa de la izvor. Faptul că îl am gol și curat nu înseamnă că am deja și apa în el. Trebuie să îl și umplu. Abia după ce am turnat apa în vas pot spune că am terminat lucrarea. Faptul că am mintea curată de tot lucrul pe care nu-l vrea Dumnezeu nu înseamnă că m-am și rugat. Tocmai acum trebuie să realizez această sfântă legătură și părtășie cu El. Desigur că în viața duhovnicească lucrurile nu stau exact așa ca în operațiunea mecanică de golire, curățire și umplere a unui vas cu apă. Totuși, devine mai ușor de înțeles ceea ce a vrut Sfântul nostru să ne spună. Și pentru a înțelege mai bine ce înseamnă pentru Sfântul Nil „golirea vasului", curățirea și nepătimirea minții, ne oferă câteva elemente în legătură cu această stare a minții. Pentru a fi nepătimașă, mintea trebuie să fie:

1. **„săracă și nematerială"** [119], goală de orice înțeles, pătimaș sau nu. Adică să fie cu desăvârșire săracă pentru a o putea îmbogăți Dumnezeu cu negrăita Sa prezență.

2. **„neîmprăștiată"** [118], liberă de toată grija pentru orice lucru.

3. **„lipsită de orice simț"** [120], neinfluențată de ceea ce

simţurile trupeşti îi aduc, de ceea ce amintirea îi înfăţişează, de ceea ce vrăjmaşii îi strecoară, străină de tot ce aparţine lumii, de tot ce nu e Însuşi Dumnezeu. Fără simţire faţă de toate câte sunt, pentru a fi doar cu „Cel ce singur este cu adevărat, Dumnezeu".

4. „fără formă" [68, 69] sau *fără chipuri* şi *formă* [116, 117]. Aceasta înseamnă ca mintea să fie *imaterială*, precum spune altundeva [67], adică mintea să fie doar ceea ce este ea, fără ca prezenţa în ea a lucrurilor acestei lumi sau a oricărui lucru material să o facă *materială*. Mintea *fără formă* este acelaşi lucru cu mintea *săracă*.

Aceste caracteristici ale minţii arată singure încotro trebuie să ţintească luptătorul duhovnicesc, astfel încât să plinească premisele necesare pentru rugăciunea duhovnicească, precum o vrea Sfântul Nil.

Cu cele arătate mai sus am văzut lucrarea negativă ce trebuie săvârşită în suflet prin lepădarea de sine, cu „nu"-ul pe care trebuie să-l poată spune în toată vremea şi ceasul sinelui său luptătorul duhovnicesc. Această lucrare constituie, dacă o numim aşa, curăţirea ogorului sufletului de orice împiedică sau nu ajută la înălţarea sa către cer. Acum este timpul să vedem şi latura pozitivă a luptei, adică ce trebuie să aibă în sufletul său cel ce se roagă în locul celor pe care le-a îndepărtat sau trebuie neapărat să le îndepărteze.

II. VIRTUTEA CA PREMISĂ POZITIVĂ A RUGĂCIUNII CURATE

A doua parte, pozitivă, a pregătirii minţii şi cea mai sigură exersare a ei pentru lucrarea sfântă a rugăciunii este dobândirea virtuţii, în general, sau a virtuţilor fiecare în parte, în special. Sfântul nostru foloseşte în acest punct o foarte frumoasă imagine, aceea a „tămâiei bine mirositoare", a livanului înmiresmat, despre care se vorbeşte în Vechiul Legământ, în cartea Ieşirii (30, 34). Pentru a avea spre folosinţă tămâie bună,

potrivită cu sfânta slujire liturgică, legea lui Moisi rânduia ca amestecul să fie făcut din livan curat ca lacrima, din casie, din onix şi din stactie (materii aromate deosebite), în părţi egale din fiecare. Dar ceea ce rânduia Legea are un înţeles mai adânc şi mai duhovnicesc, spune Sfântul Nil. Pentru ca tămâia obţinută să fie bine mirositoare şi potrivită pentru sfânta sa întrebuinţare, trebuie să fie folosite materiile de mai sus în aceeaşi proporţie. Când, mai apoi, această tămâie va fi folosită la vremea slujirii, se va desface în focul din altarul tămâierii şi va deveni un nouraş înmiresmat, suindu-se către cer ca o bineplăcută jertfă către Domnul „întru miros de bună mireasmă". Acest lucru se săvârşea potrivit cu rânduielile din Lege. Dar acelaşi lucru se petrece şi cu rugăciunea care, ca o tămâie tainică, se suie la cer. Această tămâie este, trebuie să fie alcătuită din materii aromatice duhovniceşti mult superioare celor ce alcătuiesc tămâia materială. Cele care alcătuiesc „tămâia bine mirositoare" duhovnicească sunt *pătrimea virtuţilor*, adică virtutea în cea mai desăvârşită expresie a ei. Cele patru virtuţi fundamentale din care decurg şi toate celelalte – şi vom vorbi mai jos despre ele – fac mintea statornică şi aptă de a se potrivi cu lucrarea unică a rugăciunii, care este lucrarea ei prin excelenţă [35]. Există însă în om, precum am văzut şi vom vedea şi mai jos, multe elemente trădătoare, iar în afara sa multe elemente vrăjmaşe capabile să rătăcească mintea lipsită de apărare şi să o ducă la nereuşită în rugăciune. Virtutea însă, în plinătatea ei, constituie un mijloc sigur de curăţire a sufletului şi de împuternicire şi statornicire a minţii în sfânta ei strădanie. În plus, virtutea o face aptă de a primi în sine *starea rugăciunii* sau să se găsească *în starea de rugăciune* [2, 27].

A. LĂMURIREA NOŢIUNII DE „VIRTUTE"

Ce este însă virtutea? În esenţă este *plinătatea poruncilor* [2], adică împlinirea, lucrarea poruncilor lui Dumnezeu de la un capăt la celălalt, precum se cuvine acestora, şi de aceea o

nouă stare se izvodeşte în suflet din împlinirea voii dumnezeieşti. Acest lucru îl stabileşte Sfântul nostru în două feluri, unul negativ şi unul pozitiv.

Câtă vreme nu te-ai lepădat de patimi, ci mintea ta se împotriveşte virtuţii şi adevărului, nu vei afla tămâie bine mirositoare în sânul tău [141]. Modul negativ de împlinire a voii dumnezeieşti este, după Sfântul Nil, *lepădarea de patimi*, despre care deja am vorbit. Starea de *împătimire* face mintea *potrivnică virtuţii*. Mintea plină de patimi, robită patimilor, nu simte mulţumire faţă de virtute şi adevăr. Şi tocmai de aceea nu poate să se roage în mod bineplăcut lui Dumnezeu. Modul pozitiv este exprimat cu următoarele cuvinte: *Doreşti să te rogi? După ce te-ai mutat din cele de aici, petrecerea să o ai de-a pururi în ceruri. Nu simplu cu cuvântul gol, ci cu fapta îngerească şi cu o cunoştinţă tot mai dumnezeiască* [142]. Potrivit cu aceste cuvinte ale Sfântului, virtutea este o stare duhovnicească lăuntrică. O stare care, atunci când omul se află în ea, îl face cu adevărat să se mute de la pământ la cer, să se mute în tărâmul lui Dumnezeu cu cugetul şi cu întreaga sa lume lăuntrică. Nu mai trăieşte pe pământ şi pentru pământ, ci în cer şi pentru cer. Trupeşte, desigur, se află pe pământ, dar deja aparţine cerului ca un „om ceresc". Iar aceasta nu doar din când în când, în clipe de entuziasm şi cutremur lăuntric, puternice desigur, dar trecătoare, ci „pentru totdeauna", mereu. Nu doar cu simţirea, nu doar cu cuvinte frumoase şi găunoase, nu doar cu grăire înfrumuseţată, adică un deşert şi ieftin „cuvânt de folos" despre cele cereşti. Ci cu toată conştiinţa pe care o implică o astfel de îndeletnicire, cu „fapta îngerească", care înseamnă împlinirea voii dumnezeieşti, care-l face pe om înger pământesc. Iar ceea ce se naşte în om ca o stare duhovnicească statornică, rezultată din neîncetata şi continua împlinire a poruncilor dumnezeieşti, este virtutea. Ceea ce omul devine atunci când îşi leapădă patimile şi astfel îşi eliberează mintea, cea mai nobilă parte a fiinţei sale, iar mintea de acum e în deplină armonie cu adevărul lui Dumnezeu, aceasta este virtutea pe care Dumnezeu o aşteaptă

de la om. Cu alte cuvinte, putinţa de a întrupa voia lui Dumnezeu şi a o transpune în fapte şi în lucrări sfinte, atât în inima, cât şi în viaţa exterioară a omului, aceasta este virtutea.

B. PĂTRIMEA VIRTUŢILOR

Sfântul Nil aşază înaintea „capetelor" o mică introducere. În aceasta, vorbind despre virtute, Sfântul se referă la *pătrimea virtuţilor* (τετρακτὺν τῶν ἀρετῶν), în timp ce în „capete" vorbeşte despre *tetrada virtuţilor* [1]. Notăm, mai întâi, că numărul, în sensul lui strict matematic, are foarte puţin de a face cu esenţa problemei virtuţilor, deoarece virtutea nu e o chestiune de cantitate, ci de calitate (vezi 151). Prin urmare, nu e vorba de neatenţia din partea autorului „capetelor" prin folosirea alternativă a termenilor *pătrime* şi *tetradă*, care de fapt înseamnă şi nu înseamnă acelaşi lucru. Esenţa este una, dincolo de orice cantitate: desăvârşirea întru virtute. Acest înţeles îl are folosirea în legătură cu virtutea a cuvintelor *tetradă* sau *pătrime*. Adică, nevoitorul duhovnicesc trebuie să aibă fiecare virtute la o măsură desăvârşită, dar nici să nu-i lipsească vreuna. Trebuie să le aibă pe toate. Cu aceste cuvinte premergătoare, să cercetăm acum termenii de mai sus cu mai multă atenţie.

Ce înseamnă *pătrime*? Literal, el însemna tetradă. Dar înţelesul special al cuvântului este numărul 10, care rezultă din adunarea primelor patru numere: 1+2+3+4=10. Unii dintre grecii vechi, precum pitagoreicii, dădeau acestui număr un sens mistic, care avea legătură cu creaţia lumii. Sfinţii Părinţi au luat acest cuvânt şi i-au dat alt sens, l-au încărcat cu un conţinut sfânt şi duhovnicesc, şi de acum creştinesc. Au numit, aşadar, *pătrime* (tetradă) a virtuţilor patru virtuţi fundamentale care constituie expresia desăvârşirii duhovniceşti şi care sunt virtuţi-maici, cum le vom numi, din care provin toate celelalte. Cu diferenţa, desigur, că în viaţa duhovnicească nu există o cauzalitate absolută şi o succesiune mecanică, oricât ar avea trebuinţă mintea noas-

tră de o metodologie pentru a înţelege ceva în problema virtuţii, care adeseori impune o terminologie şi o expunere metodică a învăţăturii despre virtute. De aceea, în viaţa duhovnicească se poate întâmpla şi astfel: multe virtuţi-maici se poate să fie fiice ale fiicelor lor! Iar aceasta o spune un colos al duhovniciei ortodoxe, Sfântul autor al *Scării virtuţilor*, Ioan Sinaitul.

Cine dobândeşte, aşadar, virtuţile fundamentale într-o măsură în care ele să fie *depline*, iar în ceea ce priveşte legătura dintre ele *egale*, are premisele dobândirii şi a celorlalte virtuţi care se nasc din acestea. Iar cine îşi înveşmântează sufletul cu plinătatea virtuţii are cele mai bune premise pentru rugăciunea duhovnicească, care ne interesează aici în mod special, deoarece *face rânduială minţii, neclintită şi destoinică să primească starea căutată* [2]. Continuând, Sfântul se întreabă şi se minunează: De vreme ce rugăciunea este o comunicare şi o legătură cu Însuşi Dumnezeu, atunci cât de sfântă trebuie să fie întreaga stare lăuntrică a omului! Lui Moisi, care a încercat să se apropie de rugul care ardea (Ieş. 3, 5), nu i s-a îngăduit să se apropie înainte de a-şi scoate încălţările. Atunci, cum am putea noi, se întreabă Sfântul, care cu siguranţă nu-l întrecem pe văzătorul de Dumnezeu Moisi, cum am putea noi să facem excepţie de la regulă? Căutând, aşadar, şi noi să intrăm în legătură cu Dumnezeu într-o tainică grăire lăuntrică cu El, trebuie, continuă Sfântul, să lepădăm *orice cuget pătimaş* [4], precum acela încălţămintea. Ce înseamnă *cuget pătimaş*, am văzut în capitolul anterior şi ştim deja ce înseamnă acest îndemn pentru strădania noastră duhovnicească.

Aşa cum s-a subliniat acolo, *dezlegarea de orice cuget pătimaş* reprezintă latura negativă a lucrării noastre duhovniceşti. Este, am putea spune, curăţirea ogorului sufletului nostru de toţi spinii şi mărăcinii, pregătindu-l pentru a planta în el virtuţile.

Sfântul Nil vorbeşte despre pătrimea virtuţilor de bază care trebuie să înveşmânteze sufletul rugătorului. Care sunt acestea? Sfântul Nil însuşi nu ni le dă cu numele, pentru că aceste virtuţi le erau cu siguranţă cunoscute asceţilor şi în mis-

tica monahală, chiar dacă putem observa şi o anumită varietate de viziuni la diferiţi Părinţi. Acestea erau idei şi realităţi care îi preocupau în fiecare clipă. De aceea se şi face referire la ele în mod general, fără să se considere necesar să fie pomenită întotdeauna fiecare virtute cu numele ei. Pentru un lucru foarte cunoscut este suficientă şi o aluzie. Sfântul Nil se referă explicit la virtutea bărbăţiei şi importanţa ei în lupta duhovnicească împotriva demonilor [92, 96, 97, 99, 100], precum şi diferite pilde ale sfinţilor monahi care s-au deosebit prin această virtute [106-109, 111, 136]. Dar pentru a le cunoaşte mai îndeaproape, deoarece sunt fundamentale şi necesare, este bine să le vedem pe scurt, avându-l ca povăţuitor pe Sfântul Petru Damaschin, cu care ne-am mai sfătuit şi în altă situaţie.

C. „PĂTRIMEA VIRTUȚILOR" după Sfântul Petru Damaschin

Recapitulând tradiţia ascetică, Sfântul Petru ne vorbeşte în scrierile sale despre cele patru virtuţi fundamentale. Ele sunt: chibzuinţa, întreaga-cugetare, bărbăţia şi dreptatea.

Numele acestor virtuţi desigur că ne este cunoscut. De aceea, le putem lua cu uşurinţă drept ceva de la sine înţeles, conform cu concepţiile contemporane pe care le avem în legătură cu aceste nume. De aceea, trebuie să vedem cum le înţelegeau în acea vreme Sfinţii Părinţi, astfel încât să le înţelegem corect şi să ne dăm seama de importanţa lor în viaţa duhovnicească şi pentru viaţa duhovnicească. Iată ce ne spune Sfântul Petru Damaschin despre fiecare:

1. Chibzuința

„Chibzuinţa este cunoştinţa lucrurilor ce trebuie sau nu

făcute şi privegherea minţii."[2] Chibzuinţa e cunoaşterea fundamentală a acelora pe care trebuie să le facem şi a acelor de care trebuie să ne ferim a le săvârşi. În acelaşi timp, este o stare de trezvie duhovnicească şi de priveghere a minţii. Mai analitic, Sfântul ne vorbeşte şi în alt loc astfel: „Cunoştinţa firească pe care [omul] a pierdut-o din dragoste faţă de patimi (...) e numită de unii înţelepciune, pentru că mintea vede lucrurile cum sunt după fire. De alţii iarăşi e numită pătrundere, pentru că cel ce are parte de ea cunoaşte o parte din tainele ascunse, sau scopul lui Dumnezeu aşezat în dumnezeieştile Scripturi şi în fiecare făptură. Iar aceasta se naşte din darul deosebirii şi poate înţelege raţiunile celor sensibile şi inteligibile. Din această pricină se numeşte vedere (contemplare) a celor ce sunt sau a făpturilor, dar ea este firească (naturală) şi vine din curăţia minţii. (...) Deci cunoaşterea (contemplarea) făpturilor sensibile şi inteligibile, numită înţelepciune, este o pătrundere şi o cunoştinţă firească, fiindcă a existat de mai înainte în fire, dar patimile au întunecat mintea. Şi dacă nu înlătură Dumnezeu, prin virtutea făptuitoare, patimile, mintea nu poate vedea."[3]

2. Întreaga-cugetare

Întreaga-cugetare constă în „păstrarea întreagă a cugetului, ca să se poată înfrâna mintea de la orice lucru, cuvânt şi gând ce nu place lui Dumnezeu".[4] Întreaga-cugetare este starea sufletului al cărui cuget a devenit desăvârşit sau întreg şi nu-i mai lipseşte nimic, astfel încât omul poate să se ţină departe de lucruri, gânduri şi cuvinte care nu-i plac lui Dumnezeu. Şi continuă în mod mai analitic: „Întreaga-cugetare este cugetul întreg, adică neştirbit. Ea nu lasă pe cel ce o are să se abată nici spre neînfrânare, nici spre tocire, ci păzeşte bunătăţile culese de chibzuinţă şi leapădă pe toate cele rele şi adună gândul la

---

[2] Sf. Petru Damaschin, FR 5 (1995), p.64

[3] Ibidem, p.270-271

[4] Ibid., p.64

ea însăşi şi prin ea îl urcă la Dumnezeu. Ca un păstor bun, ea strânge înăuntru oile sau înţelesurile dumnezeieşti şi omoară neînfrânarea ca pe un câine turbat, prin îndepărtarea de la cele vătămătoare. Iar tocirea o alungă ca pe un lup sălbatic, pe care nu-l lasă să mănânce oile într-un colţ, ci-l priveşte neîncetat şi-l face arătat cugetării, ca să nu se ascundă în întuneric şi să petreacă împreună cu înţelesurile sale. Aceasta se naşte din partea poftitoare a sufletului şi fără de ea nu se păzeşte nici un bine, chiar dacă se poate face. Pentru că dacă nu este întreagă-cugetare, cele trei părţi ale sufletului sunt duse fie în sus, fie în jos, adică sau spre învârtoşare sau spre neînfrânare. Iar prin neînfrânare nu înţeleg numai pe cea care nu se îngrijeşte de lăcomia pântecelui şi de curvie, ci toată patima şi gândul care nu cugetă de bunăvoie după voia lui Dumnezeu. Căci această virtute le munceşte pe toate acestea şi stăpâneşte pornirile nesocotite ale sufletului şi ale trupului şi le îndreaptă către Dumnezeu, Căruia se cuvine slava în veci. Amin."[5]

3. Bărbăţia

Bărbăţia este „tăria şi stăruinţa în ostenelile şi ispitele cele după Dumnezeu".[6] Bărbăţia este puterea şi stăruinţa care se face potrivit cu voia lui Dumnezeu în aceste încercări şi ispite. Mai analitic, Sfântul Petru spune: „Însuşirea bărbăţiei nu stă în a birui şi în a asupri pe aproapele. Căci aceasta este semeţie şi se află deasupra bărbăţiei. Dar nici în a fugi de frica ispitelor de lucrările şi de virtuţile cele după voia lui Dumnezeu. Căci aceasta este laşitate şi se află dedesubtul bărbăţiei. Bărbăţia înseamnă a stărui cu răbdare şi în tot lucrul bun şi a birui patimile sufletului şi ale trupului. Fiindcă nu este lupta noastră împotriva trupului şi a sângelui sau împotriva oamenilor, ca la iudeii de odinioară, la care cel ce biruia în războaie pe cei de alt neam făcea lucrul lui Dumnezeu, ci împotriva începătoriilor şi stăpâniilor, adică a dracilor nevăzuţi. Iar cel ce luptă biruieşte duhovniceşte sau e

[5] Ibid., p.251
[6] Ibid., p.64

biruit de patimi. Căci războiul acela era numai chipul războiului nostru."[7]

4. Dreptatea

Dreptatea este „împărţirea care dă tuturor la fel".[8] Adică împarte fiecăreia din virtuţile de mai sus (chibzuinţă, întreagă-cugetare, bărbăţie) ceea ce aparţine fiecăreia într-o măsură egală. „Fără aceasta, continuă Sfântul, toate sunt nedrepte şi fără aceasta nu pot sta. Ei i se mai zice şi dreapta judecată, fiindcă dă fiecărei fapte măsura ei, mereu egală, ca să nu fie nici vreo lipsă în ceva prin aceea că voim prea puţin, nici vreo covârşire prin aceea că ne lăcomim la prea mult. Pentru că măcar că acestea par să fie potrivnice, ca fiind deasupra şi dedesubtul dreptăţii, dar amândouă înclină spre câte o latură a nedreptăţii. Căci linia, fie că se încovoaie înăuntru, fie că se umflă în afară, se abate de la ţinta ei. Iar cumpăna, de asemenea, în orice parte se apleacă, ia prea mult din partea cealaltă. Dar cel ce poate păzi dreptatea nu cade nici în jos prin nechibzuinţă, neînfrânare, laşitate şi lăcomie, ca să se târască ca un şarpe pe pântece, mâncând ţărână şi tăvălindu-se în patimile cele de necinste, nici nu se înalţă cu dispreţ în sus prin abilitate, semeţie, tocire şi mulţumirea cu prea puţin, purtându-se cu viclenie, ci chibzuieşte întru neprihănire şi rabdă cu smerenie, cunoscând că a luat ceea ce are prin har, cum zice Apostolul, şi netăgăduind. Căci se nedreptăţeşte pe sine însuşi şi aproapele, dar mai vârtos pe Dumnezeu, punându-şi în socoteala sa izbânzile. El ştie că dacă îşi închipuie că are peste tot vreun bine, se va lua de la sine ceea ce i se pare că e al lui, cum zice Domnul, Căruia I se cuvine slava în veci. Amin."[9]

Din această analiză succintă a Sfântului Petru vedem cum cele patru virtuţi fundamentale: chibzuinţa, întreaga-înţelepciune, bărbăţia şi dreptatea au un înţeles duhovnicesc, mult diferit de cel pe care noi îl dăm astăzi aceloraşi cuvinte. Înţelegem acum

[7] Ibid., p.252
[8] Ibid., p.64
[9] Ibid., p.253

de ce Sfântul Nil, la care ne reîntoarcem, dă atâta importanţă dobândirii lor. Fără a avea aceste virtuţi, nu este cu putinţă să ne îndeletnicim cu lucrarea foarte duhovnicească a rugăciunii.

D. „RAŢIUNILE LUCRURILOR"

Pentru a întregi acest paragraf, trebuie să subliniem şi altă concepţie a Sfântului, legată de necesitatea virtuţilor. *Cultivăm virtuţile,* zice, *pentru raţiunile făpturilor şi pe acestea le căutăm pentru Raţiunea care le-a dat fiinţă. Iar aceasta obişnuieşte să se descopere în starea de rugăciune.* [52]

Acest cap din *Cuvântul despre rugăciune* al Sfântului nostru este unul dintre capetele cele mai theologice şi mai adânci, dezvoltarea lui depăşeşte hotarele lucrării noastre, deoarece ar îngreuia-o foarte mult, făcând-o anevoie de citit pentru mulţi care nu au elementele necesare înţelegerii unei astfel de teme. De aceea, vom încerca să vedem cât mai pe scurt şi mai simplu ce spune în acest punct Sfântul Nil.

Potrivit Sfântului nostru, virtuţile constituie mijloace pentru a ieşi din cele sensibile şi a intra în spaţiul duhovnicesc şi tainic al *raţiunilor lucrurilor*. Tot ceea ce vedem în jurul nostru este alcătuit din lucruri care sunt rezultatul unei acţiuni creatoare.

Chipul sau înfăţişarea *lucrurilor*, adică a celor create, reprezintă expresia *raţiunilor lucrurilor*, zice Sfântul Nil. Aceste *raţiuni* devin vizibile, se văd şi se desluşesc numai cu ochiul sufletului care s-a curăţit şi s-a sfinţit prin exersarea virtuţilor. În spatele fiecărui lucru şi în spatele fiecărei înfăţişări a vreunui lucru, adică înapoia felului în care se arată orice, se ascunde raţiunea creatoare a voii dumnezeieşti, care este cauza actului creator. Tot ceea ce vedem sunt creaţii ale lui Dumnezeu. Astfel, aşadar, virtutea devine, printre altele, şi un mijloc de vedere şi de înălţare la un anumit mod de contemplaţie, în care sufletul curăţit duhovniceşte vede cu totul altfel lumea. Văzând lumea în adevărata sa înfăţişare, poate să desluşească şi raţiunea creatoare, raţiunea sau cuvântul pe care Dumnezeu „l-a spus şi s-au făcut toate". Sufletul

poate, adică, să deslușească prin intermediul virtuţii. Altfel spus, sufletul care s-a curăţit prin virtute, pe cât cuprinde, pe atât poate şi îi este îngăduit să deslușească. Adică, potrivit cu capacitatea lui de cuprindere, sufletul poate „să-şi vadă" Ziditorul, aşa cum Acela i se arată prin mijlocirea „raţiunii care dă fiinţă". Această raţiune e cea care a adus la existenţă şi fiinţă tot ceea ce înainte era inexistent, fără fiinţă, fără existenţă şi ipostas. Această contemplaţie este rugăciune.

Vedem deci aici că nevoia de a ne ruga aşa cum trebuie devine cauza suirii pe înălţimi duhovniceşti de neimaginat pentru cel străin de virtute şi de sfinţenie, la înălţimi cu adevărat vrednice de dorit şi fericite.

E. SCARA VIRTUŢILOR

Potrivit Sfântului Nil, strădania de dobândire a virtuţilor este treptată. De la virtuţile elementare, omul suie la cele mai esenţiale, şi de la cele exterioare la cele lăuntrice. Astfel, scara începe cu:

- virtuţile *trupeşti*,

înaintează apoi la:

- virtuţile *sufleteşti*,

apoi continuă cu:

- virtuţile *duhovniceşti*,

pentru a încununa urcuşul cu:

- *cunoştinţa nematerială şi fiinţială* [132].

Trebuie să arătăm că această împărţire are numai un caracter sistematic. În realitate, viaţa duhovnicească constituie un întreg, astfel încât ceea ce este caracterizat ca „trupesc" să fie profund duhovnicesc, iar ceea ce este considerat a fi cu desăvârşire duhovnicesc să fie şi o împletire a unor strădanii trupeşti. Omul este o unitate psihosomatică. De aceea, este cu neputinţă să existe cele din urmă fără primele, şi nici ca primele să stea fără cele de-al doilea. Să nu uităm că Sfântul Nil nu face

o cercetare sistematică a problemei virtuţilor, astfel încât să ne aşteptăm la o expunere exhaustivă. Face mai mult aluzii şi accentuează câteva elemente – cele mai importante – ale acestei probleme speciale. Potrivit cu cele pe care le spune Sfântul Nil, putem să facem următoarele observaţii:

a) În legătură cu *virtuțile trupești*, adică cu acele virtuţi care se referă mai mult la trup, iar accentul lor cade mai mult pe acţiunile trupeşti de dobândire sau de exersare a lor, Sfântul Nil nu ne spune multe lucruri. Se limitează doar la a sublinia fie direct, fie indirect, fie pozitiv, fie negativ, necesitatea lor pentru întreaga viaţă duhovnicească, chiar dacă ele reprezintă un stadiu de început al acesteia. Faptul că cineva se îndeletniceşte cu probleme filosofice profunde nu înseamnă că nu cunoaşte elementele de bază ale gramaticii sau ale sintaxei. Le ştie şi le stăpâneşte bine şi aşa poate să vorbească şi să scrie în tihnă, folosind instrumentul limbii pentru a-şi exprima gândurile şi raţionamentele. Acelaşi lucru se întâmplă şi în viaţa duhovnicească. Faptul că cineva se adânceşte mai mult în ea nu înseamnă că dispreţuieşte elementele ei mai simple. Ele se presupun, există şi sunt întotdeauna prezente în viaţa duhovnicească.

Astfel deci Sfântul nostru, în timp ce vorbeşte şi dezvoltă cele mai interioare şi adânci laturi ale problemei rugăciunii, nu le uită nici pe cele exterioare şi mai trupeşti. Iată câteva din virtuţile *trupești sau practice*: Psalmodia, care potoleşte patimile şi linişteşte neînfrânarea trupului [83]. Atenţia la duhul curviei [90]. Sărăcia (adică lipsa şi strâmtorarea) şi strâmtorarea trupului [131], lepădarea lucrurilor trupeşti şi materiale care aduc desfătare şi veselie [152]. În afara acestor virtuţi trupeşti la care se referă explicit, se mai subînţeleg sau sunt presupuse cunoscute şi împlinite cu fapta de către cititor virtuţi precum postul, privegherea, osteneala trupească, rucodelia (adică munca manuală săvârşită pentru întreţinerea monahului), tăcerea, ferirea de întipăriri exterioare şi zgomote etc.

b) Greutatea interesului în *Capete* cade mai ales pe *virtuțile sufletești* şi *duhovnicești*, care sunt mai importante pentru

cel înaintat în viaţa duhovnicească. Dar şi la acestea Sfântul se referă pe scurt şi, mai degrabă, le indică. Potrivit cu cele spuse de Sfântul Nil, cititorul interesat de cele duhovniceşti trebuie să aibă, printre altele, încredere în Dumnezeu, atât în ce priveşte trebuinţele lui trupeşti, cât şi cele duhovniceşti [129]. Privind la făgăduinţele lui Dumnezeu legate de slava viitoare şi la vrednicia împărătească împărtăşită credincioşilor, ascetul trebuie să rabde cu mulţumire greutăţile prezentului [19, 23, 131]. Credinciosul trebuie să arate blândeţe şi nemânie [14, 24, 26], stăpânindu-şi pornirile iuţimii. Trebuie să fie netulburat şi liniştit şi să cugete cu seninătate lăuntrică la lucruri duhovniceşti [19], precum este rugăciunea. De asemenea, să fie răbdător şi perseverent în ispite [23, 91], precum şi în orice alte greutăţi şi situaţii întristătoare ale vieţii, care joacă rolul unui nălbitor pentru suflet [140]. I se cade, de asemenea, să fie fără de răutate faţă de cei care îl nedreptăţesc, fiindcă aceştia în realitate sunt aţâţaţi de demonii care doresc să-i vatăme mai ales pe cei nevoitori [137].

Sfântul Nil vorbeşte în mod deosebit despre iubire. Despre aceasta însă vom vorbi în capitolul următor, deoarece este legată strâns de altă temă care priveşte rugăciunea duhovnicească.

Asupra câtorva virtuţi duhovniceşti Sfântul Nil insistă cu stăruinţă, revenind adesea asupra lor. Iată-le:

1. Smerenia

Trebuie socotită fie smerită cugetare despre sine, fie ca smerită supunere înaintea voii lui Dumnezeu. Printre cele spuse de Sfântul Nil în legătură cu această frumoasă virtute duhovnicească reţinem mai jos următoarele:

– Adevăratul monah şi adevăratul creştin, în modul cel mai firesc, *se socoteşte pe sine gunoiul tuturor* [123]. Se pune pe sine mai jos decât toţi, decât toată zidirea.

– Adevăratul creştin simte cuviinţă şi cucernicie, cinstire şi adâncă teamă înaintea Domnului. Chiar şi când se împărtăşeşte de bucurii duhovniceşti, *slujeşte Domnului cu frică şi se bucură de El cu cutremur* [143].

– Are smerită cugetare în vremea luptelor sale duhovnicești, mai ales în lupta cu vrăjmașul mântuirii noastre, demonul [96, 135]. Cel credincios cu adevărat își simte nevrednicia sa și nu urmărește stări duhovnicești care presupun o adâncă înduhovnicire, cum ar fi *cunoștința lucrurilor dumnezeiești* sau *rugăciunea nematerială* [145]. Acestea depășesc starea lui prezentă și dorirea lor dovedește slava deșartă a celui începător și neînaintat în viața duhovnicească. Adevăratul nevoitor se îmbracă cu smerenia și-și pune acoperământ capului înfrânarea, recunoscând că nu este vrednic de astfel de mari daruri duhovnicești. Așteaptă cu răbdare să-l cerceteze harul lui Dumnezeu. Când vrea și dacă vrea, Dumnezeu îi poate da să guste din aceste lucruri dumnezeiești și să cunoască din experiență personală veselia nespus de mare și bucuria dumnezeiască a *rugăciunii imateriale*. Dacă Domnul va voi! Asta nu-l privește pe nevoitor, ai cărui ochi sunt întorși către Domnul precum „ochii robilor spre mâinile stăpânilor lor, precum ochii slujnicei spre mâinile stăpânei sale" (Ps.122, 2). Nevoitorul știe să aștepte cu smerenie, iar dacă această așteptare ar trebui să dureze chiar toată viața, el nu deznădăjduiește. Nu a pierdut nimic aici, pentru că există cele viitoare, pe care le așteaptă. Și chiar dacă, pentru folosul său duhovnicesc, nu se va învrednici să cunoască ceea ce marii sfinți au pregustat din această viață, va cunoaște totuși cândva și aceste bucurii, într-o măsură mai mare, dincolo. Iar acest lucru este de ajuns și prea de ajuns ca să privească cu dragoste spre Domnul.

– Preferă tăcerea și să rămână necunoscut de alții. De aceea, nu vânează slava deșartă a oamenilor, nici să simtă vreo mulțumire de la ea, dacă din întâmplare i se aduce [148].

– Dacă a reușit ceva în viața sa duhovnicească, nu-și îngăduie sieși să socotească că a dobândit toată virtutea, mai ales fără să depună osteneală și trudă până la sânge. *Nu socoti că ai dobândit virtute dacă n-ai luptat mai întâi până la sânge pentru ea. Căci trebuie să te împotrivești păcatului până la moarte, luptându-te cu el și neslăbind, după dumnezeiescul Apostol (Evr. 12, 4)* [136].

– Multa smerită cugetare, unită cu bărbăția duhovniceas-

că, constituie o garanţie a nimicirii desăvârşite a duşmanilor duhovniceşti [96].

– Smerita cugetare, ca şi cugetul vameşului din Evanghelie, înainte de rugăciune şi după ea, îl îndreptăţeşte pe cel ce se roagă [102], potrivit cu parabola evanghelică.

– Smerita cugetare reprezintă cel mai puternic şi mai rodnic mijloc de evitare şi anihilare a vrăjmaşilor, pentru ca luptătorul duhovnicesc să nu fie târât în simţiri înşelătoare sau în aprecieri nerealiste ale stării sale duhovniceşti şi ale eventualelor sale reuşite. Chiar şi atunci când mintea ascetului se întâmplă să ajungă la nepătimire şi lipsa anumitor ispite (de exemplu, trupeşti), ascetul iarăşi cugetă smerit despre sine însuşi, pentru că mai are încă multă cale de străbătut. De aceea, caută să se menţină într-o stare în care poate să evite greşelile mai serioase ce l-ar putea duce la o catastrofă duhovnicească. O astfel de greşeală este, de exemplu, confuzia între nepătimire şi rugăciune [56, 57, 58]. Cel mai mult îl păzeşte pe luptătorul duhovnicesc de cursele vrăjmaşului smerita cugetare, deoarece vrăjmaşul încearcă să-i lovească inima şi să-i întunece gândirea prin mijlocirea diferitor vedenii despre care vom vorbi în alt loc.

2. Lacrimile dumnezeieşti şi tânguirea inimii.

Acestea constituie împreună o singură binecuvântată şi mult râvnită virtute, care este rodul smereniei sufletului ce se vede pe sine încărcat de fărădelegi şi păcate, în timp ce îndrăzneşte să stea înaintea tronului lui Dumnezeu, Cel cu desăvârşire Sfânt şi cu desăvârşire Curat. Omul care îşi cunoaşte măsurile [79] plânge dosădindu-se, potrivit cu Isaia: *Cum, necurat fiind şi petrecând în mijlocul unui astfel de popor (= mulţimea patimilor şi a ticăloşeniilor), îndrăznesc a mă înfăţişa înaintea Domnului Savaot?* [79]. Tânguirea inimii cea după Dumnezeu este *amintirea plină de întristare a păcatelor şi a răsplătirii lor drepte în focul cel veşnic* [144]. Tânguirea inimii produce simţul că *suntem vinovaţi de păcate şi de mânii* [145]. Această simţire îl ajută pe om să-şi vadă starea duhovnicească jalnică şi să plângă înaintea lui Dumnezeu

pentru ea, deoarece înţelege cât de mare este propria sa răspundere şi cât de mare pedeapsa ce i se cuvine. Această tânguire a inimii şi plânsul înmoaie inima şi sălbăticia sufletului.

Rod al tânguirii inimii, dar şi o întărire a sa, o reprezintă lacrimile adâncii pocăinţe. Ele nu sunt un rod al propriei noastre zdrobiri, ci un dar al iubirii lui Dumnezeu şi un rod al pocăinţei pe care El o insuflă în suflet. Cu acestea vrea să-şi ajute sufletul să-şi mărturisească păcatele cu mai multă zdrobire [5, 6]. De aceea şi trebuie ca rugătorul ce a primit acest dar şi harul de a vărsa lacrimi să se smerească şi mai mult. *Dacă verşi izvoare de lacrimi în rugăciunea ta, să nu te înalţi întru tine ca şi cum ai fi mai presus de mulţi. Căci rugăciunea ta a primit ajutor ca să poţi răscumpăra cu dragă inimă păcatele tale şi să îmblânzeşti pe Stăpânul prin lacrimi. Deci să nu întorci spre patimă scutul pe care-l ai contra patimilor, ca să nu mânii şi mai mult pe Cel ce ţi-a dăruit harul* [7]. Prin urmare, exaltarea propriului sine reprezintă o uzurpare şi o însuşire grosolană a darului lui Dumnezeu, precum şi o paradă de evlavie prin intermediul darului făcut de Dumnezeu pentru o mai mare zdrobire a inimii şi smerenie. Dacă omul va îmbrăţişa o astfel de atitudine faţă de darul lui Dumnezeu, va ajunge la ieşire din minţi şi nebunie. *Mulţi, plângând pentru păcate, uită de scopul lacrimilor; şi aşa, pierzându-şi mintea, au rătăcit* [8]. De aceea, Sfântul subliniază cu multă putere smerenia în acest cap zicând: *Când socoteşti că nu ai trebuinţă de lacrimi în rugăciunea ta pentru păcate, gândeşte-te cât de mult te-ai depărtat de Dumnezeu, având datoria să fii pururea în El, şi vei lăcrima cu şi mai multă căldură* [78]. Ideea potrivit căreia maturitatea duhovnicească şi înaintarea în viaţa duhovnicească nu mai au nevoie de lacrimi – „Astea-s pentru începători!” – arată în mod sigur tocmai lipsa înaintării şi a maturităţii duhovniceşti a celui ce împărtăşeşte o astfel de idee! Arată cât s-a îndepărtat de Dumnezeu sufletul cu o astfel de concepţie, în timp ce ar trebui să se afle mereu în Dumnezeu.

Cu cât mai aproape se află cineva de Dumnezeu, cu atât îşi simte păcătoşenia şi o vede mai limpede decât înainte. Şi pe

cât mai departe trăieşte de Dumnezeu, pe atât se vede pe sine însuşi ca unică pildă a tuturor virtuţilor! Luciferism deplin, cu alte cuvinte. De aceea zdrobirea nici nu lipseşte, nici nu trebuie să lipsească vreodată de la nevoitorul duhovnicesc al rugăciunii curate. Din acest motiv, secarea izvoarelor duhovniceşti ale lacrimilor îl întăreşte, pentru că aleargă cu o înnoită zdrobire către Domnul, cerându-I smerit să-i dea din nou acest dar de preţ.

Nu trebuie însă să facem altă greşeală. Anume să deznădăjduim pentru că noi, neînaintaţii şi uscaţii, nu avem acest dar. Lacrimile sunt un dar şi un har al lui Dumnezeu şi sunt date potrivit cu judecata Lui negreşalnică. Atât lacrimile pocăinţei, cât şi cele ale străpungerii (κατὰνυξης), despre care vom vorbi pe larg într-un capitol următor, sunt daruri. Dacă nu ne învrednicim nici de acest dar, chiar dacă l-am cerut cu stăruinţă de la Domnul, atunci să ne smerim şi mai mult. Suntem atât de neputincioşi, încât un astfel de dar s-ar putea să ne vatăme din pricina iubirii noastre de sine. Cu siguranţă că nu ne va vătăma dacă vom străbate un mare pustiu în care să ne simţim desăvârşita noastră sărăcie, când toiagul de minuni făcător al lui Dumnezeu va binevoi să lovească piatra sufletului nostru, granitul dinlăuntrul nostru lipsit de orice picătură de umezeală, pentru a ţâşni din el izvoarele mântuitoare ale sfintelor lacrimi. De aceea uneori se dau, alteori nu se dau, iar aceasta chiar la una şi aceeaşi persoană. Ne sunt date pentru a ne înmuia sufletul şi pentru a ne zdrobi, dar şi pentru a simţi negrăita dulceaţă a zdrobirii şi a prezenţei dumnezeieşti, care fac sufletul să se înmoaie precum ceara când se apropie de foc. Nu sunt date pentru un anumit răstimp pentru a ne smeri şi mai mult şi a înţelege că ele nu sunt un dar de la sine înţeles dacă nu ne străduim şi noi să conlucrăm la dobândirea lor şi la păstrarea lor întreagă, aşa cum ni le-a dat harul. Şi astfel, suntem obligaţi să cerem cu mai multă căldură ceea ce am avut şi nu am ştiut să preţuim când o aveam. Acum trebuie să le căutăm cu mai multă poftă şi cu mai multă smerenie, încât să Se plece spre noi Stăpânul şi să ni le dea iarăşi. Doar cei foarte înaintaţi duhovniceşte şi cei care

trăiesc într-o neîncetată comuniune cu Domnul au avut şi au neoprit acest binecuvântat izvor, care le adapă florile paradiziace ale virtuţilor, menţinându-le pururea proaspete, pururea înmiresmate. Aşa era Cuviosul Arsenie, ca să dăm o singură pildă, şi împreună cu el mulţime de alţi sfinţi care aveau această harismă dumnezeiască.

Un lucru este ca acest har să nu ni se dea şi să nu avem lacrimi, şi altceva ca cineva să creadă că sfinţenia sa nu are nevoie de lacrimi, deoarece – aşa cum crede în adâncul inimii sale – este „cu puţin mai mic decât îngerii"! Acum ne aflăm în faţa unei rătăciri al cărei izvor este mândria. Dar Dumnezeu Care nu Se scârbeşte nici de cel mai păcătos om care se apropie de El întru „inimă zdrobită şi smerită", Dumnezeu Care nu aruncă în deznădejde şi nu dispreţuieşte sufletele întinate de păcat, dar îndurerate şi întristate pentru căderile lor, acelaşi Dumnezeu Se întoarce de la sufletele mândre. În plus, le mai pedepseşte şi altfel – iar aceasta este cea mai mare pedeapsă – le părăseşte. Pleacă de lângă ele plin de silă şi scârbă.

3. Atenţia

Este paznicul priveghetor al sufletului, ochiul lui neadormit. Fără el este cu neputinţă ca omul să se poată feri de neîncetatele pericole care-l ameninţă, iar pe de altă parte, să se păzească de primejdia pierderii a ceea ce a dobândit cu luptă şi sudoare.

Primejdiile care-l însoţesc pe nevoitor în calea sa provin întâi şi întâi din firea noastră împătimită. De exemplu, valurile mâniei se ridică unul după altul în inima sa [24] şi-l îmboldesc pe om la revărsări furioase împotriva fraţilor. De aceea, luptătorul duhovnicesc trebuie să fie mereu gata şi să ia aminte să stingă astfel de pârjoluri în sufletul său. Aceasta însă înseamnă că trebuie să ia aminte nu atât la mânia însăşi, cât la izvorul şi la cauza ei mai adâncă care o produce, astfel încât patima să fie lovită în rădăcină. Iar rădăcina patimii mâniei se află în poftă [27] şi, de aceea, nevoitorul atent *nu va suferi niciodată pofta, căci aceasta dă mâncare mâniei.* Cu privirea sufletului neîm-

prăştiată, ascetul ia aminte la scăderile sale. De ce, de exemplu, se roagă? Răspunsul pare de la sine înţeles, dar totuşi, lucrurile nu stau chiar aşa întotdeauna. Se roagă dintr-un adânc dor după Domnul sau pentru că în mod subconştient urmăreşte prin rugăciune lauda şi recunoaşterea din partea oamenilor [41]. Încă mai ia aminte şi la felul în care lucrează amintirea sa şi la ce îi aduce înainte, deoarece ea obişnuieşte să lucreze oarecum independent şi contrar lucrării minţii [45], constituind o piedică în calea aţintirii neîmprăştiate a minţii în lucrul rugăciunii. De asemenea, ia aminte la însăşi mintea sa aflată pururea în mişcare, nelăsând-o să hoinărească încolo şi încoace. Pentru aceasta nu încetează să cerceteze intrarea gândurilor în minte, precum şi calitatea lor. *Stai la straja ta păzindu-ţi mintea de cugetări* [70], subliniază Sfântul, oricare ar fi cele care vin, şi lepădând obligatoriu pe cele pătimaşe. Mintea, ca o rezultantă a puterilor noastre lăuntrice duhovniceşti, se cuvine să stea cu modestie şi sfială înaintea lui Dumnezeu, cu cinstire şi cu teamă [143]. În plus, înarmat cu multă smerită cugetare, ia aminte şi la cele mai sfinte stări ale sufletului său, cum ar fi străpungerea, zdrobirea, lacrimile, ca nu cumva să se întineze de elemente străine rugăciunii, aşa cum deja ne-am referit în alt loc.

În afara celor lăuntrice, rugătorul duhovnicesc mai ia aminte cu înţelepciune şi la vrăjmaşii duhovniceşti din afară. Dar despre acest aspect vom vorbi într-un capitol aparte.

Potrivit cu acestea, cel care tânjeşte după înaintarea duhovnicească în lucrarea rugăciunii duhovniceşti, trebuie să aibă întotdeauna o neadormită atenţie, astfel încât sufletul să i se îmbogăţească neîncetat cu experienţa duhovnicească legată de vrăjmaşii săi lăuntrici şi din afară. În acelaşi timp, învaţă în ce fel şi cu ce mijloace îl războieşte vrăjmaşul şi astfel se păzeşte de cursele celor potrivnici [68], aflând modalităţi pentru a-i risipi în vremea luptei cu ajutorul harului lui Dumnezeu.

Lupta duhovnicească are atâta felurime de aspecte şi faţete, iar viclenia şi răutatea vrăjmaşilor nevoitorului ce însetează după o viaţă mai adâncă cu Dumnezeu şi în Dumnezeu este atât

de mare, încât el are nevoie de multă pază şi discernământ pentru a ieşi biruitor în luptă. Şi desigur că nu singur. Acest adevăr a fost mult subliniat şi, oricât ar fi subliniat, niciodată nu-şi pierde actualitatea şi greutatea. Sfântul Nil insistă, de aceea, cu răbdare asupra atenţiei duhovniceşti nu numai la începutul luptei, ci şi pe tot parcursul ei, până la sfârşit. *Stai bărbăteşte păzind rodul tău. Căci spre aceasta ai fost rânduit dintru început, ca să lucrezi şi să păzeşti. Aşadar, după ce-ai lucrat, nu cumva să laşi nepăzit ceea ce ai făcut. Iar de nu, n-ai folosit nimic rugându-te.* [49] Atenţia este atât de importantă şi atât de necesară, încât fără ea e pusă în pericol întreaga noastră strădanie pentru dobândirea rugăciunii duhovniceşti. Astfel că rugăciunea (προσευχή) şi atenţia (προσοχή) se împreunează într-o nedespărţită legătură reciprocă, astfel încât nu mai poate fi cugetată una fără cealaltă. Sfântul îşi încheie îndemnurile la atenţie astfel: *Atenţia minţii, căutând rugăciunea, rugăciune află; căci rugăciunea îi urmează atenţiei mai mult ca orice altceva. De aceea trebuie să ne sârguim spre ea.* [149]

Capitolul III

Rugăciunea

I. Ce este rugăciunea

Cele arătate în paginile anterioare constituie elemente esenţiale introductive pentru rugăciunea *duhovnicească* [28, 50, 101], adică rugăciunea *curată şi nepătimaşă* [71, 73]. Este acum timpul să vedem mai de aproape felul în care Sfântul Nil ne descrie rugăciunea.

Citindu-i cu atenţie nepreţuitele capete, credem că Sfântul nu se limitează la un singur fel de rugăciune. Atât Sfântul Nil, cât şi toţi ceilalţi dascăli ai rugăciunii şi theologi ai Bisericii se feresc să dea definiţii rigide şi definitive oricărei chestiuni duhovniceşti, cum este şi rugăciunea. De ce? Pentru că stările şi faptele care ţin de viaţa duhovnicească nu pot fi închise în limitele înăbuşitoare ale unei definiţii, în limitele cuvintelor. A defini înseamnă a aşeza nişte hotare. De exemplu, pui limite unui teren, unei zone, unei ţări. Din folosirea cuvântului în sfera materială acesta a fost împrumutat şi în sfera duhovnicească, arătând încercarea de îngrădire între hotarele logice şi exprimate prin cuvinte a unui fapt duhovnicesc, a unei realităţi sau stări sau trăiri ce ţin de lumea duhului. Aceasta pentru a le face limpezi, înţelese, sesizabile cu mintea şi raţiunea noastră.

Dar este cu putinţă ca definiţiile şi cuvintele care le formează să exprime viaţa? Putem exprima în cuvinte iubirea mamei pentru copilaşul ei sau jertfelnicia unui suflet care iubeşte

sau eroismul unui om care dispreţuieşte moartea sau dragostea unui sfânt pentru Dumnezeu? Întotdeauna vom rămâne în afara esenţei, în timp ce adevărul central ne va scăpa. Cuvintele constituie în acest caz o mărturie a altor cuvinte care se ascund în spatele lor. Definiţia e ca o traducere a unui text. Dar orice text are în limba sa o esenţă care scapă oricărei traduceri. Traducerea transmite cu alte cuvinte mesajul textului original, dar poate să facă aceasta doar până la un anumit punct. Frumuseţea textului original, atmosfera lui spirituală, cadenţa, duhul, orizonturile subînţelese scapă inevitabil chiar şi celui mai bun traducător. Aşa se face că traducerea unui text nu este acelaşi lucru cu textul original.

La fel se întâmplă, şi încă într-un grad şi mai intens, cu cele duhovniceşti. Cuvintele care se folosesc pentru a defini aceste fapte duhovniceşti sunt, în realitate, cuvinte care traduc alte cuvinte. Cuvintele originale sunt negrăite, inexprimabile, de nespus. Nici nu s-au rostit şi nici nu se pot rosti vreodată sub forma cuvintelor obişnuite ale limbii umane. Sunt, oarecum, acele „cuvinte negrăite" pe care, pentru a le înţelege, e nevoie de lucrarea tuturor puterilor sufleteşti, nu numai a raţiunii. În această situaţie, raţiunea este total insuficientă. În cele din urmă, aceasta înseamnă trăire personală şi experiere a unui lucru într-un mod cu totul diferit de cel în care înţelegem, de exemplu, o chestiune de matematică sau cunoaştem un obiect fizic. Cum am putea explica unui surd ce am trăit ascultând o muzică minunată? Oricâtă artă a vorbirii am avea, oricât de bine am descrie aceste trăiri, cel care le va citi nu va putea simţi ceea ce am trăit noi. De asemenea, se întâmplă să citim ceva şi să credem că am înţeles textul în profunzime. Dar experienţa ulterioară ne arată că ceea ce am înţeles citind nu se potriveşte cu realitatea. De ce? Pentru că trăirea unei realităţi descoperă adâncimea necunoscută pentru noi a cuvintelor care descriu acea realitate, stare duhovnicească etc. Una credeam noi că înţelegem citind textele, şi alta descoperim acum prin trăirea directă şi personală.

Acelaşi lucru se întâmplă şi în chestiunile duhovniceşti,

şi încă într-un grad şi mai mare. Rugăciunea este expresia multiplă a vieţii în cel mai profund înţeles al ei. Cum ar putea atunci exprima cuvintele unei definiţii ceea ce le depăşeşte în mod necuprins? Definiţiile acestor realităţi, care prin natura lor sunt indefinibile, sunt condamnate eşecului. Deşi cuvântul este cel mai la îndemână mijloc de comunicare între noi şi de exprimare a trăirilor noastre către alţii, cunoaşterea lipsei sale de îndestulare ne ajută la folosirea lui corectă şi la descifrarea corectă a oricărui mesaj care ne vine din afară.

Sfântul Nil ştia foarte bine aceste lucruri şi, de aceea, nu face greşeala să ne dea vreo definiţie a rugăciunii. Încearcă însă să ne prezinte în diferite moduri, directe sau indirecte, diferite laturi ale rugăciunii.

El foloseşte expresii ca: *rugăciunea este vorbirea minţii cu Dumnezeu* [3], *rugăciunea este rodul bucuriei şi al mulţumirii* [15], *rugăciunea este alungarea întristării şi a descurajării* [16], *rugăciunea este urcuşul minţii spre Dumnezeu* [36]. În acestea nu ne dă definiţii, ci ne înfăţişează rugăciunea dintr-o nouă perspectivă. Ne-o prezintă de fiecare dată sub o nouă formă pentru a ne face o oarecare idee despre ea. Dar adâncurile duhovniceşti ale acestor cuvinte nu le vom înţelege cu raţiunea şi cu logica, ci numai prin trăire.

Sfântul Nil ne spune că există două feluri de rugăciune, unul practic, celălalt contemplativ. Atât unul, cât şi celălalt sunt cunoscute în tradiţia monahală. Sfântul insistă, mai ales, asupra modului contemplativ de rugăciune, fără să-l dispreţuiască pe cel practic, care este de fapt premisa celui contemplativ.

A. Rugăciunea este lucrarea minţii

Rugăciunea este, potrivit Sfântului Nil, *lucrarea demnă de vrednicia minţii* [84]. Mintea însă nu trebuie identificată cu raţiunea. Potrivit psihologiei Sfântului Nil, mintea este expresia cea mai lăuntrică şi cea mai duhovnicească a sufletului omului,

cea mai duhovnicească partea a duhului său, sufletul sufletului său, fără ca aceasta să însemne o subapreciere a celorlalte părţi ale sufletului, care în esenţa sa este unitar şi de nedespărţit.

Ca lucrare a minţii, rugăciunea este constituită din două elemente contrare. Acestea nu se elimină reciproc, ci dovedesc că rugăciunea este dincolo de cele două forme opuse care apar deodată în actul rugăciunii adevărate. Astfel, în adâncimea ei, rugăciunea este, în acelaşi timp, şi aceste două elemente, şi ceva mult mai adânc decât ele. Rugăciunea este:

- mişcare şi nemişcare,
- călătorie şi stare,
- avânt şi odihnă

a sufletului într-o mişcare nesfârşită de trecere dintr-o stare în alta. Sufletul, prin partea sa cea mai nobilă, mintea, *se mişcă cu bună judecată* [51] spre Domnul şi Dumnezeul său. Mintea este cea care se mişcă în afară ieşind din ea însăşi şi, de aceea, este *călătoria minţii către Dumnezeu* [47]. *Mintea, cuprinsă de mult dor către Dumnezeu, pleacă oarecum câte puţin din trup şi se depărtează de toate gândurile, care vin din simţire, din amintire sau din starea umorală* [62]. Astfel, rugăciunea se înfăptuieşte *după ce te-ai mutat din cele de aici* [42] şi mintea *s-a întins, fără să se uite îndărăt, dincolo de sine, până la Stăpânul ei* [3], reuşind *urcuşul către Dumnezeu* [36].

Aceasta este mişcarea care constituie una dintre laturile rugăciunii. Puterea ce se ascunde în spatele acestei mişcări a sufletului este dorinţa lui negrăită şi arzătoare, *dragostea rugăciunii duhovniceşti* [63]. Tensiunea acestei iubiri îmboldeşte sufletul să iasă din sine însuşi şi să-L caute pe Cel iubit.

Avem aici un element tainic al rugăciunii curate care trebuie să ne preocupe mai mult. Pentru a înţelege mai bine acest aspect al rugăciunii vom apela la marele scriitor mistic şi sfânt Maxim Mărturisitorul. Dar înainte de a vedea cea de-a doua latură a rugăciunii, cea statică, este bine să vedem mai îndeaproape primul ei aspect, cel dinamic.

B. DRAGOSTEA DUMNEZEIASCĂ A SUFLETULUI

„Theologii – zice Sfântul Maxim – numesc Dumnezeirea iubire, alteori dragoste, alteori vrednic de dragoste şi de iubire. Ca iubire şi ca dragoste, ea se mişcă. Iar ca vrednică de dragoste şi de iubire, Dumnezeirea mişcă spre sine toate cele care primesc iubirea şi dragostea. Şi ca să spunem mai limpede, Dumnezeu Se mişcă creând o legătură iubitoare şi drăgăstoasă cu acele iubiri ale Sale care primesc într-însele iubirea şi dragostea. Pe de altă parte, Dumnezeirea mişcă spre Sine Însăşi, fiind prin fire atrăgătoare, şi trage spre Sine dorinţa celor care sunt mişcaţi de Ea. Ea mişcă şi se mişcă însetând să-şi facă făptura să înseteze după Ea şi, iubind, să fie iubită."[1]

„Mişcarea iubitoare a binelui – continuă Sfântul Maxim – preexistând în bine, fiind simplă şi de sine mişcătoare şi provenind din bine, iarăşi se întoarce în acesta, fiind nesfârşită şi fără de început, ceea ce arată dorinţa noastră pururea mişcătoare după Dumnezeire şi unirea cu Ea. Căci unirea iubitoare cu Dumnezeu depăşeşte orice altă unire cu mult mai mult."[2]

Potrivit cu cuvintele altui mare theolog, Sfântul Ierotei, pe care Sfântul Maxim îl citează, „iubirea, fie dumnezeiască, fie îngerească, fie înţelegătoare, fie sufletească, fie naturală, o înţelegem ca pe o putere unificatoare şi ţiitoare. Adică le mişcă pe toate câte se află în cetele cele înalte spre a se îngriji şi a purta grijă de cele de mai jos. Aceeaşi putere mişcă existenţele aceleiaşi categorii spre o legătură de comuniune între ele. În sfârşit, cele care se află în cea din urmă şi mai de jos ceată le mişcă întorcându-le spre cele de mai sus decât ele."[3]

Subliniind acelaşi punct de vedere, Sfântul Maxim spune: „Dumnezeu, Care a făcut întreaga fire cu înţelepciune şi a aşezat în ea, pentru cunoaşterea Lui, o putere potrivită cu fiecare din fi-

---

[1] Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capetele theologice,* VII, 84, Filocalia greacă, vol. 2, Athena, 1974, p.183

[2] Ibidem,VII, 89

[3] Ibid., VII, 90

inţele raţionale, ne-a dat şi nouă oamenilor, ca un Stăpân darnic, dorinţa şi iubirea firească după El, împletindu-le în mod natural întru noi cu puterea raţională a cuvântului. De aceea, putem să cunoaştem cu uşurinţă modurile de împlinire a dorinţei şi să nu greşim în atingerea scopului pentru care ne nevoim."[4]

Ca să completeze cele spuse până acum, Sfântul Maxim adaugă încă o mărturie a Sfântului Dionisie Areopagitul, care reflectă gândirea lui Ierotei aşa cum am văzut-o mai sus: „Iubirea dumnezeiască este şi extatică, nelăsându-l pe îndrăgostit să-şi aparţină luişi, ci celui iubit. Această iubire o arată toate cele care aparţin cetei mai înalte, care se întorc cu o grijă plină de iubire către cele mai jos de ele. Cele ale aceleiaşi cete sau categorii arată această iubire prin legătura strânsă a comuniunii lor, iar cele din cetele mai de jos, prin întoarcerea lor dumnezeiască spre cele mai de sus. De aceea, şi marele apostol Pavel, stăpânit de iubirea dumnezeiască şi împărtăşindu-se de puterea extatică, spune: „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăieşte în mine" (Gal. 2, 20), ca un adevărat îndrăgostit care iese din sine precum însuşi spune, ca să-L întâlnească pe Dumnezeu, nemaitrăind viaţa sa proprie, ci viaţa Celui iubit ca fiind foarte iubită."[5]

C. FERICITA GLĂSUIRE. FAZA STATICĂ A RUGĂCIUNII

Constatările şi confirmările duhovniceşti adevărate şi atât de adânci pe care le-am făcut mai sus ne spun că în profunzimile sufletului se încuibează sfântul dor şi neînfrânata dorinţă a sa de a se întâlni cu Ziditorul său, Care se află mai presus de toate celelalte existenţe. Acest dor, ca „mişcare iubitoare", „simplă şi de sine mişcătoare", având înfăţişarea „iubirii de bine şi de frumos", îl face să iasă din sine pentru a-L întâlni pe Dumnezeul iubirii lui. Această mişcare constituie tocmai faza dinamică a rugăciunii, aşa cum am caracterizat-o deja. Urmează însă o altă

[4] Ibid.,VII, 100

[5] Ibid. VII, 85

fază, statică, dacă putem să o numim astfel. Sufletul, ajungând la Dumnezeu, reuşeşte *să se înfăţişeze cu adevărat înaintea Lui* [41], ca să îl amintim iarăşi pe Sfântul Nil. Adică ajunge la momentul în care stă înaintea lui Dumnezeu şi *vorbeşte cu El şi e răpit la împreună-petrecerea cu El* [34], deoarece rugăciunea este *vorbirea minţii cu Dumnezeu* [3], iar prin mijlocirea ei sufletul ajunge *împreună-vorbitor cu Dumnezeu* [4].

În faza ei statică, rugăciunea este o *fericită glăsuire*, o împreună-petrecere cu Dumnezeu. Cuvântul „glăsuire" (ὁμιλία) arată că cineva se află împreună cu altul, că se află mereu cu el. Cuvântul συν-ουσία (co-esenţă) înseamnă iarăşi împreună-existenţă, faptul ca cineva să se afle într-o comuniune nemijlocită şi strânsă cu altcineva, să se afle cu el în acelaşi loc. Aşa cum e firesc, urmarea unei astfel de comuniuni este fie schimbul de cuvinte cu persoana cu care se află în legătură, dacă acest fapt face această comuniune mai adâncă şi mai intensă, fie pur şi simplu rămâne în tăcere şi îl priveşte tăcut, deoarece de multe ori tăcerea e mai grăitoare decât cuvântul. Pentru o legătură adâncă între oameni, cuvântul sau elementele corespunzătoare de exteriorizare a omului constituie, ca expresie, ca fraze, ca limbă, un mijloc de cea mai profundă comunicare, destăinuire a sufletului, astfel încât un suflet să îl vadă pe altul aşa cum este, unul să se arate altuia aşa cum este, adevărat şi autentic.

Dar comunicarea cu Dumnezeu nu este atât prin cuvinte, mai ales când acestea sunt multe, cât prin faptul de a-L vedea, de vreme ce această comunicare este mai cu seamă *vederea Celui mai presus de orice simţire şi înţelegere* [4], dincolo de orice putinţă de exprimare în cuvinte, negrăită şi de nespus. Aşadar rugăciunea, în această fază a ei, este de necuprins şi de neexprimat în cuvinte. Este o contemplare a Dumnezeului celui nevăzut. Este încă şi „vedere" a Celui nevăzut, o îmbrăţişare şi o cuprindere a Celui necuprins şi nehotărnicit. Este apropierea *nematerială de Cel nematerial* [67]. Şi aceasta în limitele măsurilor omeneşti şi a putinţei de „cuprindere" a firii noastre. Este, de asemenea, o fixare a atenţiei în Dumnezeu şi o comuniune cu El, fără interpu-

nerea între Dumnezeu şi minte nu doar a înţelesurilor pătimaşe care dispar cu totul, ci chiar şi a *ideilor simple* [57] nepăcătoase ori a *contemplării firii trupeşti* sau a *cunoştinţei celor inteligibile* [58]. Este şi comuniune nemijlocită, *fără mijlocirea nimănui* [3], între Dumnezeu şi minte. Adică, în cursul acestui fel de comuniune mintea devine cu desăvârşire goală de orice *chip* [67] sau întipărire sau localizare a *cunoştinţei dumnezeieşti şi fiinţiale* [74], pentru ca sufletul să ajungă astfel la *cunoştinţa nematerială şi fără formă* [69] a lui Dumnezeu prin rugăciune. Aşa că, în cele din urmă, rugăciunea nu este numai o *vorbire* sau *împreună-petrecere* cu Dumnezeu, ci şi o *cunoştinţă fiinţială*. Ce înseamnă însă *cunoştinţă fiinţială*?

D. CUNOŞTINŢA FIINŢIALĂ

Putem, într-adevăr, să-L „cunoaştem" pe Dumnezeu? Cu siguranţă că nu! Dar când Sfântul nostru ne vorbeşte totuşi despre „cunoaşterea" lui Dumnezeu, e sigur că nu înţelege cunoaşterea intelectuală la care ne duce cu gândul cuvântul „cunoaştere". Este vorba de o altă cunoaştere. Nu că prin această altă modalitate de cunoaştere a lui Dumnezeu El poate fi cuprins între nişte limite gnoseologice, oricare ar fi ele. Acest mod este însă ceva mult mai adânc şi mai adevărat decât înţelegerea intelectuală şi raţională care caracterizează cunoaşterea pe care o avem despre lucrurile materiale şi sensibile ale acestei lumi.

Dacă am înţeles bine ce vrea Sfântul nostru să ne spună, în acest caz vorbeşte despre acea cunoştinţă pe care o dobândeşte sufletul după ce s-a golit în întregime şi s-a înstrăinat de tot ce este material, omenesc, al său propriu, şi s-a dăruit cu totul lui Dumnezeu, dobândind astfel experienţa mistică a prezenţei şi iubirii nemijlocite în care primeşte dumnezeiască *întipărire* [146] în sine, fiindcă între el şi Cel iubit al său nu se mai interpune nimic. Acum face cunoştinţă personală cu Dumnezeu, Îl „cunoaşte".

Despre această cunoaştere şi cunoştinţă a vorbit apocaliptic

Domnul apostolilor Săi în faimoasa Rugăciune Arhierească aflată în capitolul 17 al Evangheliei după Ioan.

„Aceasta este viaţa de veci, ca să Te cunoască pe Tine singurul Dumnezeu adevărat şi pe Iisus Hristos pe Care L-ai trimis" (In. 17, 3). Aici Domnul vorbeşte despre cunoaşterea pe care o dobândeşte sufletul din legătura strânsă cu Tatăl şi cu Fiul. Această cunoaştere, la nivelul ei absolut, se află între Persoanele Sfintei Treimi şi este prototipul oricărei comuniuni fie între oameni, fie între oameni şi Dumnezeu. În cadrul legăturii şi comuniunii cu Dumnezeu, această cunoaştere specială este oferită, potrivit cu puterea de cuprindere a firii omeneşti, ca un dar al lui Dumnezeu sufletelor care Îl iubesc şi cer cu dor părtăşia cu El. „Nimeni nu cunoaşte pe Fiul decât numai Tatăl, nici pe Tatăl nu-L cunoaşte nimeni decât numai Fiul şi căruia va voi Fiul să-i descopere" (Mt. 11, 27). Această cunoaştere şi cunoştinţă este o legătură lăuntrică adâncă şi din toată fiinţa, o înţelegere prin iubire, pentru a cărei palidă imagine am putea să ne închipuim legătura profundă dintre doi îndrăgostiţi. O asemenea legătură durează ani de zile şi este felurită (πολύεδρη), ajută la înaintarea în pătrunderea şi cunoaşterea persoanei iubite de către cea iubitoare de la un grad la altul, mereu mai mare şi mai adânc. În acest fel, cunoaştem o persoană nu numai după fizionomie, nici numai cu simţurile, ci cu întregul trup şi suflet, şi cu concursul timpului şi al altor întâmplări diferite din viaţă care ajută la apropierea reciprocă se ajunge la descoperirea şi dezvăluirea celor două persoane, tot mai mult şi mai mult, în iubire. Această cunoştinţă lăuntrică, sprijinită pe sinceritate, preţuire şi iubire, naşte în suflet o îndestulare şi o bucurie negrăite. Apoi îndeamnă la o şi mai vie strădanie de deschidere şi de unire cu celălalt. Deci cunoştinţa lăuntrică e cea care provine din legătura personală, din părtăşia la simţirile şi bogăţia lăuntrică ale celuilalt.

Şi pentru a lăsa la o parte alte îndemnuri asemănătoare la care ne-am referit în paginile anterioare, ne limităm la următoarele trei:

Cel ce este stăpânit de păcate şi de mânii şi îndrăzneşte

cu neruşinare să se întindă la cunoştinţa lucrurilor mai dumnezeieşti sau să se ridice chiar la rugăciunea nematerială, să primească certarea Apostolului, care-i arată că nu este fără primejdie pentru el să se roage cu capul gol, neacoperit; „căci un asemenea suflet, zice, trebuie să aibă pe cap stăpânire pentru îngerii care stau de faţă" (1 Cor. 11, 10), învelindu-se în cuvenita ruşine şi smerită cugetare. [145]

Sfântul Apostol Pavel, vorbind corintenilor (1 Cor. 11, 5-16) despre modul participării femeilor la dumnezeiasca închinare, dă printre altele şi porunca pentru femeie ca să se roage cu capul acoperit în vremea cultului public. Aceasta pentru ca ea să rămână la locul ei şi în armonie cu voinţa creatoare a lui Dumnezeu, dar şi pentru că ea a călcat cea dintâi porunca. Sfântul Nil însă vede acest lucru ca având şi un sens tipologic. În locul femeii aşază sufletul nematurizat duhovniceşte, legat de simţualitate şi de greşelile cele de multe feluri. De aceea, pentru un astfel de suflet ar constitui o îndrăzneală de neiertat, o grea neobrăzare şi neruşinare încercarea de a intra în locuri sfinte unde nu îi este locul. De aceea, sufletul acesta trebuie să-şi pună deasupra cu o adâncă simţire a stării sale duhovniceşti, ca un alt acoperământ, cuviincioasa sfială şi neprihănita smerită cugetare. Şi dacă un astfel de suflet imatur ar reuşi totuşi să se înalţe la o asemenea înălţime duhovnicească ameţitoare – lucru irealizabil cu siguranţă – nu va câştiga decât vătămare. Şi continuă:

Bărbat înţelept este acela care nu încetează, înainte de pocăinţa desăvârşită, să-şi aducă aminte cu întristare de păcatele sale şi de răsplătirea lor dreaptă în focul cel veşnic. [144]

Adică, ar putea cineva cu ochii bolnavi să privească soarele atunci când acesta se află la zenit, fără să-şi pună nici un acoperământ protector? Cu siguranţă nu, pentru că s-ar vătăma grav. Va orbi. Tot aşa va păţi şi mintea pătimaşă şi necurată dacă îndrăzneşte să intre în astfel de spaţii sfinte. Şi nu numai că mintea nu se va folosi de pe urma unei încercări atât de neruşinate de pătrundere în spaţiul rugăciunii curate şi duhovniceşti, dar va atrage asupra ei

şi dreapta mânie a lui Dumnezeu. Şi Sfântul continuă:

Dacă pe cel ce s-a apropiat cu dar la altar nu l-a primit Cel nepărtinitor şi fără nici o lipsă până nu se va fi împăcat cu aproapele supărat pe el (Mt. 5, 23-24), gândeşte-te de câtă pază şi putere de a deosebi lucrurile avem trebuinţă ca să aducem lui Dumnezeu, la altarul cel inteligibil, tămâie bine primită. [147]

Dumnezeu este absolut liber de orice trebuinţă şi nu are nevoie de nimic. De asemenea, nu este influenţat de persoane. Este, aşadar, şi desăvârşit, şi necăutător la faţă. Deci, dacă Dumnezeu Care are astfel de însuşiri nu a primit darul celui care era supărat pe fratele său până ce nu se va împăca cu el, gândeşte-te câtă atenţie, câtă dreaptă socoteală şi cât discernământ sunt necesare pentru a-I aduce lui Dumnezeu tămâia bine mirositoare a rugăciunii duhovniceşti pe înţelegătorul şi duhovnicescul Său jertfelnic, într-un fel pe care să-l primească cu plăcere.

Prin ceea ce ne spune, Sfântul vrea cu siguranţă să sublinieze următorul lucru: rugăciunea duhovnicească cere maturitate duhovnicească şi înaintare duhovnicească. Nu putem să ne îndeletnicim cu această lucrare sfântă într-un mod nesocotit. De aceea, repetă adesea îndemnurile sale şi dovezile pentru felul în care trebuie să urmăm calea pregătirii duhovniceşti şi a ascezei corespunzătoare. Tocmai din acest motiv trebuie să vedem în ce ar putea consta o asceză practică mai specială şi o lucrare asupra noastră înşine, chiar dacă câteva din aceste lucruri le-am văzut deja din altă perspectivă.

II. Asceza practică

Cele la care ne-am referit până acum nu sunt străine de practică. Sfântul Nil nu vorbeşte despre lucruri străine şi fără legătură cu practica în viaţă. Sprijinindu-ne tocmai pe cele spuse de el, vom vedea câteva elemente ale unora dintre cele mai concrete forme de asceză, chiar dacă pe unele dintre ele le-am

mai văzut şi altundeva. Aici le vom privi cu un ochi mai practic, astfel încât cine vrea să meargă pe drumul dificil, dar atât de frumos, al rugăciunii duhovniceşti să le pună într-o nemijlocită aplicare, potrivit cu trebuinţele şi trăsăturile sale personale.

A. ASCEZA DISCIPLINĂRII MINȚII

Luptă-te să-ţi ţii mintea în vremea rugăciunii surdă şi mută [11], subliniază Sfântul Nil. Asceza disciplinării minţii, despre care ne vorbeşte aici Sfântul, este dintre cele mai grele, mai subţiri şi mai diversificate exerciţii duhovniceşti. O minte disciplinată este un exemplu de desăvârşire şi de putere sufletească nepreţuită. Sufletul cu o minte disciplinată este acela care în timpul rugăciunii are *ochiul neîmprăştiat* [110]. Pentru el rugăciunea constituie o *stare neclintită* [72], iar mintea nu îi este *furată* [44] de probleme importante sau neimportante, pentru că numai rugăciunea este lucrarea sa cea mai importantă. Printre altele, o minte disciplinată înseamnă şi următoarele:

a) Atenţie şi control asupra simţămintelor şi a părţii irascibile (de exemplu, mânia, pomenirea răului, întristarea) [22, 24, 26, 48, 65]; atenţie şi control asupra dorinţelor [27], a fricii [92], a diferitelor griji în general [9] şi asupra celor materiale în special [17, 46, 71].

b) Disciplina amintirii şi a lucrării ei [10, 45, 46, 69], astfel încât să nu constituie un element de tulburare a funcţionării liniştite a minţii. Lucrul acesta este valabil mai ales în cazurile în care amintirea aduce în gândire imagini, idei, amintiri accentuate cu simţiri etc., în momente nepotrivite pentru minte, adică în vremea rugăciunii, când vin toate în câmpul conştienţei, chiar şi cele mai incredibile lucruri.

Sigur că amintirea nu se supune de la un capăt la altul voinţei noastre, dar ceea ce ea aduce şi când aduce conştiinţei noastre poate fi acceptat sau nu. Nu mi le pot aminti pe toate atunci

când vreau. Îmi amintesc şi fără să vreau *închipuiri ale lucrurilor de odinioară, griji noi sau fața celui ce m-a supărat* [46]. În puterea mea stă însă primirea sau neprimirea vizitei amintirilor. Tocmai aici se află importanţa şi arta ascezei duhovniceşti.

c) Disciplina și controlul imaginației [69]. Tot ce priveşte imaginaţia este pus la Sfântul Nil în legătură mai mult cu lucrarea diavolului şi supunerea imaginaţiei, fără a exclude şi propriile ei produse. Cu acest subiect se înrudesc cele spuse puţin mai jos în paragraful G. De aceea, nu e nevoie să mai spunem aici cele la care ne vom referi acolo unde este, de altfel, şi locul lor.

d) Străduința și lupta pentru a ne face gândurile și cugetele curate și nepătimașe [4, 54, 55]. Acest element al ascezei duhovniceşti este strâns legat de ceea ce am spus mai sus în legătură cu simţirile noastre. Când avem stăpânire asupra părţii iraţionale a sufletului, atunci partea sa raţională lucrează curat şi fără influenţe din afară. Dacă vrem să aducem apă curată de la izvor, trebuie ca şi vasul cu care o aducem să fie curat. Altfel, apa se va murdări de fiecare dată din cauza vasului necurat. Dacă patimile care încing partea iraţională a sufletului sunt dezrădăcinate, atunci mintea nu se va mai întina când se va mişca în această latură a sufletului.

e) *O strădanie specială de a ne îndrepta primul gând spre Dumnezeu* [126]. Unde se îndreaptă primul nostru gând? Aceasta este o întrebare fundamentală care trebuie să-l preocupe pe luptătorul duhovnicesc. Primul gând al mamei se îndreaptă spre copilul ei, iar primul gând al unei îndrăgostite se îndreaptă spre iubitul ei. Sufletul care-L iubeşte pe Dumnezeu *mai mult decât pe sine* [109] trebuie să se îndrepte în mod firesc către El. Dacă nu se întâmplă asta, atunci ceva nu merge bine. De aceea, va trebui depusă o neîncetată strădanie pentru ca primul gând să fie îndreptat cu evlavie şi dragoste către Domnul. Acest fel de „prim gând" sfinţeşte şi restul lucrării minţii. În această situaţie sunt valabile şi cuvintele Sfântului Apostol Pavel: „Dacă pârga este sfântă, şi frământătura este sfântă, şi dacă rădăcina este sfântă, şi ramurile sunt sfinte" (Rom. 11, 16). Dacă „primul

gând" este sfânt, atunci şi ramurile care vor odrăsli din el, toate gândurile de peste zi vor fi sfinte. „Primul gând" sfânt devine tămâia care alungă demonii şi gândurile drăceşti. Cu problema gândurilor însă ne vom ocupa mai jos, în paragraful G.

B. STĂRUINȚA ÎN RUGĂCIUNE, ÎN CIUDA DIFICULTĂȚILOR SAU A SIMȚIRILOR NOASTRE NEPLĂCUTE SAU A RELEI NOASTRE DISPOZIȚII

Rugăciunea nu este întotdeauna un lucru plăcut sau întotdeauna uşor. Mai ales la începutul vieţii noastre duhovniceşti. Legaţi cum suntem de simţurile noastre şi de lucrurile materiale din jur, ne adunăm mintea cu greu. O avem plină de reprezentări materiale. Avem sufletul încărcat de influenţa celor lumeşti asupra lui. Firea noastră stricată nu acceptă cu bucurie lucrurile duhovniceşti, nici modul de viaţă duhovnicesc. „Omul psihic (adică omul care încă este firesc, încă nu e renăscut) nu primeşte cele ale Duhului lui Dumnezeu" (1 Cor. 2, 14), spune Apostolul Pavel. Lucrul acesta e valabil mai ales în ce priveşte rugăciunea. De aceea, trebuie ca fiecare să se împotrivească sinelui său. Adică e nevoie să lucreze mult asupra voinţei sale, astfel încât să şi-o poată impune sieşi. Sigur că pentru aceasta ajută mult virtuţile aşa-zis trupeşti, precum postul, privegherea, supunerea trupului, respectiv vieţuirea aspră şi toate celelalte fapte ale lepădării de sine, aşa cum vom vedea mai jos. Chiar dacă această autoimpunere este dificilă şi obligatorie la începutul vieţii duhovniceşti, nu va înceta niciodată să fie necesară şi oportună. Mortificarea „omului vechi" dintr-odată nu este cu putinţă. Prin urmare, împotrivirea lui faţă de rugăciune va fi mare şi puternică. De aceea şi Sfântul Nil ne ajută să conştientizăm aceste greutăţi şi ne îndeamnă: *Stai cu încordare şi te roagă cu osârdie* [9], *ostenindu-te foarte* [29], depunând multă osteneală pentru rugăciune şi, mai ales, *neîndurerându-te dacă nu capeţi îndată de la Dumnezeu ceea ce ceri* [34]. Biruieşte durerea, osteneala

sau orice altă tulburare de-a ta şi orice teamă şi roagă-te *cu cuviinţă şi fără tulburare* [82], *stăruind cu putere* [87] în rugăciune fără să slăbeşti, *stăruind cu osteneală în sfânta rugăciune* [88]. Această asceză va schimba şi va preface simţirile neplăcute de la început sau lipsa de dispoziţie, akidia iniţială şi greutatea în mişcare într-o adâncă satisfacţie şi veselie, care vor veni cu timpul să încununeze această luptă, umplând sufletul cu o bucurie mai presus de oricare alta, *mai presus de orice bucurie* [153].

Stăruinţa într-o rugăciune pentru împlinirea voilor şi poftelor egoiste ale cuiva nu are nici un sens, pentru că în acest caz nu mai are nici un conţinut duhovnicesc. Caracterul stăruinţei în rugăciune este subliniat şi în următorul paragraf, în care vom vorbi despre importanţa pe care o are:

C. ASCEZA MORTIFICĂRII VOINŢEI

Subiectul acesta este unul dintre cele mai importante ale asceticii evanghelice şi este valabil pentru toţi, fără excepţie, monahi care trăiesc în afara lumii şi mireni aflaţi în lume. Cu toţii, fără excepţie, avem nevoie de mortificarea voii noastre naturale. Această mortificare reprezintă una dintre condiţiile fundamentale ale urmării lui Iisus Hristos: „Dacă vrea cineva să vină după Mine, să se lepede de sine” (Mt. 16, 24). Luminat de Sfântul Duh, Apostolul Pavel tâlcuieşte aceste cuvinte: „Zic dar: în Duhul să umblaţi şi să nu împliniţi pofta trupului, căci trupul pofteşte împotriva duhului, iar duhul împotriva trupului; căci acestea se împotrivesc unul altuia ca să nu faceţi cele ce aţi voi” (Gal. 5, 16-17). În această mortificare a voinţei ne ajută din afară supunerea faţă de persoane înaintate duhovniceşte (stareţii din vieţuirea monahală sau duhovnici luminaţi) pe care Biserica îi pune la dispoziţia noastră ca să ne povăţuiască cu înţelepciune, pricepere şi discernământ duhovnicesc spre voia lui Dumnezeu. Din punct de vedere lăuntric, ne ajută la mortificarea voinţei noastre primirea cu toată râvna şi dispoziţia a voii lui Dumnezeu

prin mijlocirea rugăciunii.

Sfântul Nil dă acestui aspect importanţa cuvenită. De aceea accentuează: *Plecând, vinde-ţi averile şi le dă săracilor şi, luându-ţi crucea, leapădă-te de tine, ca să poţi să te rogi neîmprăştiat* [17]. Şi mai limpede: *Nu te ruga să se facă voile tale, căci acestea nu se acoperă întru totul cu voia lui Dumnezeu; ci roagă-te mai bine precum ai fost învăţat zicând: „Facă-se voia Ta" în mine. Şi în tot lucrul aşa să-L rogi, ca să se facă voia Lui. Căci El voieşte ceea ce e bine şi folositor sufletului tău. Dar tu nu ceri totdeauna aceasta* [31]. Lucrul acesta îl ştie din experienţa proprie. *De multe ori rugându-mă, am cerut să mi se împlinească ceea ce am socotit eu că e bine şi am stăruit în cerere, silind fără judecată voia lui Dumnezeu; nu i-am lăsat Lui ca să rânduiască mai bine aceea ce ştia că este de folos. Iar primind, m-am scârbit pe urmă foarte că n-am cerut mai bine să se facă voia lui Dumnezeu. Căci lucrul nu mi-a folosit aşa cum credeam* [32]. De aceea, *nu voi să ţi se facă cele ce te privesc precum socoteşti tu, ci precum Îi place lui Dumnezeu, şi vei fi netulburat şi mulţumit în rugăciunea ta* [89].

Această supunere plină de căldură şi râvnă faţă de voia lui Dumnezeu şi asimilarea voinţei noastre de către voinţa lui Dumnezeu va constitui unul dintre cele mai minunate mijloace de asceză şi de maturizare pentru noi, astfel încât să fim şi noi socotiţi între cei ce se roagă.

D. DOBÂNDIREA OBIŞNUINŢEI ŞI A „SIMŢIRII" RUGĂCIUNII

Un element caracteristic al psihologiei şi al mecanicii unor lucrări trupeşti-sufleteşti ale noastre este obişnuinţa, deprinderea, caracterul mecanic, automatismul, care ne dă putinţa de a săvârşi acţiuni care solicită implicarea noastră conştientă. Despre această chestiune importantă s-a vorbit în primul capitol şi în paragraful legat de obişnuinţă. Aici vom sublinia

necesitatea obişnuinţei pentru dobândirea stărilor duhovniceşti lăuntrice. De exemplu, va fi nevoie ca pentru un anumit interval de timp să învăţăm să ne rugăm *din obişnuinţă* şi cu *semne exterioare*, cum ar fi înălţarea mâinilor [106, 109], o anumită poziţie a trupului, cu metanii, cu folosirea unor expresii, cuvinte sau rugăciuni ale Bisericii şi, în general, cu felurile de rugăciune pe care ni le predă Biserica, fie direct, fie indirect, prin mijlocirea pildei Sfinţilor ei de odinioară sau de astăzi, astfel încât prin mijlocirea acestor elemente trupeşti de rugăciune mintea noastră să fie înălţată la *rugăciunea înfocată* [111], care constituie şi depăşirea respectivelor elemente, fără ca aceasta să însemne încetarea lor. Niciodată nu trebuie să identificăm, pentru nici un motiv, ceea ce este numai un instrument pentru rugăciune cu rugăciunea însăşi.

Modul exterior de rugăciune, începând de la rugăciunea liturgică şi până la cea personală, este primul stadiu fundamental. Acesta însă trebuie depăşit. Odată cu depăşirea modului exterior de rugăciune începe adevărata rugăciune. Aici se află semnificaţia rugăciunii ca fapt duhovnicesc şi ca lucrare duhovnicească, pentru că ea nu se poate identifica cu hotarele ei exterioare, fiind curat duhovnicească. Elementele exterioare ajută şi împreună lucrează. Şi atâta timp cât purtăm trup, elementele exterioare ne vor ajuta şi ne vor fi necesare, chiar dacă nu la fel de trebuincioase ca la începutul vieţii noastre duhovniceşti. Trebuie însă să fie depăşite sau, mai corect, să fie cuprinse de o stare de plinătate duhovnicească. Modalitatea de supunere a elementelor trupeşti ale rugăciunii şi a deprinderii cu ea se denumeşte cu un cuvânt: „simţire". Rugăciunea trebuie să se facă cu „simţire" sau „simţământ", care trebuie să caracterizeze orice fel de rugăciune: liturgică, citită etc. De aceea şi Sfântul Nil subliniază: *Nu te ruga împlinind numai formele din afară, ci îndeamnă-ţi mintea spre simţirea rugăciunii duhovniceşti cu multă frică* [28]. Şi *fie că te rogi cu fraţii, fie singur, străduieşte-te să nu te rogi din obişnuinţă, ci cu simţire* [42]. Este uşor ca rugăciunea să cadă într-o formalitate moartă

şi într-o lucrare numai exterioară şi trupească, fără participarea minţii. Dar *dacă mintea ta mai e furată în vremea rugăciunii, încă n-a cunoscut că se roagă un monah, ci eşti încă un mirean care înfrumuseţează cortul din afară* [44], subliniază Sfântul.

Am arătat deja în capitolul precedent ce înseamnă simţirea sau simţământul rugăciunii. Aici vom încerca să adâncim cele expuse acolo pe scurt. Sfântul Nil ne face o frumoasă analiză a conţinutului „simţirii", care trebuie să deosebească rugăciunea: *Simţirea rugăciunii este adunarea minţii, împreunată cu evlavie, cu străpungerea inimii, cu durerea sufletului, cu mărturisirea păcatelor, cu suspine nevăzute* [43].

Simţirea şi trăirea conştientă a rugăciunii, potrivit Sfântului nostru, cere o strădanie aparte şi o căutare stăruitoare în hotarele întregii noastre lupte duhovniceşti, aşa cum de multe ori ni s-a dat prilejul să subliniem. „Simţirea" în rugăciune înseamnă:

1. Cugetul adunat

Cuget adunat înseamnă profunda chibzuială a minţii, care se îndeletniceşte exclusiv cu ceva serios şi important. Lucrul important, în cazul nostru, este rugăciunea. Sfântul Petru Damaschin socoteşte calea către cugetul adunat „acelaşi lucru cu dobândirea virtuţii". Şi pentru că *dintre toate virtuţile rugăciunea este cea mai dumnezeiască*, potrivit Sfântului Nil [150], cugetul adunat constituie şi drumul cel mai scurt către adevărata rugăciune. Cugetul adunat este însoţit de:

2. Evlavia

În primul său nivel de sens, cuvântul „evlavie" (εὐλάβεια, de la εὖ=bine, şi λαμβάνω=a lua, a apuca) înseamnă a ţine ceva cu putere, cu atenţie, cu chibzuinţă şi cu discernământ, cu o adâncă cinstire şi cuviinţă, cu o sfiiciune şi preţuire faţă de altcineva care le merită. Lucrul acesta este valabil cu atât mai mult pentru rugăciune, pentru că în cazul acesta nu este vorba de un om, oricât de vrednic ar fi el socotit de ostenitor în rugăciune, ci e vorba de Însuşi Dumnezeu. De aceea, în

cazul nostru, evlavia înseamnă o cinstire desăvârşită şi adâncă, atât în cele exterioare, cât şi lăuntric. Expresia exterioară a evlaviei reprezintă strălucirea celei lăuntrice. Sfântul Nil însuşi vorbeşte în alt loc la care ne-am mai referit de *simţirea rugăciunii duhovniceşti cu multă frică* [28]. Uneşte adică simţirea cu o adâncă frică, care nu e altceva decât evlavia şi cinstirea în forma ei deplină. Următorul element al *simţirii* este:

3. Străpungerea

Străpungerea (este durerea şi tresărirea sufletului, pe care îl înţeapă (străpunge) conştiinţa şi înţelegerea a ceea ce este el şi cât de mult a căzut. Este, potrivit înţeleptului de odinioară: „părerea de rău care răneşte pururea şi înţeapă". Sufletul care vine în legătură şi comuniune lăuntrică şi mistică cu Dumnezeu simte străpungerea înlăuntrul său. Prezenţa lui Dumnezeu în suflet produce străpungere în acesta, aşa cum ne spune şi Prorocul Isaia, vorbind din propria sa experienţă: „Vai mie, că m-am străpuns la inimă, fiindcă om fiind şi buze necurate având, L-am văzut pe Domnul Savaot cu ochii mei" (cf. Is. 6, 6). Cât mi se zdrobeşte sufletul! Măcar că sunt om, şi mai ales necurat, m-am învrednicit eu, nevrednicul, să-L văd pe Împăratul şi Domnul puterilor cereşti! O astfel de zdrobire a inimii şi o astfel de străpungere este de nepreţuit şi foarte importantă pentru întreaga sa stare duhovnicească. Şi Cuviosul Teognost observă că „de străpungerea adevărată a inimii te vei învrednici atunci când, veştejind prin înfrânare, priveghere, rugăciune şi smerenie plăcerea cea înnăscută a trupului, te vei răstigni împreună cu Iisus, nemaitrăind pătimaş, ci vieţuind Duhului dumnezeiesc şi umblând întru nădejdea moştenirii celei de sus."[6]

Sfântul Nichita Stithatul numeşte această virtute „străpungere cu chip de lumină" şi adaugă: „Lacrimile de străpungere vin ca o ploaie pe pajiştea sufletului şi ca o rouă pe plante, hrănind spicul cunoştinţei, înmulţindu-l şi făcându-l plin de

[6] Teognost, *Capete despre făptuire, contemplaţie şi preoţie*, 39, FR 4 (1994), p.282

rod."[7] Şi potrivit aceluiaşi Cuvios, „nimic nu întraripează sufletul spre iubirea de Dumnezeu ca străpungerea şi rugăciunea curată".[8]

Legată de străpungerea şi de zdrobirea inimii şi produsă de acesta este:

4. Durerea sufletului

Durerea sufletului pe care o simte în răstimpul străpungerii când vede ce a făcut şi cât L-a întristat astfel pe Dumnezeu. Zdrobirea şi rana pe care o produce în suflet este foarte dureroasă. Dar alta este durerea pe care o produce zdrobirea fără de voie, mai ales după multă împotrivire, aşa cum se zdrobeşte egoismul şi este lovită de moarte iubirea de sine a omului, şi alta este durerea pe care omul o simte de voie şi cu simţire se umileşte înaintea lui Dumnezeu în timp ce întâlneşte sfinţenia Lui, în comparaţie cu propria sa netrebnicie. Atunci inima este îndurerată de *durerea mântuitoare*.

Cele două stări duhovniceşti de mai sus, străpungerea şi durerea, se exprimă nemijlocit prin:

5. Mărturisirea greşelilor şi suspine nevăzute

Străpungerea dureroasă a sufletului se exprimă în afară ca o mărturisire a păcatelor pe care le conştientizează mai bine şi le înfăţişează acuzându-se pe sine înaintea lui Dumnezeu. Lăuntric, inima străpunsă şi îndurerată suspină în adâncurile ei tainice *cu suspine negrăite* şi *nevăzute*. Acolo, în intimitatea de neatins pentru orice ochi indiscret, se înalţă plânsul cel nevăzut pentru nevinovăţia pierdută, pentru întinarea curăţiei dintru început a cămăşii sale. Tocmai acest lucru face plânsul adevărat şi autentic.

Toate elementele la care ne-am referit în legătură cu *rugăciunea întru simţire*, adică cugetul adunat, evlavia, străpungerea,

---

[7] Cuv. Nichita Stithatul, *Cele 300 de capete despre făptuire, despre fire şi despre cunoştinţă*, I, 70, FR 6 (Ed. Humanitas, 1998; 2004), p.210

[8] Ibidem, II, 41, p.238

durerea sufletului şi mărturisirea greşelilor cu suspine tainice şi negrăite se susţin unele pe altele, astfel încât rugăciunea să dobândească de fiecare dată când se săvârşeşte o nouă adâncime şi expresie adevărată a întregii existenţe, depăşind automatismul, obişnuinţa şi mecanicismul *obiceiului de a te ruga*, pe măsură ce, încet-încet, se preschimbă într-o adevărată vorbire şi împreună-şedere cu Dumnezeu şi, în acelaşi timp, se umple în întregime de o cerere adâncă şi mângâiere cerească.

E. ASCEZĂ ÎN SMERENIE

Smerenia constituie alfa şi omega vieţii duhovniceşti. Mult se vorbeşte despre ea. Şi oricât s-ar vorbi, subiectul nu va fi epuizat. De aceea am şi amintit anumite lucruri despre ea, iar aici vom însemna şi altele, pe baza a ceea ce ne spune Sfântul Nil.

Omul duhovnicesc, începând de la smerenie, chiar dacă aceasta e ajutată la început de fapte exterioare, ajunge, trebuie să ajungă din nou la ea şi ca „desăvârşit”, ca înaintat în viaţa duhovnicească după multe lupte sângeroase duse ani şi decenii. La început, aşa cum am spus, smerenia este exprimată mai mult prin fapte exterioare. Dar încet-încet, este dobândită într-o astfel de adâncime şi astfel de dimensiuni lăuntrice, încât devine cu adevărat *înălţătoare* şi *întinsă până la cer*. Smerenia, în general, şi smerita cugetare în special încep, potrivit Sfântului Nil, ca o sfiiciune plină de pudoare, ca o zdrobire înaintea lui Dumnezeu, datorată *simţirii* de care am vorbit deja. De aceea, sufletul nu are îndrăzneală să se întindă în spaţii înalte şi de neajuns nu dintr-o frică sau teamă de slugă, ci din cunoaşterea propriilor sale măsuri. Aşa se face că sufletul nu capătă curaj nici chiar când ajunge la cea mai puternică simţire şi nemijlocită trăire a prezenţei lui Dumnezeu în sine, ci chiar şi atunci *se păzeşte de dracul curviei* [90]. Opoziţia este uimitoare. Înălţimea cerească a suişurilor duhovniceşti poate sfârşi în cea mai

mare şi mai grosolană cădere morală şi duhovnicească, oricât ar părea de îndoielnic! Această cădere este rezultatul direct al înaltei cugetări şi al mândriei. Sufletul smerit ştie că fiecare suiş şi înflăcărare pe care le dobândeşte prin zdrobire şi cu şuvoaie de lacrimi sunt harisma şi darul lui Dumnezeu. De aceea se şi teme neîncetat de cădere şi este atent la fiecare pas greşit. Neputinţa de a cădea şi caracterul neschimbat al virtuţii şi al sfinţeniei nu sunt pentru veacul de acum. Tocmai acest simţământ îl are cel smerit şi omul de rugăciune care se smereşte neîncetat şi *Îi lasă lui Dumnezeu toate cele care îl privesc* [33] cu desăvârşită încredere în neţărmurita Lui bunătate şi în judecata Lui sigură. Cel smerit este pe deplin încredinţat că *Cel ce e bun desigur că e şi Dătătorul darurilor bune* [33].

Asceza în smerenie duce la o comuniune cu Dumnezeu fără aşteptarea unor daruri, ci pentru însăşi legătura aceasta cu Dumnezeu. *Ce este mai presus decât a vorbi cu Dumnezeu şi a fi răpit la împreuna-petrecere cu El?* [34]

Asceza în smerenie cuprinde şi asceza în tăcere [148]. Pentru că aceasta păzeşte sufletul de căi greşite şi de rătăciri în sfere sau stări care nu sunt de la Dumnezeu [133, 134].

Asceza în smerenie deschide ochii omului pentru a se vedea pe sine însuşi cu adevărat, atât în ce priveşte propriul sine, cât şi în legătura sa cu Domnul şi cu oamenii.

F. FELUL LEGĂTURILOR NOASTRE CU CEILALŢI

De felul legăturilor noastre cu ceilalţi depinde şi felul legăturilor noastre cu Dumnezeu. Ceea ce ne spune Sfântul Nil în această privinţă are foarte mare importanţă. Ne vom ocupa de ele în capitolul următor. Pentru subiectul capitolului de faţă, acela al ascezei practice, reţinem aceasta: duhovnicia omului de rugăciune trebuie să aibă o bază realistă şi, de aceea, o modalitate palpabilă de verificare a autenticităţii ei. În legăturile noastre cu Dumnezeu această verificare nu este întotdeauna uşor de realizat,

nici de cântărit. Nu e deloc greu să se strecoare subiectivismul şi închipuirea şi impresia că am fi ajuns deja la o măsura de înaltă sfinţenie. În legăturile noastre cu oamenii pe care îi vedem în fiecare zi iese la iveală cine suntem, atât în legăturile cu ei, cât şi în dispoziţia noastră lăuntrică faţă de ei, aflată în adâncurile inimii noastre, ca elemente negative şi pozitive, cum ar fi ura, duşmănia, dispreţul, iubirea, înţelegerea, simpatia, iertarea etc. Prin urmare, cu cât devin mai evanghelice legăturile noastre, cu atât mai duhovnicească este şi legătura noastră cu Domnul. Acest lucru constituie o învăţătură fundamentală a Evangheliei, iar Sfântul nostru îl subliniază în diferite feluri (vezi capetele 13, 14, 20-26, 65, 103, 104, 121-125, 127, 137).

G. STUDIUL RĂZBOIULUI NEVĂZUT

Caracterul duhovnicesc al rugăciunii presupune şi o profundă cunoaştere a războiului nevăzut, care reprezintă o realitate de netăgăduit, aşa cum vom vedea într-un alt capitol. Războiul nevăzut nu constă doar în lupta împotriva sinelui nostru, ci şi în lupta împotriva „începătoriilor şi stăpâniilor întunericului şi răutăţii". Lupta împotriva lor necesită o tactică şi o metodă pe care putem să le învăţăm dacă vom ucenici lângă povăţuitori duhovniceşti experimentaţi şi dacă vom asimila experienţa sfinţilor bisericii noastre. Zice, de exemplu, Sfântul Nil: *Diavolul pizmuieşte foarte tare pe omul care se roagă şi se foloseşte de tot meşteşugul ca să-i întineze scopul* [47]. Şi adaugă: *Tot războiul ce se aprinde între noi şi dracii necuraţi nu se poartă pentru altceva decât pentru rugăciunea duhovnicească* [50]. Viclenia diavolului este inepuizabilă şi uneltirile lui nenumărate, dar şi răbdarea, înţelepciunea duhovnicească şi trezvia luptătorilor duhovniceşti sunt de nebiruit cu împreună-lucrarea harului lui Dumnezeu. Toate acestea însă au fost dobândite, pe lângă alte căi, şi printr-un studiu susţinut şi atent. Prin urmare, şi acest aspect al studiului trebuie să constituie unul dintre ca-

pitolele luptei duhovniceşti, care trebuie să se îmbogăţească cu tot ceea ce Biserica noastră ne oferă în acest domeniu, alături de studiul nostru personal unit cu experienţa provenită din propria luptă duhovnicească. Alte elemente preţioase legate de acest subiect, nevoitorul duhovnicesc va găsi în capitolul al IV-lea al scrierii noastre, unde vom analiza lupta duhurilor viclene împotriva noastră.

*

Când elementele la care ne-am referit, zice Sfântul Nil, sunt cultivate în suflet cu răbdare, sistematic, cu asceză continuă şi neobosită, cu cererea smerită a harului lui Dumnezeu, vom afla în cele din urmă *tămâie bine mirositoare în sânul nostru* [141], adică rugăciunea în cel mai profund înţeles al cuvântului.

III. Rugăciunea şi vedeniile

Un lucru care impresionează pe mulţi şi produce o aureolă de sfinţenie pentru cei care le văd sunt vedeniile şi viziunile avute, mai ales în ceasul rugăciunii şi legate de aceasta. Asupra acestui subiect, Sfinţii Părinţi au multe şi interesante lucruri să ne spună. Nici Sfântul Nil nu este lipsit de învăţături în această privinţă. Având el însuşi o bogată experienţă în rugăciunea duhovnicească şi studiind rugăciunea în viaţa şi învăţătura sfinţilor, ne face foarte atenţi în tot ceea ce are legătură cu vedeniile, care pot să apară în vremea rugăciunii.

Sfântul Nil este foarte exigent în această privinţă. Ca izvoare principale pentru diferitele vedenii, Sfântul Nil le consideră pe cele două de mai jos:

a) Slava deşartă a celui ce se roagă şi

b) Lucrarea demonică prin care diavolul fie că exploatează

dorinţa omului de a avea vedenii, fie i-o cultivă, dacă nu o are, cu scopul de a-l subjuga şi de a-l destrăma duhovniceşte.

Desigur că nu exclude obârşia dumnezeiască a anumitor vedenii şi arătări [94, 112]. Dar în aceste situaţii trebuie să fie cerută cu stăruinţă luminarea lui Dumnezeu, pentru ca El să arate dacă, într-adevăr, e vorba de lucrarea Lui. În plus, vedeniile şi arătările presupun sfinţenie, pentru că nu se dau oricui şi oricând.

Două sunt tipurile fundamentale de vedenii pe care le consemnează Sfântul Nil:

a) vedenii care se referă la Dumnezeu sau teofanii

b) vedenii care se referă la îngeri sau anghelofanii

Nu ne referim la vedeniile total demonice, care urmăresc îngrozirea celui ce se roagă. Ele constituie un capitol special şi ne vom ocupa de ele într-unul dintre capitolele următoare ale cărţii.

A. VEDENII CARE SE REFERĂ LA DUMNEZEU – TEOFANIILE

1. Arătări ale Dumnezeirii sub diferite forme

Funcţionarea minţii noastre este bazată în mod fundamental pe reprezentare. De exemplu, când vorbim cu cineva, avem în afara noastră acea persoană, iar înlăuntrul nostru imaginea lui. La orice ne-am gândi sau cu oricine am vorbi, gândim şi vorbim cu imagini ale minţii şi ale cuvântului. Dăm formă, întipărim mintea noastră, potrivit cu terminologia Sfântului nostru. De aceea, e normal să existe înlăuntrul nostru tendinţa de a schiţa un anumit chip, chiar şi pentru Dumnezeu. Vrem sau tindem, fără de voie, să ni-L imaginăm, să ni-L reprezentăm printr-o imagine înlăuntrul nostru. Dar rugăciunea nu este o lucrare obişnuită a minţii, nici legătura noastră cu Dumnezeu nu este o legătură obişnuită, astfel încât să se supună condiţiilor celorlalte legături obişnuite. Lucrarea rugăciunii nu este o lu-

crare legată de simţuri şi, prin mijlocirea lor, de lumea obiectelor materiale şi create, ci e legată de Însuşi Dumnezeu. Dumnezeu însă este imaterial [67], nesfârşit, fără chip [68], fără formă [69], necuprins. Aşadar, cum ar putea fi descris, schiţat, cuprins între nişte definiţii, care caracterizează cantitatea măsurabilă şi descriptibilă, El, Care este infinit mai sus de toate acestea şi infinit dincolo de toate acestea?

În Sfânta Scriptură se află o poruncă limpede: „Nu-ţi vei face ţie idol" (Ieş. 20, 4). Porunca aceasta se referă mai ales la situaţia la care ne referim aici. Închipuirea unei imagini exterioare şi reprezentarea lui Dumnezeu sunt nişte lucruri grosolane şi lipsite de cucernicie faţă de Dumnezeu. Cu atât mai mult, crearea unei imagini lăuntrice a lui Dumnezeu este şi mai lipsită de judecată şi, cu toate acestea, este mult mai lesne de acceptat. La această acceptare contribuie atât modul de lucrare al minţii noastre, care are deja *obiceiul să petreacă în cugetări şi uşor se încovoaie* [69], cât şi slava noastră deşartă [73], care ne şopteşte că am înaintat, chipurile, atât de mult, încât suntem vrednici de acum să avem parte de arătări dumnezeieşti. Patima aceasta a slavei deşarte şi, în general, neputinţa noastră faţă de ea dau prilej celui rău să se mişte împotriva noastră pentru a le exploata, iar dacă nu există această patimă, el încearcă să o stârnească sau să o învieze din morţi, dacă cumva în trecut am avut-o. Astfel, poate să împiedice foarte uşor folosul care ne vine din rugăciunea duhovnicească.

Sfântul Nil accentuează în mod explicit şi categoric: *Rugându-te, să nu dai vreun chip lui Dumnezeu în tine, nici să nu îngădui minţii tale să se modeleze după vreo formă, ci apropie-te în chip nematerial de Cel nematerial* [67]. Spus în cuvinte mai simple, Sfântul ne cheamă să luăm aminte de la bun început la înclinaţia noastră naturală de a da un chip lăuntric tuturor lucrurilor, prin urmare şi lui Dumnezeu. Nu da lui Dumnezeu nici o formă şi nici un chip înlăuntrul tău, zice. Fereşte-te pe orice cale de vreo înfăţişare a lui Dumnezeu. Vorbeşte-I şi păstrează cu Cel nematerial o legătură potrivită cu această nematerialitate a Sa, adică imaterială.

2. Cursele celor potrivnici

Se poate întâmpla însă ca înlăuntrul nostru să se producă o anumită „închipuire", o oarecare „întipărire", fără ca noi să vrem, deoarece aceasta este înclinaţia naturală a minţii noastre, de a primi sau de a crea imagini, chipuri. În această situaţie trebuie să avem şi mai multă grijă, pentru că s-ar putea ca acest chip al lui Dumnezeu să nu provină de la noi. *Păzeşte-te de cursele celor potrivnici. Căci se întâmplă ca, în vreme ce te rogi curat şi netulburat, să ţi se înfăţişeze deodată înainte vreun chip străin şi ciudat, ca să te ducă la părerea că Dumnezeu este acolo şi să te înduplece să crezi că Dumnezeirea este câtimea ce ţi s-a descoperit ţie deodată. Dar Dumnezeirea nu este câtime şi nu are chip* [68]. Se întâmplă, zice Sfântul Nil, ca cineva să se roage curat şi netulburat. Dintr-odată însă apare un oarecare chip ciudat, care nu e deloc omenesc. Se înfăţişează pe sine ca fiind, chipurile, dumnezeiesc, dar scopul acestei arătări este doar înşelarea. Aceasta este o viclenie meşteşugită şi o cursă a vrăjmaşului. Prin mijlocirea ei se urmăreşte ca rugătorul să fie condus la părerea de sine, la o mare idee despre el însuşi şi despre virtutea sa, şi în acest fel să cadă din iubire şi din harul lui Dumnezeu care se întoarce de la orice formă de mândrie şi de înaltă cugetare.

În aceste situaţii, subliniază Sfântul, avem de a face cu o înşelăciune drăcească, pentru că Dumnezeu nu este prezent acolo. Nu e cu putinţă ca Dumnezeu să fie cuprins şi limitat într-o cantitate, într-o formă, într-un chip, în nimic din cele care caracterizează lucrurile acestei lumi, care sunt limitate şi circumscrise. Primirea unei astfel de concepţii despre Dumnezeu şi atribuirea unor însuşiri de-ale făpturilor create lui Dumnezeu constituie o scădere a măreţiei dumnezeieşti. Este o idolatrie lipsită de cucernicie şi un teomorfism.

Când, în sfârşit, mintea se roagă în curăţie şi fără patimă, nu mai vin asupra ei dracii din partea stângă, ci din cea dreaptă. Căci ei vorbesc de slava lui Dumnezeu şi îi aduc înainte vreo formă din cele plăcute simţirii, încât să-i pară că a

ajuns desăvârşit la scopul rugăciunii. Iar aceasta a spus-o un bărbat cunoscător că se înfăptuieşte prin patima slavei deşarte şi prin dracul care s-a atins de creier. [73]

Socotesc că dracul, atingându-se de creier, schimbă lumina minţii precum voieşte. În felul acesta este stârnită patima slavei deşarte spre gândul de a face mintea să se pronunţe cu uşurătate, prin păreri proprii, despre cunoştinţa dumnezeiască şi fiinţială. Unul ca acesta, nefiind supărat de patimi trupeşti şi necurate, ci înfăţişându-se – zice-se – întru curăţie, socoteşte că nu se mai petrece în el nici o lucrare potrivnică. De aceea socoteşte arătare dumnezeiască lucrarea săvârşită în el de diavolul, care se foloseşte de multă pătrundere şi, prin creier, schimbă lumina împreunată cu el şi îi dă, precum am spus, forma pe care o vrea. [74]

Potrivit cuvintelor Sfântului, vicleşugul vrăjmaşului este evident. Vedenia pe care s-ar putea să o vadă cineva înfăţişându-i-se în vremea rugăciunii nu este decât:

a) O silire *a stării umorale a trupului pentru a aduce vreo nălucire ciudată înaintea minţii şi a o face pe aceasta să primească o anumită formă* [69]. Adică este producerea unei anomalii organice printr-o acţiune asupra creierului. Prin urmare, fenomenul acesta este cu totul patologic.

b) Aducerea înainte a unei forme plăcute simţirii [73], adică vreo formă din cele care nu sunt necunoscute simţurilor noastre şi reprezintă, de fapt,

c) O stârnire şi o aprindere a patimii slavei deşarte [73], astfel încât ea să stârnească la rândul ei gândul că aici este cu adevărat o lucrare şi o arătare dumnezeiască. Această părere o susţine şi faptul că nu există patimi trupeşti şi cele legate de ele. Cel liber de astfel de patimi poate să creadă cu uşurinţă că a ajuns la o asemenea măsură a curăţiei, încât să fie vrednic şi de arătări suprafireşti. Şi aşa cade în cursă!

În acest caz avem o înţelegere greşită a cuvântului „Fericiţi cei săraci cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu" (Mt. 5, 8), unde sensul curăţiei nu se limitează numai la curăţia trupului, ale

cărui patimi nu sunt subapreciate, iar pe de altă parte reprezintă o necunoaştere a propriilor noastre măsuri. Oricât de mare ar fi virtutea noastră, nu ne poate face vrednici să-L vedem pe Dumnezeu, Care „găseşte vină chiar şi îngerilor Săi" (Iov. 4, 18).

Dacă Dumnezeu binevoieşte să facă vreo arătare minunată, o va face pentru motive aparte şi într-un mod care să fie mai presus de orice îndoială. De aceea, Sfinţii au fost întotdeauna neîncrezători faţă de astfel de arătări şi s-au rugat stăruitor pentru a se încredinţa de adevărata provenienţă a vreunei vedenii. Şi îi întrebau şi pe alţi sfinţi luminaţi de Dumnezeu şi plini de discernământ, cerându-le să judece ei şi să desluşească adevărul. În acelaşi timp, îşi sporeau smerenia şi străpungerea şi mai mult, astfel încât să poată repeta şi ei cuvintele proorocului: „Vai mie, că m-am străpuns la inimă, fiindcă om fiind şi buze necurate având (...) pe Împăratul, Domnul Savaot, L-am văzut cu ochii mei" (Is. 6, 5). Şi desigur că nu băteau toba ca să vestească şi celorlalţi aceste arătări, pentru a le stârni admiraţia.

B. Vedenii care se referă la îngeri – anghelofaniile

Cu dreptate este – continuă Sfântul Nil – *să nu-ţi rămână necunoscut nici vicleşugul acesta, că pentru o vreme se despart dracii între ei înşişi. Şi dacă vrei să ceri ajutor împotriva unora, vin ceilalţi în chipuri îngereşti şi alungă pe cei dintâi, ca tu să fii înşelat de ei, părându-ţi că sunt îngeri.* [95]

În cazul arătărilor îngereşti, înşelăciunea şi rătăcirea sunt mult mai uşoare, deoarece arătarea îngerilor este mai uşor de crezut şi mai obişnuită în vieţile Sfinţilor. Scopul unei arătări îngereşti mincinoase nu este doar înşelarea celui care o vede, crezând că vede îngeri şi, prin urmare, socotindu-se vrednic de asemenea arătări, ci şi că rugăciunea lui este atât de puternică, încât alungă demonii.

Sfântul Nil subliniază cu tărie următoarele: *Vezi să nu te*

amăgească dracii cei răi prin vreo vedenie, ci fii cu grijă, întorcându-te la rugăciune; și cheamă pe Dumnezeu ca, dacă este vedenia de la El, El să te lumineze, iar de nu, să alunge degrabă pe amăgitorul. Și îndrăznește, că nu vor putea sta câinii când tu stăruiești cu înfocare în convorbirea cu Dumnezeu. Căci îndată vor fi alungați departe cu ajutorul lui Dumnezeu, fiind bătuți în chip nevăzut și nearătat [94]. Și adaugă: *Îngrijește-te să agonisești multă cugetare smerită și bărbăție, și „răutatea lor nu se va atinge de sufletul tău, și biciul nu se va apropia de cortul tău, că îngerilor Săi va porunci să te păzească pe tine" (Ps. 90, 10-11). Iar aceștia vor izgoni de la tine toată lucrarea cea potrivnică* [96].

C. Atitudinea rugătorului față de vedenii

Adunând la un loc toate cele pe care Sfântul Nil le spune în legătură cu teofaniile și anghelofaniile, am putea să schițăm elementele de mai jos ca mijloace și modalități de înfruntare corectă a unor asemenea întâmplări.

a) Rugăciune neadormită

Vezi să nu te amăgească dracii cei răi prin vreo vedenie [94]. Luptătorul duhovnicesc se cuvine să fie foarte atent, pe de o parte față de uneltirile vicleanului, iar pe de altă parte față de neputința sa omenească, pe care demonii o exploatează în dauna sa, astfel încât să-l poată târî în astfel de înșelăciuni.

b) Fii cu grijă [94]

În loc să începi să prăznuiești înlăuntrul tău pentru ceea ce vezi, zice Sfântul, adună-ți mintea și gândește-te cu toată adâncimea pe care o cere situația de ce și cum s-a întâmplat aceasta.

*c) **Întorcându-te la rugăciune*** [94]

Roagă-te stăruitor și cere să-ți arate dacă vedenia este de la El și de ce ți s-a arătat, astfel încât ori să te lumineze și să-ți lămurească fenomenul, ori să-l alunge departe de tine și cât mai repede pe vrăjmașul cel înșelător.

La acest punct este foarte lămuritoare o întâmplare petrecută cu Avva Zaharia, care era foarte virtuos încă din anii tinereții. Era poate cel mai tânăr avvă. Adică era un monah care ajunsese la o măsură de sfințenie, încât să fie socotit avvă, părinte duhovnicesc, de către sfinți precum Avva Moisi și alții. „Pe când stătea odată Avva Zaharia în Schit, a venit o vedenie peste el. Ridicându-se, a mers de a vestit întâmplarea lui Avva al său Carion. Bătrânul fiind însă numai făptuitor, nu era priceput în cele ale contemplației și, ridicându-se, a zis că de la demoni este. Dar gândul i-a stăruit și, ridicându-se, s-a dus noaptea la Avva Pimen și i-a vestit lui lucrul și cum ard cele dinlăuntrul său. Văzând Bătrânul că de la Dumnezeu este, i-a zis: Du-te la cutare Bătrân și, orice ți-ar spune, fă! Și mergând la Bătrânul, înainte să-i vestească ceva, i-a spus lui Bătrânul toate și că vedenia de la Dumnezeu este, dar: Du-te și supune-te Părintelui tău!”[9]

Avva Zaharia a istorisit o vedenie de-a sa Starețului său, Avva Carion, care îi era și tată după trup. Acesta însă nu avea harisma discernământului și, de aceea, nu putea să înțeleagă despre ce era vorba. Fără să cerceteze în adâncime lucrul, fiind obișnuit numai cu asceza trupească, adică cu făptuirea, s-a împotrivit cu violență. Credea că vedenia este diavolească și l-a certat pe fiul său pentru că a îndrăznit să dea atenție unui astfel de lucru. Dar căldura și fierbințeala acelei contemplații lăuntrice erau de neîndurat. Tânărul monah alergă atunci, deși era noapte, la Bătrânul Pimen, cunoscut pentru dreapta sa socoteală, pentru înțelepciunea și sfințenia sa, și i-a istorisit ce i se întâmplase. Din cele spuse de Zaharia, Pimen și-a dat seama că vedenia era de la Dumnezeu. L-a sfătuit însă să meargă la un alt Bătrân sfânt și să facă ce-i va spune acela. Acel Bătrân avea harisma străvederii și a știut ce i se întâmplase lui Zaharia înainte ca acesta să-i fi spus ceva. Așadar, l-a încredințat că vedenia pe care a avut-o era o cercetare dumnezeiască. L-a sfătuit

[9] *Patericul (ce cuprinde în sine cuvinte folositoare ale Sfinților Bătrâni)*, tipărit de Arhiepiscopia Ortodoxă a Alba Iuliei, Alba Iulia, 2003, Avva Zaharia 4

însă să se întoarcă la Stareţul şi tatăl său şi să-i fie supus, aşa cum făcuse dintotdeauna.

Această întâmplare plină de învăţăminte aruncă o lumină clară asupra modului în care acţionau sfinţii, ca să se încredinţeze despre ce e vorba în situaţia unor vedenii. Astfel, se încredinţau părerii şi povăţuirii unor oameni luminaţi de Dumnezeu, care cu sfânta lor dreaptă socoteală puteau să le lămurească ce era dumnezeiesc şi ce demonic. Dar mai este important încă un lucru. Vedenia, contemplaţia, este o cercetare ce se petrece pe neaşteptate, având un scop întotdeauna sfânt şi duhovnicesc şi, cu siguranţă, spre binele celui care o primeşte. Acest lucru însă nu înseamnă că din acea clipă respectivul îşi va ridica nasul pe sus şi-şi va face cunoscută peste tot sfinţenia sa. Va trebui să-şi continue lucrarea nevoinţei şi a ascultării întru smerenie şi dăruire, la fel ca înainte.

d) Îndrăzneşte, că nu vor putea sta câinii când tu stăruieşti cu înfocare în convorbirea cu Dumnezeu [94]

Demonii cei necuraţi nu vor putea să se împotrivească puterii rugăciunii înflăcărate. Rugăciunea va pricinui lucrarea nemijlocită a lui Dumnezeu, care îi va sili la o fugă ruşinoasă.

e) Îngrijeşte-te să agoniseşti multă cugetare smerită şi bărbăţie, şi răutatea demonilor nu se va atinge de sufletul tău [96]

Omul cu adevărat duhovnicesc şi rugător neînşelat spune în astfel de situaţii: „De unde mie aceasta?" (Lc. 1, 43). Şi aşa se smereşte şi mai mult. Astfel, smerita cugetare devine o armă de nebiruit. Şi întăreşte şi altă virtute a sufletului: bărbăţia. Ura dracilor nu poate să vatăme în nici un fel sufletul care este smerit şi lipsit de frică în astfel de întâmplări şi se împotriveşte de îndată. Demonii nu au nici un drept să-i facă ceva care l-ar vătăma, dacă el însuşi nu le îngăduie.

Răspunsul lui Dumnezeu la rugăciunea fierbinte este nemijlocit şi plin de roade. Fie că intervine Dumnezeu Însuşi, fie că trimite pe sfinţii săi îngeri, rezultatul este acelaşi. Atacatorii sunt risipiţi cu desăvârşire. Este însă vrednic de observat un element pe care îl notează Sfântul Nil. Împotrivirea faţă de de-

moni este *nevăzută* şi *nearătată*. Adică nu se înfăptuieşte printr-o nouă vedenie, contemplaţie sau arătare, nici într-un mod impresionant. Lucrul acesta spune foarte multe.

Concluzia este că rugătorul nu trebuie să dea importanţă unor fenomene care pot fi drăceşti. Dacă sunt de la Dumnezeu, o va arăta El Însuşi, într-un mod sigur şi vrednic de Dumnezeu.

IV. CALITATEA RUGĂCIUNII

Lauda rugăciunii nu stă simplu în cantitatea, ci în calitatea ei. Aceasta o arată cei ce s-au suit la templu, precum şi cuvântul: „Iar voi, rugându-vă, nu grăiţi multe" (Mt. 6, 7), şi următoarele. [151]

Sfântul Nil accentuează foarte corect importanţa pe care o are calitatea rugăciunii, deoarece neputinţa omenească înlocuieşte cu uşurinţă calitatea cu cantitatea şi îşi linişteşte astfel conştiinţa, care îl acuză pentru akidia şi negrija sa. Dar rugăciunea duhovnicească şi adevărată se impune să fie o rugăciune de calitate, cu adevărat duhovnicească şi o adevărată comuniune cu Dumnezeu, nu o rugăciune de tipic şi de suprafaţă, căreia îi lipseşte substanţa care îi dă valoare. Nădăjduim că cele spuse până acum în analiza „capetelor" au limpezit acest aspect. Nu va fi însă lipsită de importanţă sintetizarea elementelor pe care ni le dă Sfântul Nil, pentru ca rugăciunea noastră să fie autentică şi adevărată, indiferent de treapta duhovnicească pe care ne-am găsi. Înfăţişarea acestor elemente o vom face sub forma unor idei principale, pentru a le avea la îndemână ca pe un ghid practic şi un ajutor pentru verificarea calităţii rugăciunii noastre, dacă ea este cu adevărat *tămâie bine mirositoare* şi bineprimită de Dumnezeu, potrivit cu sfaturile pe care ni le dă Sfântul în această privinţă. Astfel, vom avea mereu un povăţuitor şi un ghid uşor de folosit atunci când vom vrea *să ne nevoim pentru rugăciune* [18], nu în mod teoretic şi intelectualist, ci cu fapta.

A. RUGĂCIUNEA ÎN EA ÎNSĂŞI

1. Calitatea rugăciunii

- Lauda rugăciunii stă în calitatea ei, şi nu în cantitatea ei [151]
- Rugăciunea trebuie să se facă:
  - cu dragoste de adevăr [63]
  - în duh [128]
  - în Duh şi adevăr [59, 60, 77]
  - cu adevărat, fără strecurarea unor înţelesuri, gânduri [10]
  - cu răbdare [23]
  - *fără mijlocirea nimănui*, fără ca între Dumnezeu şi suflet să se interpună lucruri create sau impresii personale [3, 57, 58]
  - fără a da vreun chip lui Dumnezeu [115, 116, 117]
  - nu doar *din obişnuinţă* şi *nu numai împlinind formele din afară* [28, 42], ci şi
  - *cu simţire* [28, 42, 43], adică
  - cu grijă
  - *cu evlavie şi*
  - *cu străpungerea inimii* şi
  - cu durerea sufletului şi
  - cu mărturisirea greşelilor
  - cu suspine nearătate [44]
  - neîmprăştiată şi nerisipită [35, 110]
  - ca o înfăţişare înaintea lui Dumnezeu [41]
  - fugind de orice laudă de la oameni [41] şi
  - cu bucurie şi mărime de suflet [88]

2. Tăria rugăciunii

Tăria rugăciunii şi stăruinţa în ea au între ele o legătură nemijlocită. Feluritele nuanţe ale sfintei stăruinţe şi tării a rugăciunii sunt înfăţişate ca:

- stăruinţă [34, 88]

- cu osteneală [88] şi cu încordare [9]
- cu sârguinţă [87]
- cu căldură multă, în ciuda ostenelii [88]
- o batere la uşă cu răbdare [30]
- înflăcărare [94]

B. RUGĂCIUNEA ÎN LEGĂTURĂ CU NOI ÎNŞINE

1. Rugăciunea şi trupul nostru

- încredinţarea trebuinţelor sale lui Dumnezeu [128, 129]
- ierarhizarea trebuinţelor sale. Trupul slujitor al duhului [71, 128, 129]
- practicarea virtuţilor trupeşti [132], care formează temelia pentru cele trupeşti şi duhovniceşti şi pentru *cunoştinţa nematerială şi fiinţială*
- în vremea rugăciunii, trebuinţele trupului, independenţa lui şi însăşi viaţa sa dau înapoi [105, 108, 109, 110]

2. Rugăciunea şi lumea noastră lăuntrică

a) Legat de partea iraţională a sufletului

- blândeţe şi nemâniere [14, 24, 26, 27]
- linişte şi seninătate [9, 17, 70]
- multă frică de Dumnezeu [28]
- îngăduinţă şi netulburare [82, 92]
- cu bucurie şi dorinţă duhovnicească [23, 88]
- autostăpânire (stăpânirea poftelor) [54]
- supunerea părţii iraţionale a sufletului (simţirea, voinţa, iuţimea) faţă de partea raţională, mintea [51]

b) Legat de partea raţională a sufletului (mintea)

- minte nemişcată [10] sau rânduiala ei neclintită [2] sau stare neclintită [72] sau liberă de înţelesuri pătimaşe [54, 72, 73]
- neîmprăştiere (în griji) [71]
- lepădarea oricărei simţiri, amintiri şi influenţe din partea stării umorale a trupului [55, 62]

- supravegherea continuă a memoriei [45]
- minte mută şi surdă [11], fără formă [117], imaterială, neiubitoare de averi [119], lipsită de orice simţ [120]

3. Rugăciunea în legătură cu starea noastră duhovnicească generală

- curăţia sufletului (cu împlinirea poruncilor dumnezeieşti) [2, 73]
- nepătimire [65, 73] exprimată prin:
- supunerea patimilor iraţionale [141]
- stăpânire asupra poftelor [27]
- lipsă de slavă deşartă [73, 148]

cu:

- tăcere [148] (nebucurarea de cuvinte) [148]
- luarea crucii [17, 18]
- lepădarea de toate [37]
- răbdare multă [23]
- smerenie multă [96, 135]
- cunoaştere de sine (cunoaşterea propriilor măsuri) [7, 79]
- lacrimi (de pocăinţă şi de zdrobire) şi
- tânguirea sufletului (pomenirea cu tristeţe a păcatelor şi a pedepsei drepte pentru ele) [5, 144]
- atenţie neadormită [149]
- paza cu râvnă a roadelor rugăciunii [49]
- ferirea de orice lucru potrivnic rugăciunii [66]
- lucrarea cu stăruinţă a tuturor virtuţilor [132]
- mutarea vieţuirii în cer [142]

C. Rugăciunea în raport cu aproapele nostru

- ne ferim să-l întristăm [20]
- nu ne mâniem asupra lui [24, 26, 65]
- urmărim împăcarea cu el [21]

- nu ţinem minte răul, suntem iertători [21, 104]
- nu blestemăm în rugăciune [103]
- îi socotim pe ceilalţi mai presus de noi [123]
- separaţi, şi totuşi uniţi cu ei [124]
- ne vedem pe noi în celălalt [125]
- suntem întotdeauna sinceri cu el [127]
- mântuirea lui, sporul lui sunt bucuria noastră [122]
- aproapele nostru este ca un dumnezeu după Dumnezeu [121]

D. Rugăciunea noastră şi Dumnezeu

- rugăciunea este lucrarea noastră cea mai înaltă [43]
- *dispoziţie nepătimaşă câştigată prin deprindere, dragoste desăvârşită, iubire duhovnicească desăvârşită* [53, 77]
- dorinţă de a face numai voia Lui [31, 32, 89]
- Îi încredinţăm Lui toată grija [33]
- nu Îi facem chip, imagine, înlăuntrul nostru [114], nici nu primim din afară „chipuri" ale lui Dumnezeu
- ne rugăm în chip nematerial Celui imaterial [67]
- tânjim să vedem faţa Lui [114] .
- vorbind cu El, nu ne mai interesează nimic din cele create, nici chiar Sfinţii Îngeri [112]
- avem un dor după Dumnezeu care sporeşte mereu [118]
- *primul nostru gând* este întotdeauna Dumnezeu [126]
- cinstire faţă de El, împreună cu iubire şi veselie [143]

E. Rugăciunea noastră şi duşmanii noştri duhovniceşti

- ne pregătim sufleteşte pentru atacurile duşmanilor duhovniceşti [48, 50, 51, 91, 92]
- suntem atenţi *cu înţelegere* la cursele lor [68, 94, 137]

- îi înfruntăm cu smerenie şi bărbăţie [96], cu desăvârşită credinţă în atotputernicul Dumnezeu [100]

- nu ne lăsăm influenţaţi de uneltirile lor sau de apariţiile lor trupeşti [92, 97, 99, 135]

- dispreţuim vedeniile (chipurile, dumnezeieşti) pe care ei le produc [94, 95]

- suntem siguri că întristările pe care ni le produc se vor schimba în binele nostru [93]

V. Ce cerem în rugăciune

Toate „capetele" ar putea, într-o măsură mai mică sau mai mare, să fie cereri cuprinse în rugăciune, desigur fără a epuiza toate cererile duhovniceşti posibile. Aici însă vom vedea că Sfântul Nil ne îndeamnă în mod explicit şi concret ce să cerem în rugăciunea noastră, şi prin urmare, ce socoteşte el a fi elementul fundamental al oricărei cereri din rugăciune. Scopul înfăţişării lor este de a face cunoştinţă cu Duhul, care trebuie să respire în rugăciunea noastră şi Care rânduieşte tot ceea ce cerem în rugăciune. Iar acest lucru este cel mai important.

A. Cererea lacrimilor

Mai întâi, roagă-te pentru dobândirea lacrimilor, ca prin plâns să înmoi sălbăticia ce se află în sufletul tău; şi după ce vei fi mărturisit astfel împotriva ta fărădelegile tale înaintea Domnului, să primeşti iertare de la El. [5]

Prima noastră trebuinţă fundamentală şi premisă a rugăciunii duhovniceşti este pocăinţa adâncă şi sinceră, exprimată, printre altele, prin lacrimi. Aceste lacrimi înmoaie sufletul, care s-a învârtoşat şi s-a sălbăticit. Doar când sufletul se va înmuia

şi se va străpunge, îşi va simţi păcătoşenia şi îşi va mărturisi fărădelegile, cerând cu căldură şi smerenie iertarea lor. Fără nici o îndoială, iertarea izvorăşte din Crucea Domnului. Crucea este premisa tuturor premiselor, iar acest lucru este de la sine înţeles pentru un creştin. În ce priveşte partea noastră, avem nevoie de ajutorul şi de participarea lacrimilor ca să zdrobim inima şi pentru a ne mărturisi păcatele, să-L înduplecăm pe Domnul nostru, pe care L-am dispreţuit şi nu am luat în seamă ce a făcut El pentru noi [7]. Dar oare nu sunt şi lacrimile tot darul Lui? De aceea, Sfântul ne spune ca *mai întâi*, înainte de orice altceva, să Îi cerem darul lacrimilor de pocăinţă şi al zdrobirii inimii.

Darul lacrimilor reprezintă un capitol aparte din duhovnicia ortodoxă. Ar trebui scrise multe pagini pentru a face mai bine înţeles conţinutul lor şi caracterul lor harismatic. Dar o asemenea analiză ne-ar îndepărta mult de hotarele strâmte ale celei pe care o întreprindem aici. Din această pricină ne vom îndestula cu ceea ce ne spune asupra acestui subiect Cuviosul Nichita Stithatul.

„Cei ce n-au gustat dulceaţa lacrimilor umilinţei şi nu ştiu care este harul şi lucrarea lui socotesc că nu se deosebesc întru nimic aceste lacrimi de cele care se varsă la morţi. Ei le aseamănă cu cele ce vin din tot felul de pricini deşarte şi din gânduri de nemulţumire. Dar ele se ivesc în noi în chip firesc, când trufia minţii se pleacă spre smerenie, iar sufletul îşi deschide privirea de la marginea celor văzute şi o deschide numai spre vederea luminii prime şi nemateriale, lepădând toată simţirea lumii şi dobândind mângâierea de sus a Duhului. Atunci lacrimile izvorăsc din suflet ca o apă din izvor, îndulcindu-i simţurile şi umplându-i cugetarea de toată veselia şi lumina dumnezeiască. Ba mai mult, lacrimile acestea frâng inima şi fac mintea să cugete cu smerenie, ridicând-o la vederea celor mai înalte. Toate acestea sunt cu neputinţă să se întâmple în cei ce plâng şi se tânguiesc altfel.

Este cu neputinţă să-şi deschidă cineva izvorul lacrimilor fără o adâncă smerită cugetare. Dar nu poate avea smerită cugetare fără umilinţa venită din sălăşluirea Duhului. Căci smerita cugetare se naşte din umilinţă şi umilinţa naşte smerita

cugetare prin Sfântul Duh. Ele alcătuiesc împreună un lanţ, fiind legate împreună de un singur har şi având între ele legătura nedesfăcută a Duhului."[10]

Cuviosul Nichita trece apoi la lămurirea unui element şi mai subţire, la deosebirea lacrimilor de pocăinţă de cele de străpungere:

„Altele sunt lacrimile din pocăinţă, şi altele din străpungere. Cele dintâi sunt ca un râu care dărâmă şi duce toate întăriturile păcatului. Cele de-al doilea vin ca o ploaie pe pajiştea sufletului şi ca o rouă pe plante, hrănind spicul cunoştinţei, înmulţindu-l şi făcându-l plin de rod. Nu orice lacrimă este şi străpungere. Căci lacrima vine din părerea de rău pentru purtări greşite şi din amintirea vechilor căderi ale sufletului, ca un foc şi ca o apă fierbinte ce curăţă inima. Iar străpungerea coboară de sus, din roua dumnezeiască a Duhului, spre mângâierea şi înviorarea sufletului care a intrat cu căldură în adâncul smeritei cugetări şi a primit vederea luminii neapropiate şi strigă cu bucurie către Dumnezeu ca David: «Trecut-am prin foc şi prin apă şi ne-ai scos întru odihnă» (Ps. 65, 12)."[11]

Sfântul Nil, la care ne întoarcem, vorbindu-ne despre lacrimile pe care trebuie să le cerem de la Domnul în rugăciune, înţelege primul fel de lacrimi, cele de pocăinţă şi de zdrobire (a inimii) [5, 6, 7]. Pentru un suflet înaintat în viaţa duhovnicească este greu să se facă deosebire absolută între cele două feluri de lacrimi, aşa cum ni le descrie Cuviosul Nichita. Pocăinţa nu lipseşte niciodată din viaţa lui şi nici cercetările Sfântului Duh.

O foarte vie şi practică subliniere a importanţei lacrimilor găsim în cele istorisite despre Avva Arsenie. „Se spune că, în toată vremea vieţii lui, pe când şedea să-şi facă rucodelia sa, avea o năframă în sân, din pricina lacrimilor care-i cădeau din ochi. Auzind Avva Pimen că a murit, lăcrimând, a zis: Fericit eşti, Avvo Arsenie, că te-ai plâns pe tine în lumea de aici, că cel ce nu se plânge

[10] Cuv. Nichita Stithatul, *Cele 300 de capete despre făptuire, despre fire şi despre cunoştinţă*, II, 45, 46, FR 6 (1998; 2004), pp.239-240
[11] Ibidem, I, 70, 71, pp.210-211

pe sine aici va plânge veşnic dincolo; aşadar, ori aici de bunăvoie, ori acolo din pricina chinurilor, cu *neputinţă* a nu plâge."[12]

B. Cererea harismei rugăciunii şi psalmodierii

Rugăciunea reprezintă un dar aparte al lui Dumnezeu, pentru că nu e cu putinţă ca omul trupesc să-şi urnească inima sa de piatră spre zdrobire şi nici mintea pământească să şi-o înalţe către Dumnezeu fără suflarea harului şi fără aripile darului lui Dumnezeu. De aceea, Sfântul ne subliniază şi această cerere osebită a rugăciunii: să ni se dea harul şi darul de a putea să ne rugăm. *Dacă n-ai primit încă darul rugăciunii sau al psalmodierii, stăruie cu putere şi-l vei primi* [87]. Rugăciunea la care se referă Sfântul aici este rugăciunea duhovnicească, care *face mintea să-şi împlinească propria lucrare* [83], şi este *întrebuinţarea cea mai bună şi mai curată a ei* [84] sau *suprema ei înţelegere* [35], adică rugăciunea duhovnicească. Această rugăciune dă minţii puterea să fie *ca un pui de vultur ce se urcă la înălţime* [82] şi constituie *începutul cunoştinţei nemateriale şi simple* [85]. Cunoştinţa aceasta este foarte frumoasă. Nu este materială, ci duhovnicească. *Cunoştinţa e tot ce poate fi mai bun, căci este împreună-lucrătoare a rugăciunii, trezind din somn puterea de înţelegere a minţii pentru contemplarea cunoştinţei dumnezeieşti* [86]. Tocmai pentru că această rugăciune este o reuşită atât de mare pentru minte, e nevoie de harul şi puterea lui Dumnezeu pentru a fi împlinită. Omul singur nu se poate ridica la astfel de înălţimi dumnezeieşti.

Altă latură a harismei rugăciunii care trebuie să fie cuprinsă în cererile noastre către Dumnezeu este psalmodierea. Psalmodierea nu este simpla putere sau dorinţă de a cânta, ci ceva mult mai adânc. *Psalmodierea este un lucru al înţelepciunii variate* [85].

O reuşită tâlcuire a harismei psalmodierii o reprezintă ur-

[12] *Patericul*, Avva Arsenie, 41

mătoarele cuvinte ale lui Theolipt al Filadelfiei: „De cunoşti cele ce cânţi, primeşti cunoştinţa, iar din cunoştinţă câştigi înţelegere, din înţelegere odrăsleşte lucrarea celor cunoscute, din lucrare rodeşte cunoştinţa prin deprindere, cunoştinţa din cercare naşte vederea adevărată. Iar din aceasta răsare înţelepciunea arătată în cuvintele harului ce răspândesc lumină, căci înţelepciunea umple văzduhul cugetării şi tâlcuieşte celor din afară cele dinlăuntru."[13]

Iată de ce psalmodierea este o *înţelepciune variată*, aşa cum o caracterizează Sfântul Nil. În plus, psalmodierea *potoleşte patimile şi face să se liniştească neînfrânarea trupului* [83]. De aceea şi câştigarea ei este unul din cele mai trebuincioase daruri pentru adâncirea noastră în viaţa duhovnicească.

C. CEREREA PENTRU *curăţirea de patimi* [38]

De vreme ce sufletul este, precum am văzut, necurat din pricina patimilor sale, trebuie să se cureţe, astfel încât să se izbăvească cu desăvârşire de ele, pentru a se învrednici să se apropie de Dumnezeu aşa cum trebuie [2, 3, 4, 145, 146, 147]. Această cerere, *dacă te rogi împotriva patimii sau a dracului care te supără* [135], trebuie completată de alta, adică de cererea izbăvirii de cererile şi influenţele demonice, pentru că legătura dintre patimă şi demon este una de cauzalitate. De multe ori influenţele demonice sunt prilejul şi cauza generatoare a uneia sau mai multor patimi. Dar independent de această legătură, fiecare cerere o suplineşte pe cealaltă şi amândouă sunt trebuincioase vieţii noastre duhovniceşti.

---

[13] Theolipt al Filadelfiei, *Despre lucrarea cea ascunsă întru Hristos*, 6, FR 7 (Ed. Humanitas,1999; 2004), p.66

D. CEREREA PENTRU *izbăvirea de neştiinţă şi de uitare* [38]

Neştiinţa este starea noastră firească. Trebuie să o depăşim cunoscând voia lui Dumnezeu şi dobândind cunoştinţa dumnezeiască, adică trăirea nemijlocită a lui Dumnezeu. Dar neputinţa noastră este foarte mare. Neglijenţa şi patimile noastre ne pot duce la uitarea tuturor celor pe care le-am învăţat şi le-am trăit în chip mistic, despre care ne vorbeşte Sfântul Nil. De aceea este nevoie de mult har de la Dumnezeu pentru a evita pericolul alunecării în prăpastia uitării. Sfântul Marcu Ascetul scrie: „Scriptura zice că iadul şi pierzarea sunt arătate înaintea Domnului. Acestea le zice despre neştiinţă şi uitare. Căci iad este neştiinţa, fiindcă amândouă sunt întunecate. Şi pierzare este uitarea, pentru că prin ea am pierdut din cele ce le aveam."[14]

E. CERERE PENTRU IZBĂVIREA *de toată ispita şi părăsirea* [38]

Din pricina neputinţelor noastre, o ispită ne poate fi fatală. De aceea, trebuie să cerem ca harul şi lucrarea sa ocrotitoare să nu ne părăsească în ceasul cel greu al ispitei.

F. *Nu te ruga să se facă voile tale*

Nu te ruga să ţi se împlinească cererile, ci caută să se facă voia lui Dumnezeu, potrivit cu duhul şi cu cererile din Rugăciunea Domnească, *şi în tot lucrul aşa să-L rogi ca să se facă voia Lui* [31]. În capetele 32, 33 şi 34, Sfântul Nil ne explică de ce trebuie să cerem să se facă voia lui Dumnezeu în viaţa noastră, aşa cum deja am arătat. Aici s-ar mai putea adăuga încă un lucru.

[14] Sf. Marcu Ascetul, *Despre legea duhovnicească în 200 de capete*, I, 60, 61, FR 1 (1993), p.292

Trebuie să cerem să se facă voia lui Dumnezeu şi să ne rugăm să nu se facă voia noastră proprie, pe care suntem datori s-o lepădăm cu desăvârşire, pentru ca voinţa noastră să se unească cu cea a lui Dumnezeu, până într-atât încât să nu mai voim ceea ce El nu vrea şi să voim numai ceea ce El voieşte. Dar aceasta înseamnă adevărată dragoste dumnezeiască şi iubire înflăcărată pentru Domnul, nu un simplu sentimentalism care, pe cât de repede se aprinde, pe atât de repede se şi stinge. Cine Îl iubeşte pe Domnul arată aceasta în viaţa practică, chiar dacă îl costă. Pentru că a voi ceea ce voieşte Dumnezeu are ca urmare lovitura dureroasă de suliţă pe care ne-o dă sinele nostru stricat şi lumea păcatului din jurul nostru. Dacă voia noastră şi voia lui Dumnezeu nu se vor uni, dacă nu se vor suda aşa cum se sudează o bucată de fier înroşit cu alta pentru a deveni una, dacă nu-L vom lăsa pe Dumnezeu să voiască cu voia noastră şi să lucreze prin mijlocirea ei, atunci vorbim în mod fals despre duhovnicie şi virtute. Desigur că aceste lucruri nu sunt uşoare, iar puterile noastre nu sunt îndestulătoare pentru astfel de reuşite. Dar cine a zis că viaţa duhovnicească e o joacă? Prefacerea şi schimbarea minunată a neputinţei noastre o va înfăptui Domnul. Din acest motiv şi trebuie ca o neîncetată cerere a noastră să fie împlinirea voii Lui în noi, astfel încât cele două voinţe să devină una, şi înlăuntrul nostru, şi în manifestările noastre exterioare.

G. Cererea dreptăţii şi a împărăţiei lui Dumnezeu

O cerere fundamentală trebuie să fie, de asemenea, şi cea a împlinirii dreptăţii lui Dumnezeu şi a venirii împărăţiei Lui, *adică virtutea şi cunoştinţa* când *toate celelalte se vor adăuga ţie* [39]. Această cerere ne-a arătat-o Domnul în predica de pe munte (Mt. 6, 33), pe care Sfântul o aminteşte şi o tâlcuieşte aici.

Virtutea pe care trebuie să o cerem se referă la starea noastră duhovnicească personală, atât din punct de vedere gene-

ral, cât şi în ceea ce priveşte amănuntele ei. Virtutea se prezintă ca elementul corespunzător dreptăţii lui Dumnezeu. *Cunoştinţa* corespunde pentru Sfântul Nil cu *împărăţia lui Dumnezeu*, care reprezintă expresia deplinei sale stăpâniri înlăuntrul nostru şi al legăturii noastre personale cu El şi al cunoştinţei şi cunoaşterii *prin întrepătrundere*. Atât virtutea, cât şi cunoştinţa constituie teme şi ţeluri de căpătâi ale vieţii noastre duhovniceşti şi, de aceea, nu trebuie să lipsească din catalogul cererilor noastre zilnice pe care le facem în rugăciune.

H. Cererea Sfântului Duh şi a Fiului celui Unul-Născut

Prin urmare, cheamă-L pe Dumnezeu zicând: „Sfinţească-se numele Tău, vie împărăţia Ta", adică Duhul Sfânt şi Fiul Tău, Cel Unul-Născut [59]. Această cerere am putea-o înţelege în cel puţin trei feluri:

a) „Sfinţească-se numele Tău" (...) adică Duhul Sfânt. Sfântul Duh apare aici ca o explicare a numelui lui Dumnezeu. Adică, potrivit Sfântului Nil, cerem ca Sfântul Duh să se slăvească, dumnezeirea şi sfinţenia Preasfântului Duh să fie recunoscută de oameni, lucru pe care îl uităm atât de des. Desigur că nu e vorba de o confuzie între persoanele Sfintei Treimi, nici de o schimbare a ordinii lor sau a însuşirilor lor. „Comunicarea însuşirilor" celor trei Persoane ale Sfintei Treimi, în afara acelor însuşiri numite personale, care rămân în mod strict legate de una din cele trei Sfinte Ipostasuri (respectiv însuşirea Tatălui de a fi nenăscut, însuşirea de a fi născut a Fiului şi însuşirea Duhului Sfânt de a fi purces), permite ca ceea ce se spune despre o Persoană să se poată spune şi despre oricare din celelalte două, pentru că ce aparţine uneia aparţine şi celorlalte două. Astfel, a-L slăvi pe Tatăl înseamnă a-L slăvi şi pe Preasfântul Duh, şi invers. Prin urmare, sfinţenia Tatălui este şi sfinţenia Sfântului Duh.

Sfântul Duh este Persoana pe care o uităm lesne şi,

comparativ cu Celelalte două, o uităm cel mai mult. Şi totuşi, Sfântul Duh este „viaţă şi de viaţă făcător, lumină şi de lumină dătător, însuşi bunătate şi izvorul bunătăţii, prin care Tatăl Se cunoaşte şi Fiul Se slăveşte", după cum ne spune o frumoasă stihiră a Cinzecimii. Iar o alta spune: „Duhul cel Sfânt Lumină şi viaţă este şi Izvor viu înţeles cu mintea. Duhul înţelepciunii, Duhul înţelegerii, bun, drept, înţelegător, cârmuitor, curăţitor de greşale, Dumnezeu şi îndumnezeitor, foc din foc purcezător." Acelaşi Sfânt Duh „toate le cercetează, chiar şi adâncurile lui Dumnezeu", „şi cele ale lui Dumnezeu nimeni nu le-a cunoscut decât Duhul lui Dumnezeu" (cf. 1 Cor. 2, 10-11). Acesta este, în foarte puţine cuvinte, Sfântul Duh.

Aşadar, atunci când Îl slăvim pe Preasfântul Duh, Îl slăvim pe Tatăl, din care El purcede veşnic şi cu Care este unit printr-o dumnezeiască şi necuprinsă cu mintea iubire, la fel ca şi cu cea de-a doua Persoană a Sfintei Treimi, Fiul şi Cuvântul lui Dumnezeu.

b) „Vie împărăţia Ta", adică Fiul Tău, Cel Unul-Născut. Împărăţia lui Dumnezeu este stăpânia Fiului, împărăţia lui Hristos „pe care I-a rânduit-o Tatăl" (Lc. 22, 29). Este o împărăţie duhovnicească, ce „nu este din lumea aceasta" (In. 18, 36), ci o împărăţie cerească, a inimilor. Este o împărăţie care se întinde în lumea duhovnicească a viitorului şi, de aceea, „nu va avea sfârşit" (Lc. 1, 33). Cerând să vină împărăţia lui Hristos în inimile oamenilor, cerem ca ei să se izbăvească de starea şi de lucrurile întunericului (Lc. 1, 79; In. 12, 46; Rom. 13, 12), de jugul păcatului şi al morţii (Rom. 6, 16), de stăpânirea înfiorătoare a satanei (F.A. 26, 18) şi să ajungă, în cele din urmă, fii ai lui Dumnezeu preaiubiţi (Rom. 8, 14; Ef. 5, 1).

c) „Sfinţească-se numele Tău", adică numele Tău, al Tatălui, şi *„vie împărăţia Ta"*, adică să vină împărăţia Sfântului Duh şi a Fiului Tău cel Unul-Născut.

Potrivit cu această înţelegere, adică stăpânia lui Dumnezeu în inimile oamenilor întru Hristos Iisus, pe Care „Dumnezeu L-a arătat Stăpânitor şi Mântuitor" (F.A. 5, 31), nu poa-

te să vină dacă Sfântul Duh nu-i va deschide drumul în aceste inimi, astfel încât să primească mesajul Evangheliei lui Hristos. „Nimeni nu poate să spună: Domn este Iisus, decât numai în Duhul Sfânt" (1 Cor. 12, 3), pentru că Mângâietorul, adică Sfântul Duh, „mărturiseşte" (In. 15, 26) despre Hristos. Când Sfântul Duh naşte din nou sufletele oamenilor (In. 3, 3), pot să intre în împărăţia lui Dumnezeu, în Biserica Lui, să se unească cu Hristos şi să fie una cu El prin Sfintele Taine şi mijloacele sfinţitoare ale harului, pe care le săvârşeşte Însuşi Sfântul Duh.

Oricare dintre cele trei perspective ne-am însuşi sau altele care s-ar mai putea adăuga acestora, concluzia în cele din urmă este aceeaşi. Sfinţirea numelui lui Dumnezeu înseamnă încorporarea noastră în împărăţia lui Hristos, în Sfântul Duh. Înseamnă intrare în Biserica lui Dumnezeu, pe care a întemeiat-o Hristos, înseamnă părtăşie la tainicul Trup al lui Hristos, singurul prin care este cu putinţă să fie slăvit numele Tatălui într-un mod bineplăcut Lui. Înseamnă unirea tainică prin Hristos cu întreaga Preasfântă Treime, lucru care reprezintă şi ţelul ultim al dumnezeieştii iconomii în ce priveşte omul şi, prin urmare, slăvirea lui Dumnezeu potrivită cu voinţa Lui.

I. *CAPETELE* SFÂNTULUI NIL ŞI *RUGĂCIUNEA DOMNEASCĂ*

Dacă vom privi atât cererile pe care Sfântul Nil ni le-a indicat să le aducem în rugăciune şi la care ne-am referit mai sus, cât şi altele câteva la care nu ne-am referit, pentru că nu au forma unei cereri, vom vedea cum ne îndeamnă să ne rugăm zicând:

- Sfinţească-se numele Tău [59]
- Vie împărăţia Ta [59]
- Fie voia Ta (în mine) [31]
- Încredinţează-I lui Dumnezeu trebuinţa trupului [129]
- Mărturiseşte împotriva ta fărădelegile Tale Domnului,

ca să iei de la El iertare [5]

- Mergând, mai întâi împacă-te cu fratele tău, şi atunci te vei ruga netulburat, pentru că ţinerea de minte a răului întunecă partea conducătoare a celui ce se roagă şi îi întunecă rugăciunile [21], pentru că dacă nu vei lăsa şi tu datoriile datornicilor tăi, nici tu nu vei lua iertare [104]

- Roagă-te să fii izbăvit de toată ispita şi părăsirea [38]

- Roagă-te împotriva fiecărui demon care te supără [135]

Aşadar, ce se vede din cele de mai sus? Nimic altceva decât tocmai Rugăciunea Domnească, adică „Tatăl nostru", pe care ne-a învăţat-o Domnul. Sfântul Nil nu ne spune propriile sale învăţături, oricât ar fi scrierea sa întipărită de personalitatea sa şi de adânca sa trăire a rugăciunii. Ne ajută în felul său să ne adâncim în Rugăciunea Domnească şi, adâncindu-ne în ea, să ne-o interiorizăm şi mai mult. Adăpat el însuşi mai întâi din această rugăciune dată de Dumnezeu, ne îndeamnă să ne adăpăm întreaga noastră viaţă duhovnicească şi, mai ales, rugăciunea noastră din duhul ei, pentru că ea le cuprinde pe toate. Problema este că ne-am obişnuit atât de mult cu ea şi foarte puţin ne mai adâncim în ea şi cinstim acest dar unic. Dar ce nu am făcut până acum, nu ne împiedică să facem de acum înainte. De fapt, aceasta este, cu siguranţă, şi scopul profund al Sfântului nostru pentru toţi câţi au ochi să vadă şi urechi să audă. Drumul care s-a deschis înaintea Cuviosului Nil prin mijlocirea preasfintei rugăciuni este un drum care ni se deschide şi nouă, ajunge să vrem să lucrăm povăţuirile lui legate de călătoria spre rugăciunea dumnezeiască, mistică şi adevărată.

CAPITOLUL IV

DIMENSIUNEA COSMICĂ A RUGĂCIUNII

Sfântul Nil, dezvoltând tema rugăciunii, a accentuat mai ales caracterul ei de convorbire, de grăire cu Dumnezeu. Totuşi, rugăciunea nu este un fapt duhovnicesc ce se limitează numai la legătura Dumnezeu-om. Pe măsură ce sufletul se întinde în rugăciune şi în legătura cu Dumnezeu, dobândeşte o astfel de lărgime, încât îmbrăţişează întreaga lume duhovnicească, tot universul duhovniceasc. Dar tocmai acest fapt conferă rugăciunii dimensiuni cosmice, la care Sfântul Nil ne îndeamnă să fim atenţi.

I. RUGĂCIUNEA ÎN LEGĂTURĂ CU SEMENII NOŞTRI

A. OMUL ESTE O PERSOANĂ

Când mă rog, comunic cu Dumnezeu. Prin urmare, ce rol pot să aibă în această legătură a mea individuală ceilalţi oameni? Este o nedumerire binecuvântată. Această nedumerire exprimă o concepţie individualistă, şi de aceea egoistă, a legăturii cu Dumnezeu. Dar adevărul este altul. Rugăciunea nu este o faptă individuală a noastră, oricât de mare ar fi izolarea noastră în „cămară”, fie ea o cameră retrasă, fie un loc îndepărtat, fie o peşteră din pustie, fie adâncurile tainice ale inimii. Rugăciunea nu este o faptă care poate fi împlinită prin

dispreţuirea semenilor şi a fraţilor noştri.

În legătură cu rugăciunea, am folosit mai sus expresia „faptă individuală". Această expresie nu este corectă din punct de vedere creştin. În duhovnicia creştină şi în vocabularul ei nu există ideea de individ, care exprimă o concepţie pur lumească despre om, iar viziunea ei este exclusiv cantitativă. În concepţia evanghelică despre om pe care o trăieşte Biserica nu există indivizi, pentru că individul înseamnă o împărţire mecanică a unui întreg în părţi atât de mici, indivizii (atomii-ceea ce nu se mai poate divide, n. tr.), încât nu mai este cu putinţă o altă divizare a lui. Pentru concepţia ortodoxă creştină există numai persoane. Fiecare om există ca persoană şi este numai persoană. Dar persoană înseamnă existenţa unei legături, adică nu există nici o persoană fără să aibă şi o legătură sau fără să existe în legătură cu cineva sau cu ceva. Existenţa legăturii care face ca persoana să fie persoană arată că omul nu este nici singur şi nici nu e făcut pentru a fi singur. Există şi poate să existe – altfel s-ar neantiza – numai în legătură cu altcineva. Iar acesta înseamnă:

a) a fi în legătură cu Dumnezeu, Care este Persoana desăvârşită, ale Cărui chipuri suntem;

b) a fi în legătură cu ceilalţi, pentru că omul nu poate să existe fără ei şi

c) a fi în legătură cu Trupul tainic al lui Hristos, „zidirea cea nouă" şi „ceata sfinţilor". *Unus christianus – nullus christianus*, a zis foarte frumos vechiul scriitor bisericesc Tertulian: „Un creştin singur înseamnă nici un creştin". Atât identitatea mea ca persoană, cât şi identitatea mea de creştin arată că exist numai în legătură cu alţii şi niciodată singur, chiar dacă înlăuntrul meu se află o zonă absolut personală, din care pricină şi port o răspundere personală şi o vinovăţie personală şi voi da răspuns personal pentru faptele mele. Acest fapt constituie unul dintre cele mai mari adevăruri ale Evangheliei. Nu este însă cu putinţă să înfăţişăm aici subiectul acesta atât de interesant. Cele pe care le-am spus, le-am spus pentru că formează temelia înţelegerii celor pe care ni le spune Sfântul Nil despre rugăciune.

Iar Sfântul se mişcă întotdeauna între cadrele în care îl vede pe om ca persoană, potrivit cu învăţătura Bisericii noastre.

B. LEGĂTURA MEA CU CEILALŢI ÎMI INFLUENŢEAZĂ LEGĂTURA CU DUMNEZEU

Dacă spun că am legătură cu Dumnezeu, dar nu-mi pasă de ceilalţi şi de aceea îi trec cu vederea, sau am viaţa mea religioasă independentă de ceilalţi, atunci este absolut sigur că nu mă rog cu adevărat. Iar dacă susţin că mă rog, mă înşel pe mine însumi. Cerul pentru mine este închis sau, mai corect, eu sunt închis pentru cer, pentru că drumul către cer trece prin aproapele meu. Acest adevăr antropologic fundamental al Evangheliei ni-l împărtăşeşte şi-l subliniază Evanghelistul Ioan în prima sa Epistolă, unde spune: „Dacă zice cineva: Iubesc pe Dumnezeu, iar pe fratele său îl urăşte, mincinos este! Pentru că cel ce nu iubeşte pe fratele său pe care l-a văzut, pe Dumnezeu pe Care nu L-a văzut nu poate să-L iubească. Şi această poruncă avem de la El: cine iubeşte pe Dumnezeu să iubească şi pe fratele său." (1 In. 4, 20-21). Prin urmare, nu se poate concepe iubire pentru Dumnezeu fără iubire pentru aproapele nostru şi invers, nu poate exista o adevărată iubire pentru aproapele dacă această iubire nu este înrădăcinată în iubirea pentru Dumnezeu.

Dacă iubirea pentru Dumnezeu înseamnă ieşire din mine însumi, atunci primii pe care îi voi întâlni ieşind din mine sunt fraţii mei. Care este atitudinea mea faţă de ei? Care vor fi simţămintele mele pentru ei? În ce măsură sunt dispus să las deoparte împătimirea şi iubirea pătimaşă de sine pentru a ajunge într-o comuniune adevărată, adâncă şi umană cu ei? În această problemă Sfântul Nil este şi limpede şi categoric. Fără a epuiza, desigur, toate aspectele legăturilor cu ceilalţi în hotarele rugăciunii, dă în scurtele sale „capete" îndrumări care sunt profund evanghelice. Şi duhul acesta ne interesează, pentru că pe această bază se rânduiesc şi celelalte la care nu se referă. Şi din cele pe care ni

le spune Sfântul vedem, nu fără uimire, că rugăciunea nu este o simplă lucrare duhovnicească săvârşită individual, adică cu iubire de sine şi egoist, ci o lucrare profund antropologică. Aşa o vede duhovnicia şi antropologia ortodoxă în special şi theologia în general. De aceea, rugăciunea constituie un uimitor laborator al sufletelor, în care omul nu numai găseşte adevărata sa fire, izbăvită de elementele nefireşti adăugate ei, care o urâţesc şi o desfigurează, cum sunt patimile, ci şi îşi înveşmântează sufletul cu frumuseţea virtuţilor dumnezeieşti în întreaga lor întindere, adâncime şi lăţime. Iar mintea nu numai găseşte *suprema sa înţelegere*, adică forma ei desăvârşită de lucrare şi de întrebuinţare, ci şi descoperă în rugăciune şi prin rugăciune pe aproapele său. Acesta este şi fratele său în Hristos, mădular al tainicului Trup al lui Hristos, al Bisericii Lui, prin urmare descoperă că este trup din trupul său şi de un sânge cu el, o prelungire a sa, el însuşi într-o altă expresie şi cu caracteristicile celuilalt, ale iubitului frate în Hristos. Din această perspectivă, rugăciunea este „umanizatoare”, pentru că îl face pe om să fie cu adevărat om. Am putea spune ceva mai mult: îndumnezeitoare! Pentru că duce la unirea cu Dumnezeu şi, prin aceasta, la îndumnezeirea rugătorului.

De aceea, primul pas al ieşirii omului către Dumnezeu nu se face în gol, ci în sfera aproapelui său. Primul pe care îl întâlneşti e cineva care te înalţă către înălţimi de taină şi este aproapele său. Această întâlnire nu este întâmplătoare. Este necesară. Este atât de necesară întâlnirea cu omul de lângă noi, încât fără el şi fără descoperirea aproapelui, fără rânduirea relaţiilor cu el nu există rugăciune. Rugăciunea pe care eventual am face-o este atunci doar o păcăleală, şi nu rugăciune. De aceea, nu avem decât să urmărim cu atenţia necesară ce ne spune Sfântul nostru în această problemă.

C. Purtarea bună şi rea faţă de aproapele

Cele pe care ni le spune Sfântul despre importanţa rugăciunii noastre în legătură cu ceilalţi sau despre semnificaţia

legăturilor noastre cu ceilalţi din perspectiva rugăciunii, le-am putea împărţi în două categorii, una negativă, adică ce trebuie să nu facem, ce trebuie să evităm în aceste relaţii, şi una pozitivă, adică ce trebuie să facem celorlalţi depăşind latura negativă. Dacă nu o depăşim, riscăm să rămânem într-un eticism sterp, care se rezumă doar la câteva „nu"-uri, fără „da"-urile corespunzătoare.

1. Ce trebuie să evităm în relaţiile noastre cu ceilalţi

a) Evitarea acțiunilor care îi vatămă, chiar și în cazul în care ei ne nedreptățesc.

Toate câte le vei face pentru a te răzbuna pe fratele care te-a nedreptățit îți vor fi spre sminteală în vremea rugăciunii [13]. Lumea socoteşte apărarea îndreptăţită şi ca pe un drept al ei. Cel ce se roagă cu adevărat renunţă la acest drept. Lasă uitării orice nedreptate care i s-a făcut. Apărarea împotriva celor care ne nedreptăţesc şi care nu sunt străini, ci fraţi întru Hristos, înseamnă o stare duşmănoasă faţă de ei şi o cheltuire a timpului şi a puterilor pentru a atinge acest scop. Înseamnă simţăminte puternice, o gândire sistematică şi planuri strategice de apărare, de nimicire şi risipire a celor care ne-au nedreptăţit. Toate aceste acţiuni şi simţiri negative înlăuntrul nostru ne duc la pierderea păcii şi o stare răvăşită de revoltă lăuntrică. Şi desigur că cel viclean nu pierde o ocazie atât de bună pentru el pentru a ne îndârji şi mai mult, astfel încât să ne pierdem şi mai mult echilibrul lăuntric. Rezultatul este că nu ne mai putem ruga. Astfel, pentru lucruri legate de lumea aceasta pierdem lucruri care au valoare veşnică. Din pricina lucrurilor relative şi stricăcioase Îl pierdem pe Cel absolut, pe Dumnezeu.

b) Biruirea amărăciunii și a pomenirii răului

Nu de puţine ori nedreptăţile altora, chiar şi în cazul în care nu trecem la acţiuni practice îndreptate împotriva lor, rămân înlăuntrul nostru ca o pomenire a răului, dacă, desigur, nu le înfruntăm din rădăcină şi cu duhul adevăratei rugăciuni. De aceea, şi Sfântul Nil subliniază să fim atenţi de la început la amintire, ca

să nu-i îngăduim să ne aducă înainte astfel de înfăţişări, mai ales în vremea rugăciunii. *Rugându-te, păzeşte-ţi cu putere memoria, ca să nu-ţi pună înainte ale sale* [45]. *Amintirea îţi aduce în vremea rugăciunii sau închipuiri de-ale lucrurilor de odinioară sau griji noi sau faţa celui care te-a supărat* [46]. Dar *cel ce se mânie şi ţine minte răul, oricât ar iubi rugăciunea, nu este afară de învinuire. Căci este asemenea celui ce vrea să aibă vederea ageră, dar îşi tulbură ochii* [65].

Ţinerea de minte a răului îl face vrednic de învinuire şi de pedeapsă pe cel care, deşi doreşte rugăciunea curată, se mânie împotriva celorlalţi, ţine în el răutatea pentru nedreptatea care i s-a făcut. Se poate ca cineva care vrea să vadă limpede şi bine să-şi plimbe ochii peste tot? Cum se poate să aibă cineva *ochi neîmprăştiat în rugăciune* [110] şi să-şi păstreze mintea într-o *stare neclintită* [72] dacă îl muncesc altfel de patimi? Cum va putea să se adune în adevărata rugăciune? Sfântul Nil observă foarte bine că nici chiar cea mai mare nedreptate nu cântăreşte cât lipsirea de binecuvântarea legăturii cu Dumnezeu din pricina amintirii acestei nedreptăţi. Dacă cel ce se roagă Îl preferă pe Dumnezeu nedreptăţilor care i se fac, atunci Însuşi Dumnezeu, pentru Care el face această jertfă, ia asupră-Şi datoria de a face ceea ce omul nu ar fi putut săvârşi dacă s-ar fi apărat. „Dar Dumnezeu oare nu va face dreptate aleşilor Săi, care strigă către El ziua şi noaptea şi pentru care El rabdă îndelung?" (Lc. 18, 7). Cu siguranţă că este „drept înaintea lui Dumnezeu să răsplătească cu necaz celor ce vă necăjesc" (2 Tes. 1, 6). Dar aceasta este problema lui Dumnezeu. Rugătorului nu-i va trece prin minte nici măcar simpla idee a răzbunării din partea lui Dumnezeu. Se va ruga fierbinte în duhul rugăciunii Domnului aflat pe cruce: „Părinte, iartă-i, că nu ştiu ce fac!" (Lc. 23, 34).

Pentru a da o strălucire în plus acestui element, Sfântul Nil foloseşte încă o imagine. *Cei ce îşi îngrămădesc supărări şi pomeniri de rău sunt asemenea celor ce scot apă şi o toarnă într-un vas fără fund* [22]. Toată truda pe care o faci ca să umpli un vas spart este în zadar. Toată osteneala rugăciunii făcută cu

sufletul plin de pomenirea răului este pierdută. Rugăciunea, în cele din urmă, rămâne nelucrătoare.

Ce trebuie să facem în această situaţie, ne spune Sfântul, amintindu-ne porunca Domnului. Lasă-ţi darul tău, zice Domnul, înaintea altarului şi plecând împacă-te mai întâi cu fratele tău, şi apoi venind, te vei ruga netulburat (cf. Mt. 5, 24) [21]. Lucrul care trebuie făcut, potrivit cu porunca evanghelică, este împăcarea cu fratele nostru înainte de a ne ruga. Sfântul Nil nu leagă această poruncă numai de cultul public şi de împărtăşirea cu Sfintele Taine, ci şi de rugăciunea zilnică. Aceasta înseamnă că împăcarea trebuie făcută imediat şi fără întârziere. Şi, bineînţeles, nu spune că aceasta trebuie făcută numai când noi l-am nedreptăţit pe celălalt, ci, de vreme ce există o astfel de situaţie, se cuvine să luăm noi iniţiativa pentru a depăşi dezbinarea, indiferent dacă celălalt acceptă sau nu.

Amintirea răului înnegreşte cugetul celor ce se roagă şi întunecă rugăciunile lui [21]. Pomenirea răului întunecă mintea celui ce se roagă, iar mintea întunecată nu poate înainta în hotarele luminii. Şi dacă totuşi o face, nu se va ruga cu adevărat. Pomenirea răului face rugăciunea nelucrătoare, şi nu numai atât, ci şi vătămătoare pentru cel ce se roagă astfel.

c) Blestemele în rugăciune

Dacă pomenirea răului este de neacceptat pentru adevărata rugăciune, atunci este cu mult mai mult de neconceput rugăciunea ca blestem, adică încărcată de dorinţe şi cereri rele pentru cel care l-a vătămat într-un fel sau altul pe aşa-zisul rugător. *Străduieşte-te să nu blestemi pe cineva în rugăciunea ta, ca să dărâmi cele ce le zideşti, făcând urâtă rugăciunea ta* [103]. Rugăciunea încărcată de blesteme dărâmă tot ce am zidit. În plus, face rugăciunea noastră scârboasă şi cu totul neprimită de Dumnezeu.

Pentru a conştientiza cât de potrivnică Evangheliei este pomenirea răului, Sfântul Nil ne aminteşte pilda datornicului cu o mie de talanţi (Mt. 18, 23-35). *Cel ce datorează zece mii de talanţi să te înveţe pe tine că, de nu vei ierta celui ce-ţi este dator, nu vei*

dobândi nici tu iertare. „Căci l-a predat pe el, zice, chinuitorilor" [104]. Într-adevăr, cum am putea cere iertare de la Dumnezeu în clipa în care noi înşine refuzăm să facem aceasta? Nebunia este evidentă, dar patimile nu ştiu de raţiune. Nu ne-a spus oare Sfântul că pomenirea răului *înnegreşte cugetul*, adică mintea?

d) Stăpânirea mâniei

După cum lăuntric trebuie evitată ţinerea de minte a răului, tot aşa trebuie evitată în afară şi mânia. Nu este nici o mânie dreaptă împotriva aproapelui. Căci de vei căuta, vei afla că este cu putinţă să rânduieşti bine lucrul şi fără mânie [24]. Sigur că iuţimea reprezintă o putere naturală a sufletului: „Mişcarea iuţimii ne-a fost sădită în chip mântuitor, pentru a ne mânia împotriva răutăţii, şi nu împotriva celor de o fire cu noi", zice şi Sfântul Casian. Mânierea reprezintă o alunecare din starea noastră firească. Iuţimea ne-a fost dată ca o putere împotriva vrăjmaşului nostru, „începătorul de răutate", satana, şi nu împotriva fratelui nostru, adică a aproapelui „cel de o fire cu noi". De aceea, nici o mânie nu este îndreptăţită, potrivit Sfântului Nil. Mânia îndreptată împotriva celorlalţi întunecă mintea şi ne face să fim târâţi de ea. O analiză logică limpede a lucrurilor va găsi întotdeauna o ieşire pentru rezolvarea unei neorânduieli produse de mânie. De aceea, Sfântul Nil ne sfătuieşte să facem tot ce putem pentru a găsi un mijloc prin care să ne ferim de izbucnirile mâniei, folosindu-ne de inventivitatea noastră. Cine îşi înfrânează mânia poate să-l tămăduiască pe celălalt mai uşor decât dacă s-ar mânia sau s-ar înfuria. Când te mânii părând că vindeci pe altul, rămâi tu însuţi netămăduit [25]. Iar ceea ce este mai rău, mânia îţi împiedică rugăciunea [25]. Dar întreruperea lucrării normale a rugăciunii înseamnă întreruperea legăturii cu Dumnezeu. Caracterul iraţional al situaţiei este evident şi de această dată: mâniindu-mă pe cineva, nu mai pot vorbi cu Dumnezeu! Iată de ce mânia este un rău mai mare decât cel care a produs-o. Dacă ne vom strădui să nu ne mâniem, vom reuşi trei lucruri:

Întâi de toate, Dumnezeu nu-Şi va arăta asupra noastră

dreapta Sa mânie pentru toate relele vrednice de pedeapsă pe care le săvârşim în toată vremea şi ceasul. Dumnezeu se va milostivi de noi când Îi vom cere mila. *Fugind de mânie, vei afla cruţare* [26]. În al doilea rând, ne dovedim *înţelepţi* [26], oameni chibzuiţi şi cu înţelegere, isteţi, putând să vedem astfel cu raţiunea limpede adevăratul nostru folos. În al treilea rând, lucrul cel mai important, *vom fi între cei ce se roagă* [26]. Vom fi adevăraţi oameni de rugăciune. Însuşi Domnul ne va socoti astfel.

Pentru a evita consecinţele atât de dureroase ale mâniei, trebuie să o lovim la rădăcină şi s-o smulgem din lăuntrul nostru. Iar rădăcina mâniei este pofta. *Înarmându-te împotriva mâniei, nu primi niciodată pofta, căci aceasta dă mâncare mâniei; iar mânia tulbură ochiul minţii întinând starea rugăciunii* [27].

Vedem cât de legate între ele sunt stările noastre lăuntrice şi relaţiile noastre cu ceilalţi. Relaţiile noastre cu ceilalţi şi relaţiile noastre cu Dumnezeu; relaţiile noastre cu Dumnezeu şi relaţiile noastre cu ceilalţi. Relaţiile noastre cu ceilalţi şi stările noastre lăuntrice. Avem un cerc care începe la noi şi se termină iarăşi la noi.

e) Minciuna şi jurământul

În cercul relaţiilor sale cu ceilalţi, rugătorul trebuie să fie atât de sincer, încât să nu le întineze cu nici o minciună. Trebuie să fie atât de sincer, încât să nu planeze deasupra lor niciodată umbra îndoielii, din a cărei pricină să trebuiască să apeleze la jurământ. Minciuna are ca rod obligatoriu jurământul. Dar atât unul, cât şi cealaltă, atât jurământul, cât şi minciuna sunt interzise explicit de Domnul. Cum ar putea atunci un om care vrea să aibă comuniune cu Domnul, Adevărul Însuşi şi Izvorul a tot adevărul, să folosească aceste elemente negative şi să spună că Îi aparţine Lui? Cine foloseşte totuşi minciuna şi jurământul are doar înfăţişarea exterioară de rugător, este creştin numai la arătare. Lăuntric nu este ceea ce spune cu cuvintele sale şi cu întreaga sa înfăţişare. Şi cu siguranţă că nu este nici monah, despre care se presupune că le-a părăsit pe toate pentru desăvârşirea evanghelică. Cuvântul Sfântului este foarte aspru: *Ca monah ce doreşti să te rogi, fugi de orice min-*

ciună și de orice jurământ. Iar de nu, în zadar îți iei o înfățișare care nu ți se potrivește [127]. Veșmântul monahal nu se potrivește celui care minte. Jurământul se folosește în mod silit de împrejurări pentru a dovedi că nu se spun sau nu se vor spune minciuni, și aceasta deoarece lipsește încrederea în sinceritatea celui care jură. Amândouă însă, jurământul și minciuna, sunt strâns legate de rugăciune. Așa este accentuată din nou semnificația obștească a rugăciunii, pentru că atât jurământul, cât și minciuna au sens numai în cadrul relațiilor noastre cu ceilalți. Prin urmare, dorința după rugăciune înseamnă dorință de adevăr și de relații autentice cu ceilalți. Când se va realiza acest lucru, atunci am identificat înfățișarea noastră exterioară cu cugetul lăuntric, avem „o singură față", și nu mai multe, care apar atunci când nu există identitate între cele lăuntrice și cele pe care le arătăm în afară.

f) Dincolo de aparențele lucrurilor

Atitudinea dușmănoasă a altor oameni față de cel ce se roagă trebuie întâmpinată și dintr-o altă perspectivă. Despre aceasta Sfântul ne vorbește cu limpezime. În spatele purtării rele a celorlalți de multe ori se ascunde dușmanul mântuirii noastre. În acest mod, el urmărește să ne vatăme duhovnicește. *Dacă vei folosi pe vreunul, vei fi ocărât de altul ca, simțindu-te nedreptățit, să spui sau să faci ceva ce nu se cuvine și în felul acesta să risipești rău ceea ce ai adunat bine. Acesta este scopul dracilor. De aceea, trebuie să luăm aminte cu înțelegere* [137]. Și adaugă: *Dracii cei vicleni așteaptă noaptea ca să tulbure pe învățătorul duhovnicesc prin ei înșiși; iar ziua, îl învăluie prin oameni în strâmtorări, defăimări și primejdii* [139].

Prin urmare, să nu rămânem pentru totdeauna numai la suprafața lucrurilor. Să privim mai în adâncime. Doar atunci vom putea depăși tot ceea ce generează înfruntarea superficială a relațiilor noastre cu ceilalți.

Există însă în aceste situații și un alt element, pozitiv, vrednic de atenție. De vreme ce situațiile negative, nedreptățile și purtarea rea a celorlalți față de noi nu ne pot vătăma în mod real, dacă vom fi atenți *cu înțelepciune*, cu chibzuință și cu ochii

sufletului deschiși, putem ieși folosiți din toate acestea. Sfântul Nil este foarte realist. Știe ce înseamnă durere, întristare, zbucium, provenite din răutatea altora față de noi. Dar nu rămâne atât la simțirile firești și la împotrivirile nemijlocite pe care toate acestea le produc. Vrea să privească mai departe. Vrea să vadă ce se poate ascunde în spatele tuturor acestora, în spatele aparențelor acestei lumi. Și ne spune cele văzute printr-o icoană. *Nu te teme de nălbitori. Căci deși lovesc călcând și usucă întinzând, prin acestea veșmântul tău se face strălucitor* [140].

Oamenii lumești găsesc întotdeauna câte o îndreptățire ca să rămână în propria amărăciune, în simțămintele lor negative și în împotrivirile silnice față de ceilalți. Și spun verzi și uscate ca să-și îndreptățească propria lor stare și s-o ponegrească pe cea potrivnică, starea dumnezeiască a credincioșilor. Vorbesc, de exemplu, despre simțiri masochiste și despre masochiști, vrând să caracterizeze așa atitudinile duhovnicești ale credincioșilor, cum sunt răbdarea, acceptarea voii lui Dumnezeu, iertarea ș.a. drept stări bolnave, deoarece, chipurile, ar simți plăcere când sunt chinuiți. Aceasta este o răstălmăcire grosolană, rău intenționată, răutăcioasă, a învățăturii și a trăirii evanghelice, dacă nu e chiar lepădătura mocirlei răutății, clevetirii și satanizării.

Creștinul nu este mulțumit atunci când suferă și se chinuie. În mod sigur nu simte acea mulțumire bolnăvicioasă, precum cred și tâlcuiesc aceia pe baza propriei lor mulțumiri stricate, din propria lor experiență. Creștinul nu urmărește chinurile și necazurile pentru ca astfel să ajungă la o automulțumire. Plânge și suferă ca toți oamenii normali în astfel de situații. Simte dezgust și repulsie față de înmulțirea durerilor. Diferența însă față de cei care îi acuză este că adevăratul creștin, în cele din urmă, depășește atât durerea, cât și simțămintele neplăcute, iar starea lui firească de împotrivire este înghițită de cea duhovnicească și de adevărata înțelegere a lucrurilor. Problema greutăților vieții și a nereușitelor ei este pusă acum pe alte baze. Toți sunt niște *nălbitori*, ca cei din vechime care spălau rufele lovindu-le cu un lemn. Așa îi vede creștinul pe cei care se poartă față de el rău

şi aspru, iar aceasta fără ca ceilalţi să ştie că au un astfel de rol. Aceia vor să-i facă rău, dar în realitate, devin *nălbitorii* lui. Îi înălbesc sufletul care altfel nu s-ar fi putut înălbi. De aceea, primeşte cu răbdare tot ceea ce i se face. Şi, mai ales, nu se fereşte de ei. Foloseşte prilejul care i se dă şi nu se fereşte să repete ceea ce un Sfânt a spus cu curajul pe care numai un martir îl poate avea către gâdele său: „Loveşte, pentru credinţă!"

Sfântul Nil dă ca povăţuire generală pentru atitudinea noastră faţă de cei ce ne fac nouă rău următorul cuvânt: *Dorind să te rogi cum trebuie, să nu întristezi vreun suflet; iar de nu, în deşert alergi* [20].

g) O lămurire

În legătură cu cele spuse mai sus, trebuie însă să lămurim un lucru. Purtarea rugătorului faţă de cei care îl nedreptăţesc şi îl chinuie cu răutate şi de multe ori cu satanism, toate elementele purtării lui la care ne-am referit nu înseamnă nici slugărnicie, nici frică, nici vreun fel de dependenţă faţă de ceilalţi. Creştinul rugător se simte pe deplin liber şi trebuie să se simtă astfel. Acţionează cu desăvârşire nesilit. Acest lucru îl înţelege Sfântul Nil atunci când spune: *Caută să vezi dacă te-ai înfăţişat cu adevărat înaintea lui Dumnezeu în rugăciunea ta sau dacă eşti biruit de lauda omenească şi pe aceasta te sileşti să o vânezi folosindu-te de chipul rugăciunii ca de o acoperitoare* [41].

Un lucru sunt oamenii, şi altul laudele lor şi, prin analogie, atitudinile lor rele şi înfricoşătoare. Poziţia noastră faţă de ei nu trebuie să însemne căutarea şi vânarea laudelor, nici frică şi teroare din partea răutăţii şi duşmăniei lor. Aceasta ar constitui o înfrângere şi într-o situaţie şi în alta. Rugătorul trebuie să fie absolut liber de astfel de dependenţe. Rugăciunea şi legătura cu Dumnezeu pretind oameni liberi, şi faţă de alţii, şi faţă de ei înşişi.

2. Ce trebuie să facem în mod pozitiv în relaţiile noastre cu ceilalţi

Sfântul Nil, în puţinele cuvinte pe care ni le spune cu

privire la ce se cuvine să le facem celorlalţi, ne dă o povăţuire luminoasă, dar şi duhul care trebuie să insufle legăturile noastre cu ceilalţi. Şi numai cele spuse de el sunt suficiente ca să ne arate adâncimea şi lăţimea nemăsurată a antropologiei duhovniceşti creştine privite din perspectiva iluminării dumnezeieşti venite prin rugăciunea duhovnicească. Doar un om luminat de Dumnezeu, adăpat de apele Scripturii, numai un om al rugăciunii duhovniceşti şi mai presus de fire ne-ar fi putut scrie cuvinte de o incomparabilă frumuseţe duhovnicească şi de o asemenea adâncime. Graiul şi înţelesurile Sfântului nostru ne amintesc de expresiile Sfântului Pavel din capitolul al 13-lea din Prima Epistolă către Corinteni. Să le vedem una câte una.

a) Rugăciunea pentru alţii

Rugăciunea nu trebuie să se limiteze doar la persoana noastră şi la nenumăratele ei trebuinţe. De vreme ce suntem legaţi de ceilalţi prin nenumărate legături, nu-i putem trece cu vederea în cele mai importante clipe ale noastre, în vremea legăturii noastre cu Dumnezeu. De aceea, trebuie ca rugăciunea noastră să-i cuprindă şi pe toţi cei de o fire cu noi.

Rugăciunea pentru ceilalţi reprezintă probabil expresia iubirii celei mai autentice faţă de ei, pentru că se face fără ca ei să ştie aceasta şi să o afle. Ei nu văd ce pătimeşte pentru ei sufletul care, în mod dezinteresat, se roagă pentru binele lor, fără să aştepte nici o laudă, vreo recunoaştere sau răsplată. Piscul rugăciunii pentru alţii îl constituie cererea răbdătoare pentru curăţirea lor duhovnicească şi sfinţirea lor. Pentru că acesta este lucrul cel mai important, fără de care omul nu se poate uni cu Dumnezeu. Celelalte urmează de la sine.

Rugăciunea săvârşită în acest duh pentru ceilalţi constituie imitarea modului îngeresc de rugăciune, pentru că şi îngerii se roagă pentru noi [81]. Rugăciunea pentru alţii îl transformă pe rugător într-un înger pământesc în legătura sa cu fraţii săi. De aceea, *e cu dreptate să te rogi nu numai pentru curăţia ta, ci şi pentru a oricărui semen, ca să imiţi chipul îngeresc* [40], zice Sfântul.

b) Smerită cugetare înaintea celorlalți

Smerita cugetare asigură şi păzeşte autenticitatea relaţiilor cu ceilalţi într-un mod pozitiv. Atât monahul, cât şi orice creştin, se socoteşte pe sine – trebuie să se socotească – ca fiind „mai prejos de toată zidirea", ca ultimul dintre toţi, fără o prefăcută smerenie sau cuvinte smerite, care nu sunt decât o boală a smereniei.

Sfântul Nil îl fericeşte pe purtătorul unui astfel de cuget: *Fericit este monahul care se socoteşte pe sine gunoiul tuturor* [123]. Cuvântul Cuviosului este ecoul celor scrise de Sfântul Apostol Pavel (1 Cor. 4, 13). Acelaşi cuget trebuie să-l aibă pentru el însuşi şi monahul, de vreme ce vrea să păşească pe urmele Sfinţilor Apostoli. Cugetul acesta trebuie să-l aibă fiecare creştin care umblă pe acelaşi drum, pentru că Evanghelia este una, şi una e porunca, şi una datoria tuturor fără excepţie. Diferă numai măsura acceptării personale a mesajului Evangheliei şi a răspunsului la el. De aceea, e fericit cel care se smereşte pe sine tot mai mult şi ajunge „cel mai de pe urmă" (cf. Lc. 14, 10). Rugăciunea este sera în care răsare smerita cugetare. Doar în rugăciune omul se vede pe sine aşa cum este şi se smereşte mai uşor decât oricând. Rugăciunea dă prin harul ei puterea de a spori această virtute mult râvnită. De aceea, Sfântul Nil uneşte cu rugăciunea tot ceea ce a spus mai sus. Altfel, ar fi ceva străin şi inutil în rândul celor spuse în capetele despre rugăciune. În acelaşi înţeles se leagă de rugăciune şi următorul element al purtării noastre faţă de ceilalţi.

c) Se bucură pentru binele celorlalți

Cine se roagă pentru ceilalţi, cine se vede pe sine mai prejos de ei şi, în acest fel, are o legătură autentică cu ei, străină de orice împătimire şi dispoziţie iubitoare de sine, e cu neputinţă să nu se bucure văzându-le înaintarea, mai ales în cele duhovniceşti şi în virtute. *Fericit este monahul care socoteşte mântuirea şi înaintarea tuturor ca pe a sa* [122]. Rugătorul reuşeşte, prin mijlocirea rugăciunii şi a harului pe care ea îl dă, să se unească profund cu ceilalţi, lăuntric, duhovniceşte, şi nu exterior. Nu numai cu cei

pe care îi cunoaşte sau are legături, ci cu toţi oamenii, chiar dacă ei nu-l cunosc şi chiar dacă nu şi-a exprimat simţămintele sale înaintea lor. Lipsa de invidie a sufletului iubitor şi smerit a celui rugător faţă de ceilalţi îl împlântă în inima lor. Face inima lor inima sa şi îşi uneşte simţirile sale sufleteşti cu ale lor. Aceasta fără nici o vorbire mieroasă şi edulcorată, cum se vede la cei ce ştiu să joace teatru de prost gust. Puterea rugăciunii îl face pe rugător frate „siamez" al celorlalţi, astfel încât ceea ce simte pentru ei este adevărat, firesc şi fără ipocrizie. Această viziune o accentuează cu putere Sfântul atunci când spune că rugătorul

d) Este separat și totuși unit cu toți

Sfântul vorbeşte desigur pentru monahi, deoarece scrierea sa este adresată unui monah. Dar lucrul acesta nu are nici o importanţă. Aşa cum am avut de mai multe ori prilejul să accentuăm, aşa facem şi acum, subliniind faptul că ceea ce se spune pentru un monah este valabil şi pentru orice creştin credincios care însetează după desăvârşirea evanghelică. Monahii Îl urmează pe Domnul cu desăvârşită lepădare. Dar asta nu înseamnă că în Biserică există o clasă specială de oameni care doar ei sunt obligaţi să fie următori ai Domnului, iar ceilalţi nu au o astfel de îndatorire. Uimitoarea lepădare de sine şi sfinţenie a monahilor arată că drumul Evangheliei este greu, foarte greu, dar nu de neumblat. De aceea, pilda lor constituie un îndemn viu şi un neîncetat imbold ca să urmăm şi noi, ceilalţi creştini, această cale în felul nostru şi cu toate sărmanele noastre puteri. Iar iubirea Domnului nu va trece cu vederea neputinţa noastră, ci va măsura dispoziţia şi dorinţa pe care le avem şi ne va da şi nouă harul de a trăi adâncimea vieţii duhovniceşti în pustia lumii, unde ne aflăm şi trăim. În acest duh sunt valabile şi pentru creştinii din lume cele la care ne-am referit şi cele care urmează. *Monah este acela care s-a despărţit de toţi şi se împacă cu toţi* [124] şi *monah este cel ce se socoteşte pe sine una cu toţi, deoarece i se pare că se vede pe sine necontenit în fiecare* [125].

Mai cu seamă în zilele noastre, când oamenii lumii aud cuvinte ca „monah, călugăr, viaţă monahală ş.a.", fie îşi ex-

primă disprețul și vorbesc împotriva chipului îngeresc, fie încearcă o scârbă și o respingere pe care nu șovăie s-o exprime prihănind oricum ar putea sfânta viețuire. Nu e exclus să aibă în vedere și pe unii reprezentanți ai Sfintei Schime, care nu au lipsit, din păcate, niciodată – de unde însă lipsesc? – și așa să zică cele pe care le zic. Dar cauza principală este că suferă de o neștiință grosolană cu privire la ce este monahul și dovedesc că niciodată n-au cunoscut personal monahi adevărați. Îi consideră niște monștri din afara lumii, urâtori de oameni, bădărani din toate punctele de vedere și izolați de restul societății oamenilor. Dar cei ce vorbesc astfel nu au nici un drept pentru aceasta și îi nedreptățesc în mod samavolnic pe frații lor care niciodată n-au vrut să ia cuvintele lor în serios.

Monahul, oricât de departe ar trăi de oameni, totuși nu este în afara lor. Stăpânit fiind de dorința desăvârșirii evanghelice, pe care lumea o leapădă și creștinismul secularizat al celor mulți o uită, fuge de oameni nu din ură, ci din iubire de Dumnezeu. Nu pentru că urăște pământul, ci pentru că a fost subjugat de frumusețile tainice ale raiului. Fuge și fizic, și prin modul de viață de oameni, pentru a-i întâlni, dar nu în legăturile exterioare specifice lumii, ci prin rugăciune în Duhul Sfânt, la însăși rădăcinile firii omenești comune. Monahul fuge de oameni, dar nu se separă de Trupul tainic al lui Hristos, Biserica, comuniunea Sfinților, a cărei laudă o constituie viețuirea monahală. Fuge în pustie, dar inima, pe măsură ce i se maturizează în lupta duhovnicească, se umple de dragoste și înțelegere sfântă față de orice om. Când este nevoie, arată și cu fapta această stare lăuntrică, iar dacă nu se întâmplă astfel, atunci el e monah numai cu numele și *un mirean care înfrumusețează cortul din afară* [44]. Așadar, ceea ce e valabil pentru monah este valabil și pentru orice creștin adevărat care duce aceeași luptă bună și dorește harisma rugăciunii.

Când un astfel de duh stăpânește inima luptătorului duhovnicesc, fie monah, fie simplu credincios, acesta, chiar dacă este separat de toți prin modul viețuirii, se simte totuși unit cu

toţi. Se separă de cele omeneşti, dar iubeşte omul. Urăşte caracterul lumesc, dar varsă lacrimi fierbinţi pentru oameni şi pentru mântuirea lor. De aceea, nu se separă pe sine de ceilalţi cu un cuget fariseic – „nu sunt ca ceilalţi oameni" (Lc. 18, 11) – ci dimpotrivă, se socoteşte pe sine una cu toţi. Nu pierde simţul legăturilor reciproce care îl uneşte cu ceilalţi. Nu-i priveşte pe ceilalţi din înălţimea sfinţeniei sale ca pe nişte „suboameni". Fiecare om este o oglindă în care se vede pe el însuşi. Aşa se explică purtarea extrem de umană a atâtor sfinţi din pustie şi copleşitoarele lor dovezi de iubire faţă de fraţii din lume. Aceşti sfinţi sunt mai aproape de om, pentru că se văd pe ei înşişi în fiecare semen.

Ca şi cum cele spuse până acum n-ar fi fost suficiente, Sfântul Nil ne mai arată încă o cale, care le întrece pe toate:

e) Fericit este monahul care socotește pe toți oamenii ca Dumnezeu, după Dumnezeu [121]

Cu aceste cuvinte, Sfântul atinge piscul concepţiei duhovniceşti asupra omului şi asupra legăturilor interumane. Cel care s-a sfinţit prin harul rugăciunii şi al legăturii neîntrerupte cu Dumnezeu dobândeşte, în cele din urmă, o astfel de cinstire faţă de om, încât îl vede ca pe chipul lui Dumnezeu, ca pe Dumnezeu după Dumnezeu!

Căutaţi în scrierile lumeşti în care se vorbeşte despre om şi despre valoarea lui şi nu veţi găsi nici măcar o expresie asemănătoare. Sfântul însă nu ne spune aici vorbe goale. Ne spune ceea ce el însuşi şi cei asemenea lui au crezut şi cred despre om. Nu este exclus să-i auziţi pe unii vorbind despre omul-dumnezeu al tehnicii. Valoarea unor astfel de oameni-dumnezei nu este mai mare decât valoarea unui ţânţar şi a unei muşte.

În lume veţi găsi multă ură şi dispreţ faţă de om, chiar şi când nu e vorba de crematorii sau de lagăre de concentrare. În lume se aud expresii ca: „Omul, această javră!" sau „Omul este iadul meu".

Celălalt e javră! Iadul e celălalt! Dar de ce nu spun: „Eu sunt javra!" sau „Eu sunt iadul pentru celălalt"? Pentru că noi constituim, desigur, unica excepţie! Din greşeală ne-am trezit

printre javre, noi fiind oameni. Şi aşa suntem obligaţi să răbdăm consecinţele îngrozitoare ale unei sorţi mizerabile care ne-a aruncat în acest iad...Dacă aceste expresii le-am traduce printr-un cuvânt evanghelic, acesta ar fi: „Nu sunt ca ceilalţi oameni!”, adică fariseul, cu cuvântul şi cu fapta, folosind expresiile contemporane ale nefericitei noastre lumi.

Aşa-l văd pe om cei care şi-au întrerupt legăturile cu cerul. Cum ar putea să-l vadă pe om şi să descopere în el trăsăturile dumnezeieşti fără lumina cea cerească cel fără Dumnezeu şi care încearcă în orice mod să-l înjosească pe aproapele? Astfel înţelegem sursa îngrozitoarelor tulburări ale omenirii care duc la distrugerea sistematică a omului în toate laturile relaţiilor sale, dar şi în legăturile sale cele mai obişnuite, deoarece fără lumina cea cerească omul devine satană şi diavol pentru celălalt.

Vin însă de Dumnezeu luminaţii şi purtătorii bărbaţi care, precum Cuviosul Nil, ne arată drumul cel uitat, care-l duce pe om la om şi la descoperirea vredniciei lui dumnezeieşti şi la aşezarea lui în inima fiecăruia dintre noi. „Glasuri ce strigă în pustie” ne vestesc adevărul despre om. Ne arată cât este de mare nobleţea firii noastre, nu atât cu cuvântul, cât prin făptuirea lor cerească şi vieţuirea lor îngerească şi virtuoasă. Ne arată drumul uitat pe care l-a trasat neţărmurita iubire a lui Dumnezeu, încercând să-l aducă din nou pe omul cel căzut în vechea lui stare şi la vechea frumuseţe. „Şi Dumnezeu se face om ca pe Adam (adică pe tot omul) să-l facă dumnezeu.” Iar acest cuget, ca o trăire generală a creştinului, înseamnă *toţi oamenii ca Dumnezeu, după Dumnezeu*. Adică o adâncă cinstire faţă de om care merită toată jertfa şi dragostea noastră. Pomii care aduc astfel de roade nu au rădăcinile în pământ. Ei sunt creştinii rugători care au rădăcinile în cer.

Iată care este semnificaţia rugăciunii după cum ne-o descrie Cuviosul Nil. Truda pentru dobândirea ei şi pentru trăirea rugăciunii duhovniceşti îl face pe om, în cele din urmă, un înger pământesc, purtător de Dumnezeu, dumnezeu între dumnezei, în Hristos Iisus.

II. RUGĂCIUNEA ŞI DEMONII

Experienţa duhovnicească profundă şi înţelepciunea nevoitorilor rugăciunii duhovniceşti, cum este Sfântul Nil, ne desluşesc un element legat de aceasta, la care nu am fi putut ajunge singuri folosindu-ne numai de logică. Acest element este reprezentat de intervenţia demonilor în rugăciune. Importanţa acestui element este atât de mare, încât Sfântul se ocupă de el în foarte multe din „capetele" lui. O cincime din „capete" se referă la acest amestec al duhurilor necurate în lucrarea rugăciunii. Deşi ne-am mai referit la acest aspect, acum e momentul să-l vedem în mod sistematic şi detaliat.

Amestecul demonilor în rugăciune se datorează răutăţii şi urii pe care o simt faţă de om, pe care îl invidiază. Demonul este cu adevărat *necurat* [50, 81] şi *pizmaş* [69, 90] şi, de aceea, *foarte îl pizmuieşte pe omul care se roagă* [47]. Iar aceasta pentru că rugăciunea duhovnicească *lor le este foarte potrivnică şi urâtă* [50]. Demonul nu poate răbda faptul că omul reuşeşte să se înalţe până la Dumnezeu, ajungând astfel fericit şi împlinit, vătămându-l prin mijlocirea rugăciunii pe diavol, arătându-l neputincios să-l mai vatăme pe om. De aceea, diavolii îl atacă pe rugător fie mai mulţi împreună, fie singuri, *ca nişte câini* [94], *ca fiarele sălbatice* [91], ca să-l sfâşie, dacă ar fi cu putinţă. Demonii, pentru că sunt vicleni [94, 137, 139] şi înşelători [90, 94], încearcă prin viclenie să-l atragă pe rugător pe căi rătăcite şi păcătoase.

Am văzut deja în cele arătate până acum care este scopul atacurilor demonice îndreptate împotriva rugătorului. Dar prin lucrurile concrete pe care ni le spune Sfântul în această problemă lupta duhovnicească este ferită de răstălmăciri. De aceea ne şi vorbeşte în multe şi felurite moduri despre ea, astfel încât să o înţelegem corect şi osteneala noastră să aibă rezultate.

Sfântul arată că principalul scop al luptei demonului împotriva rugătorului este *să împiedice rugăciunea dreptului care se roagă* [48]. Demonul vrea să-l împiedice pe omul virtuos în

orice fel de la rugăciunea sa. *Ca să-l poată împiedica din drumul său cel mai bun și din călătoria către Dumnezeu* [47]. Unirea omului cu Dumnezeu e cel mai înalt lucru pe care îl poate dobândi omul prin rugăciune. Din această pricină, împotriva rugăciunii se îndreaptă toată strădania plină de turbare a vrăjmașului. De aceea, încearcă să *desfacă mintea de Dumnezeu* [90], astfel încât *să nu se poată ruga cum trebuie* [51]. Urmărește chiar *să întineze scopul* [47] celui ce se roagă în tot felul de moduri care au același rezultat: lipsa de roadă a rugăciunii.

Așa se face că cel viclean se străduiește să-l înșele pe omul care caută *cunoștința nematerială și fără formă*, astfel încât, în cele din urmă, să prindă *fum în loc de lumină* [69], dacă nu este atent. Încearcă, de asemenea, *să coboare mintea din rugăciunea înfocată* [106, 111]. Se străduiește să-l împingă pe om spre cuvinte și fapte prin care *să risipească rău ceea ce a adunat bine* [137], și așa *să-i pângărească mintea* [48].

Pentru a reuși toate acestea, diavolul *folosește tot meșteșugul* [47]. În continuare, vom încerca să vedem pe îndelete această luptă felurită a diavolului contra omului de rugăciune.

A. INFLUENȚA DEMONILOR ASUPRA LUCRĂRII MINȚII

1. Diavolul încearcă să schimbe funcționarea trupului și, prin aceasta, lucrarea minții

Diavolul nu are puterea să intre în adânc, în mintea de nepătruns a omului. De aceea, încearcă să influențeze mintea omului în mod indirect, producând diferite anomalii în trup. În acest fel, *strecoară în minte gânduri sau înțelesuri sau vederi* [64]. Ba chiar *silește starea umorală a trupului să aducă vreo nălucire ciudată înaintea minții și să o facă să primească o anumită formă* [69]. Adică încearcă să determine prilejuri binecuvântate pentru ca mintea cea fără de formă *să primească o anumită formă*, respectiv o face să aibă gânduri străine de rugăciune și

omul să nu se mai roage cu adevărat. Aşadar, influenţează trupul omului, dar această influenţă are loc într-un asemenea mod, încât omul să nu-şi dea seama ce i se întâmplă şi să nu creadă că este vorba de lucruri supranaturale. Modul acestei lucrări a diavolului este foarte simplu, aşa cum ne relatează *bărbaţii cunoscători* [73] cu o adâncă cunoştinţă şi înţelegere duhovnicească, luminaţi de Dumnezeu şi de Dumnezeu cugetători. Potrivit cu ce ne spun aceşti sfinţi, printre care e şi Sfântul Nil, *dracul, atingându-se de creier, schimbă lumina minţii precum voieşte* [74]. Adică, dacă nu suntem pregătiţi duhovniceşte să rezistăm unor asemenea atacuri, diavolul face înlăuntrul nostru un joc de lumini şi de umbre, influenţând creierul, astfel încât să luăm această anomalie naturală drept *lucrare dumnezeiască*, o arătare, chipurile, a lui Dumnezeu.

În afara acestor influenţe, demonii mai exercită şi alte influenţe asupra trupului, ajungând până la silirea şi vătămarea acestuia [91]. Încercând să-l influenţeze sufleteşte pe om, se preschimbă chiar şi în fiare [91], apărând sub formă de lei, şerpi, care încearcă să vatăme trupul rugătorului [106, 107]. Pot, de asemenea, să aţâţe animale adevărate, cum ar fi viperele, ca să-i otrăvească pe iubitorii de Dumnezeu ce se roagă [108, 109], sau chinuind trupul rugătorului, să-l facă să-şi risipească mintea de la rugăciune [111].

2. Diavolul aţâţă patimile trupeşti şi, prin mijlocirea lor, influenţează lucrarea minţii

Diavolul *răscoleşte toate patimile prin trup ca să poată împiedica (mintea) din drumul său cel mai bun şi din călătoria către Dumnezeu* [47]. Într-un limbaj contemporan am putea spune astfel: ca să împiedice ieşirea minţii către Dumnezeu, vrăjmaşul omului aşază în calea sa mine, iar acestea sunt diferitele patimi trupeşti. Sfântul explică mai bine acest lucru în alt cap. *Ce vor dracii să lucreze în noi: lăcomia pântecelui, curvia (...) şi celelalte patimi, ca îngrăşându-se mintea prin ele, să nu se poată ruga cum trebuie* [51].

Diavolul stârneşte, mai întâi de toate, patimile trupeşti, pentru că ele sunt cele mai la îndemână. Sfântul accentuează invidia diavolului, care face tot ce poate pentru a-l coborî pe om de la înălţimile duhovniceşti la care se află tocmai prin cele mai grosolane şi mai trupeşti patimi, cum este curvia. Chiar şi când crezi că te afli împreună cu Dumnezeu prin rugăciunea duhovnicească, ia aminte la demonul curviei, care este foarte pizmaş şi înşelător şi mai iute în mişcări decât mintea ta, ne spune Sfântul [90].

3. Influențe asupra sufletului și, prin aceasta, asupra minții

Influenţând sufletul, demonul are o acţiune mai directă şi mai plină de rezultate asupra minţii şi, prin urmare, şi asupra rugăciunii minţii. Cele mai dure modalităţi sunt, precum am văzut, înfricoşarea, stârnirea uimirii, ameninţarea [99], pe care le determină prin arătări ciudate [106, 109]. Foloseşte însă şi modalităţi mai subţiri pentru a-i influenţa şi pe cei înaintaţi în viaţa duhovnicească, dacă nu sunt atenţi sau dacă ajung la neglijarea îndatoririlor duhovniceşti. În cazul în care reuşeşte să-i înşele, cei înşelaţi, în loc să vorbească cu Dumnezeu, vorbesc cu *necuraţii draci* [81]. Iată câteva feluri de atac:

a) Influențarea memoriei

Demonul influenţează memoria fără să înceteze *să pună în mişcare înţelesurile lucrurilor prin mijlocirea ei* [47, 69], astfel încât mintea să se umple de imaginile celor create, să se îndeletnicească cu acestea şi, în cele din urmă, să-L uite pe Domnul, cu Care voia la început să grăiască. Ca să folosim o imagine contemporană, putem spune că vrăjmaşul întrebuinţează memoria strecurând paraziţi în minte, aşa cum un post de radio poate fi bruiat de altul.

Vicleanul însă încearcă cel mai mult:

b) Influențarea minții prin diferitele patimi ale părții iraționale ale sufletului

De exemplu, iubirea de argint, mânia, ţinerea de minte

a răului şi celelalte patimi, ca îngroşându-se mintea, să nu se poată ruga. Căci stârnindu-se patimile părţii iraţionale, nu o lasă să se mişte cu bună judecată [51].

Aşa cum am văzut la analiza pe care am făcut-o asupra patimilor, acestea reprezintă elemente străine strecurate în firea noastră, care odată primite, devin una cu ea prin obişnuinţă, distrugând latura bună a firii noastre. Fără patimi mintea este subţire, patimile o îngroaşă, o fac greu de mişcat, lipsind-o de subţirimea ei naturală şi de uşurinţa în mişcări, făcând-o sluga puterilor iraţionale ale sufletului, în timp ce acestea ar fi trebuit să slujească minţii, care este partea conducătoare a sufletului. Patimile leagă mintea şi ea *nu poate să alerge, căci este trasă şi purtată de către înţelesul pătimaş* [72], precum o pasăre legată care nu poate zbura. Aşadar, fie că e legată, fie că e îngrăşată prin mijlocirea patimilor, mintea nu poate să-şi săvârşească lucrarea.

O patimă pe care vrăjmaşul o exploatează foarte mult este slava deşartă şi rudenia ei, părerea de sine. Când aceste patimi se află în suflet sau sufletul înclină uşor către ele, diavolul găseşte cu uşurinţă teren de acţiune în noi. Le foloseşte ca pe nişte colaboratori pentru a reuşi cucerirea minţii.

Când omul nu are ispite trupeşti sau patimi [74], se poate crede ajuns la măsuri înalte de virtute şi sfinţenie. Se poate socoti pe el însuşi nepătimaş, chiar dacă nu-şi împărtăşeşte gândul şi altora. Dar aceasta reprezintă o cunoştinţă surdă şi umflată printr-o mare preţuire de sine şi a virtuţilor proprii. În acest caz, diavolul acţionează asupra creierului, producând o simţire mincinoasă, influenţând lumina naturală a acestuia şi răvăşind lucrarea lui firească. În acest fel dă naştere în om la *gânduri nechibzuite* [148] sau la vederi ciudate [69, 73, 74], lăsându-l să creadă că e vorba de slava lui Dumnezeu sau de cunoştinţă dumnezeiască. Omul care le vede şi le primeşte crede că din pricina sfinţeniei sale a ajuns un vas al descoperirilor dumnezeieşti, iar rugăciunea lui şi-a atins ţelul [73]. Greşeşte însă, *apucând fum în loc de lumină* [69].

Alt mod de înşelare bazat pe slava deşartă este următorul:

Cu dreptate este să nu-ţi rămână necunoscut nici vicleşugul acesta, că pentru o vreme se despart dracii între ei înşişi. Şi dacă vrei să ceri ajutor împotriva unora, vin ceilalţi în chipuri îngereşti şi alungă pe cei dintâi, ca tu să fii înşelat de ei, părându-ţi că sunt îngeri [95], adică scopul lor este de a produce în suflet impresia că vede îngeri din pricina virtuţii sale. Şi Sfântul Pavel a vorbit despre arătarea satanei în chip de înger luminos (1 Cor. 11, 14).

O a treia stratagemă pe care o folosesc demonii este strecurarea gândurilor rele în minte [133, 134]. Apoi îl îndeamnă pe om la rugăciune împotriva acestor gânduri sau îl îmboldesc spre împotrivire, spre convorbirea lăuntrică cu gândul. Îndată ce începe împotrivirea din partea omului, gândurile rele se retrag brusc. De ce? *Ca să te înşeli închipuindu-ţi despre tine că ai început să birui gândurile şi să înfricoşezi pe draci* [134]. De aceea, Sfântul subliniază: *Ia seama la gânduri când te rogi; dacă au încetat cu uşurinţă, de unde vine aceasta? Ca să nu cazi în vreo cursă şi să te predai înşelat* [133]. Când gândurile îl atacă pe om, nu pleacă repede. Lupta împotriva lor este dură şi cere răbdare. Dacă gândurile rele se risipesc îndată după împotrivire, nu e întotdeauna sigur că aceasta se datorează harului lui Dumnezeu. În spatele acestei risipiri se poate ascunde însuşi vrăjmaşul. Luptătorul duhovnicesc nu prinde curaj cu uşurinţă şi nu are o părere înaltă despre rezultatele rugăciunii sale. Se smereşte şi cere mila Domnului, tot mai mult socotindu-se pe sine un nimic.

Un al patrulea fel este următorul. Dacă diavolul, după multe încercări, nu-şi atinge scopul prin atacul frontal, dă înapoi. Îndată ce se termină rugăciunea, îi dă prilejuri rugătorului să se mânie pentru a-şi pierde pacea sau îi aţâţă vreo patimă iraţională, netrebnicindu-l în propriii săi ochi [48], dacă o acceptă. Omul duhovnicesc preferă întotdeauna pacea lui Dumnezeu, şi nu propria lui mânie, şi de aceea încearcă să cunoască întotdeauna intenţiile vrăjmaşului ca să nu fie înşelat şi biruit de el (2 Cor. 2, 11).

c) Arătări imaginare şi ciudate

Diavolul încearcă să influenţeze sufletul prin arătări imaginare şi ciudate sau alte obiecte care se arată dintr-odată.

Astfel de arătări pot fi, zice Sfântul Nil, o sabie scoasă, gata să taie trupul rugătorului, o lampă care-i arde faţa, o formă urâcioasă [92] etc. Acestea au legătură cu văzul. Altele, ca zgomotele, loviturile, strigătele, ocările [97], sunt legate de simţul auzului. Demonii pot trece şi la apariţii şi mai puternice, încercând să răpească mintea [99] şi să o tragă cu sila departe de lucrarea ei.

d) Diavolii expoatează problemele pe care le avem în relațiile cu ceilalți oameni și diferitele dificultăți ale vieții

Dacă foloseşti pe unul, zice Sfântul Nil, se poate să-l vatămi pe altul. Lucrul acesta îl exploatează vicleanul. Stârneşte în tine simţul nedreptăţii, astfel încât să spui sau să faci ceva care nu trebuie. Dar astfel dărâmi cele bune pe care le-ai zidit [137]. Mai cu seamă noaptea demonii încearcă să producă astfel de neplăceri. Ziua însă folosesc legăturile umane, problemele vieţii, calomniile, pericolele şi mulţimea condiţiilor dificile pentru a influenţa negativ rugăciunea [139].

B. ÎNFRUNTAREA VRĂJMAŞULUI

După toate acestea la care ne-am referit se pune întrebarea: Este oare diavolul atât de puternic? Cum putem să-i stăm în potrivă noi, neputincioşii?

Întâi de toate, nu trebuie să ne lăsăm terorizaţi, pentru că nu suntem singuri. Dacă diavolul acţionează, nici Dumnezeu nu rămâne nepăsător faţă de lupta sufletului, care, plin de dorinţă şi de evlavie, vrea să se apropie de El, în ciuda atacurilor drăceşti. Dumnezeu îl lasă să-şi arate răutatea, iar la sfârşit îl face de râs tocmai prin mijlocirea ei. De aceea, îngăduie răutatea diavolului spre binele luptătorului, arătându-l în cele din urmă pe cel viclean neputincios să vatăme sufletul rugătorului. La sfârşit Dumnezeu intervine cu siguranţă. Iubirea lui Dumnezeu nu îngăduie să fim încercaţi mai mult decât ne este de folos. Cuvântul Scripturii în această privinţă este limpede şi

categoric: „Credincios este Dumnezeu, Care nu va îngădui să fiţi ispitiţi mai mult decât puteţi, ci odată cu ispita va duce şi scăparea din ea, ca să puteţi răbda" (1 Cor. 10, 13). Această asigurare din partea Duhului Sfânt a trăit-o din belşug Sfântul Nil, care ne dă următoarele îndrumări valoroase:

1. Pregătirea sufletească

„Gătitu-m-am şi nu m-am tulburat", zice Psalmistul (Ps. 118, 60). Pregătirea sufletească şi aşteptarea ispitelor şi a atacurilor demonice nimicesc puternica armă a luării prin surprindere din partea lor. Câtă vreme trăim în această lume vom fi în luptă duhovnicească. Este o taină, alături de celelalte taine ale credinţei noastre, pricina pentru care Domnul îngăduie amestecul celui viclean în lucrarea atât de sfântă şi de personală a rugăciunii. Vom afla cândva şi cauza. Ceea ce ştim sigur este că vicleanului i se îngăduie să se amestece în sfânta lucrare a rugăciunii în felurile pe care le-am văzut. Asta trebuie să aibă în mintea sa orice luptător duhovnicesc atunci când se străduieşte să urce duhovniceşte, ca să nu-l prindă atacurile drăceşti nepregătit. *Pregăteşte-te împotriva năvălirii dracilor* [91], *ca un luptător încercat* [92], ne spune Sfântul Nil.

2. Cuget duhovnicesc şi moral înalt

În paralel cu pregătirea sufletului pentru atacurile vrăjmaşului, trebuie să cultivăm în noi un cuget care, după Sfântul Nil, constă în:

- Răbdare şi bărbăţie. *Rabdă cu bărbăţie biciuirile dracilor* [91]. *Nu uita că cel ce stăruie în cele neplăcute nu va fi lipsit nici de cele plăcute* [93]. Greutatea ispitei va trece cu siguranţă şi apoi pacea lui Dumnezeu şi a prezenţei Sfântului Duh se va înstăpâni în suflet.

- Nu lăsa, zice, să-ţi slăbească sufletul, ci dimpotrivă, stai cu curaj, *mărturisind mărturisirea cea bună, şi mai uşor vei privi la vrăjmaşii tăi* [92]. Rugăciunea este un fel de martiriu, în sensul că cere anumite jertfe din partea celui care se roa-

gă. Rugătorul îşi arată credinţa în Dumnezeu, căldura dragostei şi dăruirea faţă de El ca şi martirii şi mărturisitorii de odinioară, care stăteau neclintinţi în faţă chinuitorilor. Tot aşa stă şi adevăratul rugător în faţa greutăţilor şi ispitelor celui viclean, mărturisind credinţa sa chiar înaintea diavolului. Iar această mărturie este foc ce arde măruntaiele începătorului răutăţii.

3. Contraatac

Fii cu grijă, întorcându-te la rugăciune; şi cheamă pe Dumnezeu (...) şi îndrăzneşte, că nu vor putea sta câinii când tu stăruieşti cu înfocare în convorbirea cu Dumnezeu [94]. Rugăciunea fierbinte şi înflăcărată este o armă nebiruită împotriva vrăjmaşului. Câinii care se reped să muşte vor fugi ca fripţi.

Mai ales în cazurile în care vrăjmaşul se foloseşte în războiul sufletesc de zgomote pentru a influenţa sufletul, Sfântul Nil ne spune să ne folosim de *rugăciunea scurtă şi stăruitoare* [98].

4. *Să nu-ţi rămână necunoscut vicleşugul vrăşmaşului* [95]

Luptătorului duhovnicesc nu-i este îngăduit să treacă cu vederea viclenia vrăjmaşului. Asupra acestei probleme avem trei surse de informaţie. Întâi Sfânta Scriptură ne descoperă uneltirile vicleanului. „Gândurile lui (ale saţanei) nu se sunt necunoscute" (2 Cor. 2, 11), spune Apostolul Pavel. În al doilea rând, este experienţa sfinţilor. Sfântul Nil ne-a înfăţişat o mulţime de situaţii din care putem vedea limpede în ce fel îi războieşte diavolul pe nevoitorii rugăciunii. În al treilea rând, avem experienţa personală a rugătorului însuşi, care a înfruntat aceste atacuri şi ştie, într-o anumită măsură, cum atacă vrăjmaşul. La toate acestea se adaugă, desigur, şi luminarea lui Dumnezeu, Care ne descoperă vicleşugurile celui rău.

5. Atotputernica armă a smereniei

Sfântul Nil revine adeseori asupra acestei virtuţi cereşti şi preacinstite. Se referă la ea foarte des, atât ca la o virtute,

cât şi ca la o armă contra diavolului. *Îngrijeşte-te să agoniseşti multă cugetare smerită* [96], zice. Smerita cugetare te va păzi de demonul curviei. Smerita cugetare ne păzeşte de demonul slavei deşarte şi de aşa-zisele vedenii. Smerita cugetare va atrage harul lui Dumnezeu şi va transforma sufletul într-un turn întărit faţă de atacurile haiduceşti ale vrăjmaşului.

6. Bărbăţia duhovnicească

Îngrijeşte-te să agoniseşti (...) bărbăţie, şi „răutatea demonilor nu se va atinge de sufletul tău şi biciul nu se va apropia de cortul tău" [96]. Chiar atunci când vrăjmaşul foloseşte ameninţări şi înfricoşări, cel ce are bărbăţia ca o stare duhovnicească constantă nu va cădea, nici nu-şi va părăsi gândul, zicând către Dumnezeu: „Nu mă voi teme de rele, căci Tu cu mine eşti!" [97]

Cel ce se roagă comunică cu Dumnezeu, iar Dumnezeu „Care este întru noi" este „mai mare decât cel ce se află în lume" (1 In. 4, 4). Dumnezeu este mai puternic decât stăpânitorul acestei lumi. *Dacă stai în rugăciune înaintea lui Dumnezeu Atotţiitorul, Făcătorul şi Proniatorul tuturor, de ce I te înfăţişezi atât de lipsit de judecată, încât îţi uiţi de frica Lui cea neîntrecută şi tremuri de nişte ţânţari şi gândaci? Sau n-ai auzit pe cel ce zice: „De Domnul Dumnezeul tău să te temi", şi iarăşi: „De El se înfricoşează şi tremură toate, de faţa puterii Lui."* [100]

Noi vorbim cu Dumnezeu cel Atotputernic, înaintea Căruia tremură toate. Atunci, se întreabă Sfântul, de ce să lăsăm frica lui Dumnezeu şi să tremurăm în faţa unor ţânţari lipsiţi de putere, care nu pot să ne facă nici cel mai mic rău?

7. Exemple de bărbăţie duhovnicească şi de înfruntare de către sfinţi a vrăjmaşului.

Sfântul Nil, pentru a arăta adevărul spuselor sale şi pentru a insufla un cuget curajos cititorilor, ne dă câteva pilde de monahi sfinţi, care au suferit războaie înfricoşate din partea vrăjmaşului şi l-au biruit, făcându-l de râs.

Unui Sfânt diavolul i s-a înfăţişat în chipul unui leu, cu

ghiarele înfipte în rărunchii acestuia, gata fiind să-i sfâşie carnea. În acest fel dorea să-l înfricoşeze şi să-şi coboare mâinile, întrerupându-şi rugăciunea. Dar Sfântul şi-a coborât mâinile numai când şi-a isprăvit rugăciunea [106].

Sfântului Ioan Colov diavolul i s-a arătat ca un şarpe mare, care i s-a încolăcit în jurul trupului şi-i umplea faţa de bale [107], încercând să-i risipească mintea de la rugăciune. Pe alt Sfânt, demonii l-au învârtit două săptămâni în aer pe o rogojină, dar n-au putut să-i îndepărteze mintea de la Domnul pe care Îl iubea.

La avva Theodor au venit două vipere la picioare în timp ce vorbea cu ucenicii săi. El nu s-a speriat deloc, le-a făcut loc şi, după ce şi-a isprăvit cuvântul, le-a explicat fraţilor că satana dorea prin acei şerpi să-i întrerupă cuvântul sfânt [108].

Pe un alt Sfânt un şarpe otrăvitor îl muşca de picior în vremea rugăciunii, dar el nu-şi întrerupea lucrarea duhovnicească. *Şi întru nimic nu s-a vătămat cel ce iubea pe Dumnezeu mai mult decât pe sine însuşi* [109]. Rugându-se astfel, Sfinţii îl înfruntau pe diavol şi lucrările lui înfricoşătoare şi fizice. Cu curajul şi bărbăţia pe care le insuflă credinţa şi dragostea de Dumnezeu ei dispreţuiau până şi moartea, iar Dumnezeu era cu ei. Astfel au biruit viclenia vrăjmaşului.

La fel ca oamenii potrivnici şi duşmani, şi demonii cei vicleni pot să joace, chiar şi fără să vrea, rolul nălbitorului pentru suflet. Ispitele şi greutăţile pe care le aduc asupra sufletului care vrea să se unească cu Dumnezeu îl aduc mai aproape de El, albindu-l şi făcându-l şi mai primitor pentru harul şi mila lui Dumnezeu.

C. Sunt oare adevărate toate acestea?

Probabil că apare nedumerirea: cele pe care ni le spune Sfântul Nil în legătură cu războiul demonilor sunt chiar adevărate? Nu sunt oare exagerări şi supraevaluări ale anumitor

întâmplări sau, pur şi simplu, nişte neînţelegeri ale altora?

Aceste întrebări şi toate cele înrudite îşi primesc răspunsul, întâi de toate din Sfânta Scriptură, care ne asigură că războiul demonilor şi lupta duhovnicească pe care o duce fiecare credincios sunt realităţi mai presus de orice îndoială. Apostolul Pavel spune legat de această problemă: „Deci, fraţii mei, întăriţi-vă întru Domnul şi întru puterea tăriei Lui. Îmbrăcaţi-vă întru toate armele lui Dumnezeu, ca să puteţi sta împrotiva meşteşugirilor diavolului. Căci nu ne este nouă lupta împrotiva trupului şi a sângelui; ci împrotiva începătoriilor şi a domniilor şi a stăpânitorilor întunerecului veacului acestuia, împrotiva duhurilor răutăţii întru cele cereşti. Pentru aceea, luaţi toate armele lui Dumnezeu, ca să puteţi sta împrotivă în ziua cea rea, şi toate isprăvindu-le să staţi. Staţi drept aceea, încingându-vă mijlocul vostru cu adevărul şi îmbrăcându-vă cu zaua dreptăţii; şi încălţându-vă picioarele întru gătirea evagheliei păcii; preste toate luând pavăza credinţei, cu care veţi putea stinge toate săgeţile vicleanului cele aprinse. Şi coiful mântuirii luaţi, şi sabia Duhului, care este cuvântul lui Dumnezeu. Prin toată rugăciunea şi cererea rugându-vă în toată vremea întru Duhul, şi la însăşi aceasta priveghind cu toată răbdarea şi rugăciunea pentru toţi sfinţii." (Ef. 6, 10-18).

Aceleaşi lucruri le subliniază şi Apostolul Petru: „Fiţi treji, privegheaţi; pentru că protivnicul vostru diavolul, ca un leu răcnind, umblă căutând pre cine să înghită; căruia staţi împrotivă întăriţi fiind în credinţă, ştiind că aceleaşi patimi se întâmplă frăţimei voastre cei din lume." (1 Ptr. 5, 8-9).

Adevărul acestor cuvinte ale Sfântului Duh l-au trăit şi-l trăiesc de-a lungul veacurilor toţi creştinii, şi mai cu seamă sfinţii, care au încercat cu putere lupta sălbatică a vicleanului împotriva lor şi neîncetatele sale atacuri. Ei ne-au vorbit şi ne vorbesc în mod detaliat şi lămuritor prin înseşi luptele lor. Fiind luminaţi de Dumnezeu, au avut ochii sufletului deschişi, putând să vadă cu ei aşa cum noi vedem cu ochii fizici lumea materială. Astfel, ne-au încredinţat de înfricoşatul război pe care puterile

întunericului îl duc împotriva fiilor lui Dumnezeu.

E însă un lucru vrednic de atenţie faptul că Sfinţii privesc cu mult realism, limpezime şi echilibru al duhului problema războiului duhovnicesc. Astfel, la întrebarea de ce noi nu vedem demonii şi nici cele pe care ni le relatează Sfinţii în legătură cu războiul duhovnicesc, am putea primi următorul răspuns.

Întâi, dacă cineva se nevoieşte să trăiască rugăciunea curată şi duhovnicească despre care ne-a vorbit Sfântul Nil, numită şi rugăciunea minţii sau a inimii, despre care ne vorbesc sfinţii monahi şi nevoitorii din toate veacurile până astăzi, „Doamne, Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă pe mine păcătosul/păcătoasa", dacă cineva se nevoieşte să trăiască profund şi asumându-şi toate implicaţiile rugăciunii duhovniceşti, cu siguranţă că va întâlni împotrivirea diavolului într-un mod mai simţit. Am auzit despre astfel de împotriviri puternice şi întunecate ale celui rău de la persoane vrednice de crezare, serioase şi oneste. Unele dintre acestea nu trăiesc prin pustii, ci în mijlocul societăţii, au familie şi nu pot fi deosebiţi de oamenii obişnuiţi dacă nu-i cunoşti mai bine. Aşadar, experienţa tuturor sfinţilor şi nevoitorilor rugăciunii se întâlneşte în acest punct.

În al doilea rând, pentru noi, cei leneşi, moleşiţi în toate, dar mai ales în viaţa de rugăciune, pe care o facem la repezeală şi cu mintea plină de griji şi de gânduri lumeşti, pentru cei prinşi în lucrurile pământeşti, pentru noi, cei ce suntem creştini cu numele, se potriveşte observaţia foarte înţeleaptă şi duhovnicească a lui avva Pimen, pe care a făcut-o răspunzând întrebării unui monah.

„L-a întrebat Avraam al lui avva Agathon pe avva Pimen zicând: Cum de mă luptă demonii? Şi i-a răspuns lui avva Pimen: Pe tine te luptă demonii? Nu se luptă cu noi câtă vreme facem voile noastre, căci voile noastre demoni ni se fac şi ei sunt cei care ne silesc pe noi ca să le împlinim pe ele. Iar dacă vrei să vezi pe cine au luptat demonii, atunci află că pe Moise Etiopianul şi pe cei asemenea lui."[1] Sfântul Pimen nu tăgăduieşte cele spuse în Sfânta Scriptură sau relatările Sfinţilor Părinţi despre războiul

[1] *Patericul*, Avva Pimen, 67

dracilor. Răspunde la întrebarea legată de războiul dracilor şi a atacurilor duhurilor viclene. Dracii atacă cu putere vădită, dar se fac şi simţiţi şi văzuţi în arătări sataniceşti. De aceea, Sfântul Pimen întreabă cu uimire: Pe tine, Avraam, te luptă demonii? Greşeşti! Pe noi nu ne luptă dracii câtă vreme facem voile noastre. Pentru care motiv s-ar ocupa ei de noi dacă ne au deja în gheare? Voile noastre păcătoase ni s-au făcut nouă draci şi acest fel de draci ne silesc şi ne necăjesc, ca să facem ceea ce ne poruncesc. Corp la corp dracii s-au luptat doar cu marii nevoitori, cum a fost avva Moise, şi cu cei asemenea lui. Priveşte-le viaţa, şi vei vedea cu cine se luptă dracii!

Sfântul Pimen abordează problema cu mult discernământ şi limpezime. Aceasta înseamnă că noi, oamenii obişnuiţi, mai avem multă cale de străbătut până să ajungem la o stare duhovnicescă acceptabilă. Aşadar, să ne facem datoria, să ne străduim să înaintăm în viaţa de rugăciune, potrivit cu cele arătate de Sfântul Nil. Iar dacă Domnul va îngădui să fim războiţi în mod simţit de diavol, spre folosul nostru duhovnicesc, să ştim că ne va da în acelaşi timp şi puterea de a depăşi starea, pentru că singuri nu putem să o scoatem la capăt cu diavolul. Să exploatăm experienţa preţioasă a Sfântului, expusă în „capetele" sale. Şi să spunem cel mai sigur cuvânt, având conştiinţa neputinţei şi a împătimirii noastre: „Tatăl nostru, Care eşti în ceruri, izbăveşte-ne de cel viclean!"

III. Rugăciunea şi Sfinţii Îngeri

Din fericire, în rugăciunea noastră nu intervin numai demonii cei vicleni şi plini de ură faţă de om, care vor să-i distrugă roada rugăciunii. Intervin şi Sfinţii Îngeri, care lucrează îndemnaţi de iubire şi de dorinţa de a-l ajuta pe nevoitor să aibă o legătură adevărată şi deplină cu Domnul. Sfinţii îngeri

A. NE ÎNDEAMNĂ LA RUGĂCIUNE

Cunoaște că sfinții îngeri ne îndeamnă la rugăciune și stau de față împreună cu noi, bucurându-se și rugându-se pentru noi. Dacă suntem, prin urmare, cu nepăsare și primim gânduri potrivnice, îi amărâm foarte tare, dat fiind că ei se luptă atâta pentru noi, iar noi nu vrem să ne rugăm lui Dumnezeu nici pentru noi înșine, ci disprețuind slujba noastră și părăsind pe Stăpânul și Dumnezeul acestora, petrecem cu necurații draci [81]. Sfinţii Îngeri, potrivit cu aceste cuvinte ale Sfântului Nil, ne îndeamnă într-un mod specific lor la rugăciune, deoarece ne vor numai binele. De aceea, ne îndeamnă cu bucurie şi ne însoţesc la lucrarea rugăciunii, cunoscând bucuriile duhovniceşti pe care aceasta le împărtăşeşte. Şi ei fac acelaşi lucru şi, fiind plini de iubire pentru fraţii lor, oamenii, vor ca şi ei să facă la fel. Încă se şi roagă pentru noi, oamenii. Cât de mare trebuie să fie întristarea lor atunci când în timp ce ei se nevoiesc cu atâta căldură pentru binele nostru, noi totuşi nu vrem să ne rugăm nici pentru noi înşine, dispreţuindu-le lucrarea şi slujirea sfântă pe care ne-o fac! Dar aceasta nu-i o simplă neglijare a unei lucrări sau îndatoriri oarecare. Nu este doar înşelarea unor aşteptări sfinte pe care le au cetele îngereşti de la noi, ci e tocmai o autopredare în mâinile demonilor. Când nu ne rugăm, *petrecem cu demonii* şi comunicăm cu ei. Adică este cu neputinţă să evităm comuniunea cu fiinţele din jurul nostru.

Ori grăim cu îngerii, cu sfinţii şi cu Dumnezeu ori, dacă suntem necredincioşi în El şi în îngerii Lui, avem comuniune şi vorbim cu dracii. Chiar şi când spunem că nu credem în astfel de lucruri, şi atunci comunicăm cu ei sau, mai bine-spus, devenim slugile lor, fără să ne dăm seama de asta. Prin urmare, nu există stare de neutralitate, deoarece vrem, nu vrem, trebuie să avem comunicare şi comuniune cu cineva: fie cu Dumnezeu, în iubire şi libertate, avându-i ca tovarăşi pe îngeri şi pe sfinţi, fie cu dracii, fără iubire şi fără libertate.

B. Pilde din Sfânta Scriptură

Sfântul Nil nu ne spune cele de mai sus fără să aibă pentru aceasta o serioasă întemeiere biblică. Astfel, în cartea Prorocului Zaharia ni se spun următoarele: „Şi a răspuns îngerul Domnului şi a zis: Doamne Atotţiitorule, până când nu te vei milostivi spre Ierusalim, şi spre cetăţile Iudei, pe care le-ai trecut cu vederea? Acesta este anul al şaptezecelea. Şi au răspuns Domnul Atotţiitorul îngerului celui ce grăia întru mine cuvinte bune şi graiuri de mângâiere" (Zah. 1, 12-13). De asemenea, întreg capitolul 12 din Cartea lui Tovit se referă la minunata intervenţie a Arhanghelului Rafail, împreună cu alţi îngeri. „Când tu te rugai împreună cu nora ta Sara, eu duceam rugăciunile voastre înaintea Celui Sfânt", îi spune Arhanghelul lui Tovie (v. 13). „Eu sunt Rafail, unul din cei şapte Sfinţi Îngeri, care duc rugăciunile Sfinţilor înaintea slavei Celui Sfânt" (v. 16).

La aceleaşi realităţi se referă şi Noul Legământ, aşa cum ne aminteşte Sfântul Nil: *Cuvântul spus în Apocalipsă, că îngerul aduce tămâie ca să o adauge la rugăciunile sfinţilor, socotesc că este harul acesta, care e lucrat prin înger. Căci el sădeşte cunoştinţa adevăratei rugăciuni, încât mintea stă de aci înainte în afară de orice clintire şi nepăsare* [76].

Textul din Apocalipsă la care ne trimite Sfântul este următorul: „Şi din fum au ieşit lăcuste pre pământ, şi li s-a dat lor putere precum au putere scorpiile pământului. Şi s-a zis lor să nu vatăme iarba pământului, nici toată verdeaţa, nici tot copacul, fără numai pre oamenii care nu au pecetea lui Dumnezeu pre frunţile lor." (Apoc. 9, 3-4).

Îngerul la care se referă Sfântul Ioan Theologul în Apocalipsă are o lucrare deosebită de a celorlalţi. Misiunea lui este de a aduce tămâie împreună cu rugăciunile Sfinţilor. Care este înţelesul tainic al tămâiei sale? Sfântul Nil vede aici un har aparte. Îngerul dăruieşte cunoaşterea rugăciunii adevărate celui ce se roagă, o vâră în sufletul rugătorului. Astfel, ajută mintea să stea neclintită în lucrarea ei, neinfluenţată de akidie, de lenea

sufletească, de greutatea naturală şi de neglijenţa înrădăcinată în noi. Se vede aici cu limpezime rolul activ şi participarea Sfinţilor Îngeri la lucrarea rugăciunii, rol care nu e deloc de mică importanţă.

C. SE ÎMPOTRIVESC LUCRĂRII CELUI VICLEAN ŞI-I RISIPESC LUCRĂRILE RELE

Sfinţii Îngeri se împotrivesc lucrării demonului celui viclean şi risipesc influenţele sale rele asupra lucrării rugăciunii nevoitorilor duhovniceşti. Sfinţii Îngeri sunt mai puternici decât demonii şi lucrează trimişi de Domnul Atotţiitorul.

Când demonii produc anomalii şi tulburări în fiziologia omului, cu scopul de a-l face să vadă vedenii, chipurile dumnezeieşti, *îngerul lui Dumnezeu arătându-se, opreşte cu cuvântul numai lucrarea potrivnică din noi şi mişcă lumina minţii la lucrare fără rătăcire* [75]. *Apropiindu-se îngerul, se depărtează grămadă toţi cei ce ne tulbură, şi mintea se află în multă odihnă, rugându-se curat* [30].

Sfinţii Îngeri îndepărtează toate elementele negative şi tot ceea ce tulbură mintea, atât gândurile şi vedeniile, care se strecoară ca nişte paraziţi în rugăciune, cât şi pe demonii care le produc. Iar atunci mintea simte multă tihnă şi se roagă corect şi bine. Aşadar, nu trebuie să uităm că reuşita la rugăciune se datorează preţiosului ajutor al Sfinţilor Îngeri, nefiind numai rodul simplei noastre strădanii şi vrednicii.

De aceea, Sfântul ne spune: *Îngrijeşte-te să agoniseşti multă cugetare smerită şi bărbăţie, şi „răutatea lor nu se va atinge de sufletul tău, şi biciul nu se va apropia de cortul tău, că îngerilor Săi le va porunci ca să te păzească pe tine" (Ps. 90, 10-11), iar aceştia vor izgoni de la tine toată lucrarea potrivnică.* [96]

Făgăduinţa lui Dumnezeu din Psalmi este limpede. Dumnezeu va porunci îngerilor să-l păzească pe rugător de orice influenţă demonică, atunci când acesta Îl va chema cu deplină

încredere, cu smerenie şi cuget bărbătesc.Principala caracteristică a lucrării Sfinţilor Îngeri este că ei acţionează nearătat, spre deosebire de draci, care se străduiesc să acţioneze *la arătare,* fie prin zgomote, fie prin diferite şiretlicuri, care să-i ducă la înşelare pe cei ce le acceptă.

D. PETREC ÎMPREUNĂ CU RUGĂTORUL

Din punct de vedere subiectiv şi personal, rugătorul află *multă încredinţare* [80], multă siguranţă sufletească, ca rod al adevăratei rugăciuni. Din punct de vedere obiectiv, el este înconjurat de îngeri, care *vor veni la tine ca şi la Daniil* [80]. Aşa cum pe Daniil îngerul l-a păzit în groapa cu lei (Dan. 6, 22), tot aşa şi la cel ce se roagă vin îngerii rămânând cu el, „făcându-l duşmanilor înfricoşat şi tuturor minunat".[2] Ei mai fac încă un lucru: îl luminează pe rugător pentru a înţelege sensul întâmplărilor prin care trece. Cu lumina pe care o împărtăşesc minţii îngerii îl ajută să afle raţiunile ce se află în spatele întâmplărilor şi a creaţiei. Fiind înaintaţi în cunoştinţa dumnezeiască, îngerii împărtăşesc această cunoştinţă şi oamenilor ce se roagă. Astfel, diavolul produce stări înşelătoare, pentru că este mincinos şi tatăl minciunii (In. 8, 44), şi-l conduce pe om la înşelare şi *la ieşirea din minţi*, în timp ce Sfinţii Îngeri îi împărtăşesc cunoştinţa dumnezeiască şi-l povăţuiesc către înţelepciune, echilibru, limpezime şi stare dumnezeiască.

Sfântul Nil ne mai arată o situaţie în care îngerii se înfăţişează înaintea rugătorului la vremea rugăciunii: *Altui iubitor de Dumnezeu care-şi ocupa mintea cu rugăciunea umblând prin pustie i s-au arătat doi îngeri călătorind împreună* [112]. Mintea nu trebuie să se îndepărteze de la Domnul îngerilor. Acesta este motivul pentru care acel sfânt nu i-a luat în seamă pe îngeri. De fapt asta voiau şi ei, nu veniseră să-i tulbure pacea minţii, ci ca să-l ajute să se afunde şi mai mult în Dumnezeu.

[2] Antifonul al treilea, glasul al VI-lea

Dacă intervenţia demonilor produce minţii tulburare şi nestatornicie, cât de plină de pace şi de întărire pentru minte trebuie să fie cea a îngerilor în lucrarea lor cerească! Sfânta lucrare a rugăciunii îl face pe om „împreună-vorbitor cu îngerii lui Dumnezeu". Face pământul un adevărat rai, oricât ar fi pentru ochii noştri de uscat, şi neumblat, şi fără de apă. Ceva ştiau pustnicii care au alergat acolo, în pustie!

IV. DUMNEZEU ŞI RUGĂCIUNEA

A. DUMNEZEU ŞI ATITUDINEA RUGĂTORULUI FAŢĂ DE EL

Potrivit cu cele pe care Sfântul ni le spune în legătură cu Dumnezeu, El este *Stăpânul* nostru [3, 6, 7, 81], *Ziditorul făpturilor* [60], *Atotţiitorul, Făcătorul şi Proniatorul tuturor* [100]. Este şi *Judecătorul înfricoşător şi nepărtinitor* [143] al faptelor noastre.

Aceste însuşiri ale lui Dumnezeu, atunci când ne gândim în profunzime la ele, nasc în suflet teamă şi cinstire faţă de El. Unui astfel de Dumnezeu este vrednic să-I *slujească cu frică şi să se bucure de El cu cutremur fiecare rugător.* Cel ce se roagă trebuie să se înfăţişeze înaintea lui Dumnezeu *cu multă frică* [28] şi cu cuviinţa potrivită măreţiei Lui. Asta înseamnă că şi atunci când Dumnezeu dăruieşte darurile sale bogate rugătorului, acesta trebuie să se smerească şi mai mult şi să nu se încreadă în el însuşi.

Porunca lui Dumnezeu dată în Lege este foarte clară în ceea ce priveşte atitudinea rugătorului faţă de El. „De Domnul Dumnezeul tău să te temi" (Deut. 10, 20) [100]. Sfântul Nil, amintindu-ne de această poruncă, urmăreşte să sublinieze teama pe care făptura trebuie să o simtă întotdeauna faţă de Ziditorul ei,

cu simţământul nesfârşitei distanţe care ne separă de El. Aşa îşi va păstra locul caracterizat prin cinstire şi supunere.

În El Însuşi Dumnezeu este *mai presus de orice simţire şi înţelegere* [4]. Este *nematerial* [67], fără formă şi cantitate (câtime) [68]. Prin urmare, mintea omenească nu are nici o putinţă de a-L înţelege. Pentru ca mintea să înţeleagă ceva, trebuie să-I dea o anumită formă, să-L poată descrie, să-L aşeze în anumite cadre şi categorii. Doar aşa Îl poate înţelege, Îl poate îmbrăţişa, adică limitându-L între anumite hotare. Dumnezeu însă nu este un obiect. Nu este subordonat nici uneia din categoriile acestei lumi. Ca şi Ziditor a toate este deasupra şi dincolo de cele care caracterizează lucrurile create în timp şi spaţiu. Din acest motiv, este necuprins de minte, neînţeles, *mai presus de orice simţire şi înţelegere*. De aceea, nu e numai cu neputinţă omului să înţeleagă pe Dumnezeu, ci reprezintă şi o hulă dorinţa omului de a-I da o anumită formă înlăuntrul său [68, 69, 116]. Această strădanie dovedeşte şi stricăciunea inimii datorată slavei deşarte şi părerii de sine, toate fiind începutul rătăcirii şi al robirii minţii faţă de demoni [74, 116].

B. Ieşirea către Dumnezeu şi deşertarea de sine a rugătorului

Deşi Dumnezeu este pretutindenea prezent şi le primeşte pe toate, datorită distanţei ontologice între El şi făptură, este totuşi necesar din partea creaturii care doreşte legătura cu El *să-şi înalţe mintea către El* [36] *şi să călătorească* [47] nu doar în afara lumii materiale, ci şi în afara ipostasului său material, adică a trupului său, atât cât este cu putinţă [62]. Această ieşire este caracterizată de Sfântul Nil *oarecum* ca *o plecare câte puţin din trup* [62]. Nu e vorba de despărţirea sufletului de trup, ci de o oarecare îndepărtare, pentru puţin timp, de legăturile materiale ale trupului. De aceea, putem să vorbim despre o autodepăşire a noastră. Această autodepăşire nu este numai

lepădarea şi negarea a oricărui lucru material şi creat, a trupului fizic, care reprezintă suportul pământesc al minţii, ci şi a *oricărui cuget pătimaş* [4], care nu-şi găsesc locul în legătura omului cu Dumnezeu. Mintea trebuie să se depărteze chiar şi de cugetele ei îngăduite, de tot conţinutul ei. Aceasta înseamnă că se întoarce de la *toate gândurile care vin din simţire, din amintire sau din starea umorală* [62] şi chiar de înţelesurile simple. Pentru că *raţiunile lucrurilor (...) sunt înţelesuri simple, dar exprimă vederi de-ale lucrurilor şi dau minţii forma şi chipul lor şi o duc departe de Dumnezeu.* Mintea trebuie să treacă la o deşertare de sine hotărâtă, de bunăvoie, la o totală golire, pentru că tot ce are mintea în ea se interpune între ea şi Dumnezeu, producând o îndepărtare. Astfel, nu e cu putinţă să se producă o unire reală şi desăvârşită. Doar mintea goală care nu deţine nimic, care nu e ţinută de nimic, ci rămâne fără formă, curată şi feciorelnică faţă de orice lucru străin de ea poate să comunice nemijlocit cu Dumnezeu.

Aici aflăm şi sensul îndepărtării faţă de cele materiale şi create. Nu că acestea ar fi rele sau vrednice de dispreţ, câtă vreme Dumnezeu le-a făcut pe toate „bune foarte", ci în sensul desăvârşitei întâietăţi a lui Dumnezeu. Lipirea de cele materiale este un al treilea element strecurat în legătura Dumnezeu-om şi, de aceea, produce îndepărtarea lor unul de celălalt, netrebnicind scopul rugăciunii, care e desăvârşita unire a omului cu Dumnezeu. Dumnezeu este absolut şi exclusivist în iubirea Lui. După cum El întreg îl iubeşte pe om, tot aşa trebuie şi omul întreg să-L iubească. Domnul nu vrea ca iubirea făpturii lui să fie împărţită cu altceva. Omul îi aparţine ori în întregime, ori deloc, lucru care se potriveşte măreţiei, unicităţii şi desăvârşirii Sale. Orice formă sau chip ar intra în minte, acestea nu pot fi Însuşi Dumnezeu, ci o separaţie, ceva mincinos, un idol. De aceea, *mintea ce slujeşte patimilor nu poate vedea locul rugăciunii duhovniceşti* [72], iar rugătorul adevărat îşi păzeşte *mintea de înţelesuri deşarte* [70].

C. DUMNEZEU ESTE BUN ŞI DĂRUITORUL CELOR BUNE

Ar fi cu neputinţă chiar şi numai să dorim să ne apropiem de Dumnezeul cel mare şi înfricoşător dacă nu am lua în seamă o însuşire a Lui pe care Sfântul Nil nu o trece cu vederea. *Ce este binele dacă nu Dumnezeu?* [33] – întreabă el. Dumnezeu este binele desăvârşit şi unic şi, pentru că e bun, omul poate să îndrăznească să se apropie de El, în ciuda nevredniciei sale.

Dacă deci Dumnezeu este bun, este şi *Dătătorul darurilor bune* [33]. Ca bun şi ca Ziditor al nostru, El ştie *ceea ce e bine şi folositor sufletului* [31] rugătorului, lucruri pe care rugătorul însuşi se poate să nu le cunoască despre el. Chiar şi ceea ce crede că îi este de folos şi le cere de la Dumnezeu s-ar putea să nu fie bune, iar dacă Dumnezeu i le dă, o face numai ca să i se deschidă ochii şi să vadă mai bine că cele socotite de el bune nu sunt aşa. Prin urmare, trebuie să alerge în fiecare clipă la judecata lui Dumnezeu, să se lepede până şi de cele pe care el însuşi le socoteşte bune. Numai astfel se poate înfăţişa cu adevărat gol şi sărac înaintea Domnului cu desăvârşită încredere în bunătatea Lui.

D. UN ELEMENT PERSONAL

Dumnezeu nu e bun doar în El Însuşi, ci şi în legătură cu omul. Este Tatăl ceresc [113] cu Care rugătorul stă de vorbă *cum ar sta cu un tată* [55]. Această atitudine a lui Dumnezeu faţă de cel ce se roagă reprezintă temelia personală a rugăciunii curate şi îi conferă un caracter personal puternic de iubire şi de legătură iubitoare. Rugăciunea nu este o grăire cu un stăpân şi necăutător la faţă, a cărui bunăvoinţă şi milă căutăm să o smulgem, ci întâi de toate, o împreună-vorbire cu iubitorul de oameni şi preaînduratul Tată, a Cărui faţă rugătorul doreşte să o vadă [113].

Această legătură cu Dumnezeu-Tatăl conferă rugăciunii şi alte elemente personale. Această legătură îl face pe rugător să-L

iubească pe Dumnezeu mai mult decât pe sine însuşi [109] şi să nu dorească întreruperea legăturii cu El nici în vreme de primejdie de moarte. Când ispitele vrăjmaşului îl înconjură pe rugător şi-l ameninţă în diferite feluri, atunci şi Sfinţii Îngeri îl ajută şi-l cinstesc în mod deosebit [112]. Cuvintele Sfântului Pavel sunt potrivite pentru acestă situaţie: „Cine ne va despărţi pre noi de dragostea lui Hristos? Necazul, sau strâmtorarea, sau prigoana, sau foametea, sau golătatea, sau nevoia, sau sabia? Precum este scris: Că pentru Tine suntem omorâţi toată ziua; socotitu-ne-am ca nişte oi de junghiere. Ci întru acestea toate prea biruim pentru Cela ce ne-au iubit pre noi. Pentru că încredinţat sunt că nici moartea, nici viaţa, nici îngerii, nici căpeteniile, nici puterile, nici cele de acum, nici cele viitoare, nici înălţimea, nici adâncul, nici altă făptură oarecare nu poate pre noi să ne despartă de dragostea lui Dumnezeu, care este întru Hristos Iisus Domnul nostru" (Rom. 8, 35-39).

Când o astfel de rugăciune de dragoste mistuie inima rugătorului, atunci rugăciunea nu se mai face pentru cele ale lui Dumnezeu, ci pentru Însuşi Dumnezeu. Atunci sufletul Îl cunoaşte pe Dumnezeu în alt fel, direct, fără să mai aibă nevoie de schelăria lucrurilor create. Îl slăveşte prin însăşi legătura şi cunoştinţa personală pe care le are cu El, pentru ceea ce este, nu pentru ceea ce are Dumnezeu, sau pentru ce a făcut sau pentru ce i-a dat. Îl slăveşte numai şi numai pentru frumuseţea Lui, nu a lumii create, oricât de frumoasă ar fi ea. Atunci se roagă în „Duh şi Adevăr" (In. 4, 23). *Cel ce se roagă în Duh şi în Adevăr nu-L mai proslăveşte pe Ziditor din făpturi, ci din El Însuşi* [60], subliniază Sfântul Nil. Înţelegem de ce unii sfinţi nu voiau să mai privească nici măcar frumuseţile naturale pentru a nu-L pierde pe Dumnezeu dinaintea ochilor sufleteşti.

„Şezând odată Avva Siluan în muntele Sinai, s-a dus Zaharia, ucenicul lui, la o ascultare şi i-a zis bătrânului: Sloboade apa şi udă grădina! Iar el ieşind, şi-a acoperit faţa cu culionul şi numai picioarele i se vedeau. Deci a venit un frate la dânsul în acel ceas şi, văzându-l pe el de departe, a înţeles ce a făcut. Intrând fratele la dânsul, i-a zis: Spune-mi, avvo, pentru ce ţi-ai acoperit faţa cu

culionul şi aşa udai grădina? Iar bătrânul i-a răspuns: Fiule, ca să nu vadă ochii mei pomii şi să se smulgă mintea mea de la lucrarea ei prin dânşii."[3] Când rugătorul ajunge la o astfel de măsură de înduhovnicire, el se află deja în hotarele rugăciunii curate, piscul oricărei forme de rugăciune. Pentru că rugăciunea curată nu e nimic altceva decât unirea mai presus de fire a sufletului cu Dumnezeu.

E. Rugăciunea curată este harul lui Dumnezeu

Oricât de puternică ar fi dispoziţia şi dorinţa rugătorului de a avea legătură şi a se uni cu Dumnezeu, acestea nu ajung, deşi sunt elemente absolut necesare care se cer din partea omului în această lucrare dumnezeiască. *Dacă vrei să te rogi, ai trebuinţă de Dumnezeu, Care dă rugăciune celui ce se roagă* [59]. El, Care este izvorul a tot binele, e singurul care poate insufla în suflet dorinţa cea bună a rugăciunii şi să-i dea apoi „aripi ca de porumbel, ca să zboare şi să se odihnească" (cf. Ps. 54, 7) în sânurile Lui. Cea mai importantă chemare pe care I-o poate înălţa sufletul este: *Sfinţească-se numele Tău, vie împărăţia Ta, adică Sfântul Duh şi Fiul Tău cel Unul-Născut* [59]. Ceea ce face ca rugăciunea să fie rugăciune, adică rugătorul să depăşească distanţa dintre el şi Dumnezeu e faptul de a deveni sălaş al Sfintei Treimi. Atunci cerul întreg se află în rugător, care Îl cuprinde în sine pe Cel necuprins.

F. Răspunsul lui Dumnezeu

Strădaniei omului de a se înălţa spre înălţimile dumnezeieşti prin smerenie, lepădare de sine şi ascultare de Dumnezeu El îi răspunde prin pogorârea Sa la om.

Stai la straja ta, păzindu-ţi mintea de înţelesuri în vremea rugăciunii, pentru a-ţi îndeplini rugăciunea şi a petrece

[3] *Patericul*, Avva Siluan, 4

în liniştea ei. Fă aşa, pentru ca Cel ce pătimeşte împreună cu cei neştiutori să te cerceteze şi pe tine, şi atunci vei primi darul atotstrălucitor al rugăciunii [70]. Cuvintele Sfântului Nil sunt un ecou al spuselor Sfântului Apostol Pavel: „Iubirea lui Dumnezeu s-a vărsat în inimile noastre prin Duhul Sfânt, Cel dăruit nouă" (Rom. 5, 5). De aceea, „şi Duhul vine în ajutor slăbiciunii noastre, căci noi nu ştim să ne rugăm cum trebuie, ci Însuşi Duhul se roagă pentru noi cu suspine negrăite" (Rom. 8, 26).

Simţirea propriei sărăcii, pe de o parte, şi îndepărtarea de bunăvoie a minţii de toate o conduc la necunoaşterea şi sărăcia de toate, din punct de vedere omenesc. Tocmai în această stare împreună-pătimeşte cu noi şi Sfântul Duh, dăruindu-ne rugăciunea. Ne face vrednici să ne rugăm. *Duhul Sfânt, pătimind împreună cu noi de slăbiciunea noastră, ne cercetează şi când suntem necuraţi. Şi dacă află numai că mintea noastră I se roagă cu dragoste de adevăr, Se sălăşluieşte în ea şi alungă toată ceata de gânduri şi de înţelesuri care o împrejmuiesc, îndemnând-o spre dragostea rugăciunii duhovniceşti* [63]. Sfântul Duh săvârşeşte trei lucrări principale în sufletul rugătorului:

a) Se sălăşluieşte în minte.

Duhul Sfânt vine în suflet, ca să folosim o imagine, ca o pasăre ce dă târcoale unui loc în care vrea să-şi facă cuib. Dacă află mintea că se roagă cu adevărată şi sinceră dorinţă după Dumnezeu, Se sălăşluieşte în ea. Adică intră într-o legătură nemijlocită cu mintea omului. Acest adevăr are foarte mare importanţă antropologică, deoarece subliniază libertatea omului. Potrivit cu cele spuse de Sfântul Nil, omul deţine o zonă care este cu desăvârşire a lui personală. Nimeni nu are nici un drept să intre acolo, nici cu intenţii bune, nici cu intenţii rele, chiar dacă ar aparţine unor cete superioare şi mai puternice decât omul, cum sunt îngerii şi demonii. Nici chiar Dumnezeu nu intră acolo dacă nu-I deschide poarta omul însuşi şi nu-I cere cu multă răbdare să intre El acolo. Toţi ceilalţi, şi duşmani, şi prieteni vin numai în contact indirect cu mintea omului, care reprezintă abisul fiinţei sale. Numai Domnul are dreptul şi putinţa de a intra. Şi când intră în

minte, o umple cu prezenţa Sa şi *aşază în ea cunoştinţa celor ce le vrea, şi prin minte linişteşte neînfrânarea trupului* [64].

Toţi ceilalţi, oameni, demoni, îngeri – creaturi create – influenţează de jos în sus şi întotdeauna cu îngăduinţa sau cu porunca lui Dumnezeu. Numai Domnul poate şi binevoieşte să influenţeze omul de sus în jos, de la minte la trup, aşezând mintea în poziţia sa de conducătoare şi restabilind rânduiala şi ierarhia dintru început în firea noastră răvăşită de păcat.

b) Alungă toată ceata de gânduri și de înțelesuri care o împrejuiesc.

Prin prezenţa Sa atotluminoasă şi întru-tot-sfântă, Sfântul Duh risipeşte mulţimea de gânduri şi de înţelesuri care asediază şi înăbuşă mintea. Nu numai că risipeşte elementele duşmănoase şi vătămătoare dinăuntrul minţii sau din jurul ei, ci o şi încununează pentru sărăcia ei de bunăvoie *aşezând în ea cunoştinţa celor pe care le vrea* [64]. Îi insuflă cunoştinţa dumnezeiască a celor pe care le vrea. Cine vrea? Fie mintea, motiv pentru care se goleşte de toate pentru a se umple de cunoştinţa fiinţială şi dumnezeiască, fie Preasfântul Duh, Care vrea tot ce e mai bun şi mai de folos pentru minte şi, astfel, umple spaţiul gol al minţii cu cunoştinţa dumnezeiască. Aşază în minte cunoaşterea lui însuşi, atât cât încape mintea limitată a omului.

c) Liniștește prin minte neînfrânarea trupului.

Prin sălăşluirea Duhului Sfânt în sufletul rugătorului, *linişteşte prin minte neînfrânarea trupului* [64] şi dă naştere la acea negrăită linişte şi pace care provin din armonia elementelor firii noastre şi din întregirea ei, în timp ce mai întâi ne aflam în dezbinare şi neîncetat război cu noi înşine. Pe de altă parte, Duhul dăruieşte *darul atotstrălucitor al rugăciunii* [70] şi *o îndeamnă spre dragostea rugăciunii duhovniceşti* [63]. Dorinţa naturală a sufletului se transformă într-o dumnezeiască şi înflăcărată iubire pentru rugăciune, ca stare constantă a sufletului. Această iubire este hrănită de Focul ipostatic, Duhul Sfânt, şi este un rod nepreţuit al prezenţei sale în suflet.

Sfântul Nil îl fericeşte pe nevoitorul care nu rămâne la

aceeaşi măsură, ci înaintează tot mai mult şi mai mult, fără încetare. *Fericită este mintea care, rugându-se neîmprăştiat, câştigă necontenit un tot mai mare dor către Dumnezeu* [118]. Acum sufletul află *multă întărire şi încredinţare* [80], pe care le dă legătura şi prezenţa lui Dumnezeu în el. Atunci *mintea, umplându-se de evlavie şi de bucurie,* se apropie *de hotarele rugăciunii* [62]. Atunci şi numai atunci omul ajunge să fie cu adevărat un om al rugăciunii. Trăieşte în spaţiul ei sfânt. Gustă din *bucuria mai presus de orice bucurie* atunci când *află cu adevărat rugăciunea* [153] şi ajunge *asemenea îngerilor* [113].

Acest lucru nu contrazice sfatul Sfântului Nil: *Nu dori să vezi îngeri sau Puteri sau pe Hristos în chip sensibil* [115]. Ultimul cuvânt explică ce înţelege Sfântul Nil. „Vederea" lui Dumnezeu, care este rodul rugăciunii în Duhul Sfânt, nu are legătură cu simţurile fizice, ci cu vederea tainică a lui Dumnezeu, a minţii luminate. Este vorba de o iluminare lăuntrică pe care au trăit-o toţi cei îndrăgostiţi de rugăciune duhovnicească şi de comuniune cu Preasfânta Treime. Aceasta este de fapt şi făgăduinţa Domnului: „Întru acea zi veţi cunoaşte voi că Eu sunt întru Tatăl Meu, şi voi întru Mine, şi Eu întru voi. Cela ce are poruncile Mele şi le păzeşte pre ele, acela este care Mă iubeşte pre Mine; şi cela ce Mă iubeşte pre Mine, iubi-se-va de Tatăl Meu, şi Eu îl voi iubi pre el, şi Mă voi arăta lui. Zis-a lui Iuda, nu Iscarioteanul: Doamne, ce poate fi că nouă vrei să te arăţi, şi nu lumii? Răspuns-au Iisus şi au zis lui: De Mă iubeşte cineva pre Mine, cuvântul Meu va păzi; şi Tatăl Meu îl va iubi pre el, şi la el vom veni, şi lăcaş la dânsul vom face." (In. 14, 20-23).

Mulţi încearcă să explice raţional cuvântul: „Mă voi arăta lui". Dar acesta este o taină mai presus de fire, iar taina „nu suferă ispitire", pe care o gustă doar cei care trăiesc iubirea dumnezeiască. În această fericită stare sufletul nu se mai teme de înşelător, *de câini. Căci îndată vor fi alungaţi departe cu ajutorul lui Dumnezeu, fiind bătuţi în chip nevăzut şi nearătat.* [94]

Dumnezeu nu rămâne nepăsător faţă de încercările pe care sufletul le rabdă pentru dragostea Lui. Îl urmăreşte cu o

„iubire nebună” în toate răstimpurile luptei sale, în căderi, în urcuşuri, în clătinări, în neputinţele firii, şi-l ajută să le depăşească. Îi ruşinează pe vrăjmaşi şi nimicniceşte atacurile lor.

Răspunsul imediat la cererile rugăciunii înfocate nu are importanţă, oricât de trebuincios sau de important ar părea. Nici împlinirea cererilor. Pentru cel care se roagă în mod autentic rugăciunea nu este un mijloc pentru dobândirea unor lucruri secundare, cum ar fi ferirea de primejdii, satisfacerea unor trebuinţe etc. Pentru rugătorul adevărat, rugăciunea este *hrana minţii* [101], îl hrăneşte. Dacă Dumnezeu nu răspunde la rugăciune înseamnă că se gândeşte la altceva care este cu adevărat de folos rugătorului. De aceea, acesta I se încredinţează cu o încredere oarbă şi desăvârşită, că „dacă trăim, pentru Domnul trăim, şi dacă murim, pentru Domnul murim. Deci, şi dacă trăim, şi dacă murim, ai Domnului suntem” (Rom. 14, 8). Dacă vrea, va răspunde. *Aşadar, să-I lăsăm Lui toate cele ce ne privesc, şi ne va fi bine* [33]. Rugătorul Îi încredinţează Domnului *atât trebuinţa trupului, cât şi a duhului* [129].

Aparentul dezinteres al Tatălui este un interes pentru mai multă asceză şi o mai autentică adâncire în rugăciune, *căci vrea să-ţi facă şi mai mult bine lăsându-te să stărui către El în rugăciune* [34], *ca să ceri şi mai mult şi, primind, să ai un cîştig care nu-ţi mai poate fi răpit* [29].

Ce e mai presus ca a vorbi cu Dumnezeu şi a fi răpit la împreună petrecere cu El? [34]. Rugăciunea nu are nimic egoist sau negustoresc, chiar dacă pentru mulţi înseamnă: „Îţi dau, ca să-mi dai”, „Mă rog, ca să-L oblig pe Dumnezeu să-mi dea”. În realitate, simpla vedere a Domnului îi ajunge sufletului îndrăgostit de Dumnezeu. Adevărata iubire duhovnicească nu cere să i se dea ceva, ci dăruieşte ea. De aceea, iubirea pentru rugăciunea duhovnicească are putinţa să conducă sufletul la deplina lepădare de toate şi la întâlnirea cu Cel iubit. *Dacă doreşti să te rogi, leapădă-te de toate, ca să moşteneşti totul* [37]. Iar totul este Cel care le cuprinde pe toate, Care e totul în toate, Care poartă totul în Sine şi e mai presus de toate, Dumnezeu!

Capitolul V

Rugăciunea ca theologie

Dacă am vrea să facem un rezumat foarte condensat a celor spuse de Sfântul Nil în „capetele" sale, acesta ar putea fi tocmai capul 61: *Dacă eşti theolog, roagă-te cu adevărat; şi dacă te rogi cu adevărat, eşti theolog.*

Aceste cuvinte nu fac o impresie puternică de la prima lor citire. Ce izbeşte ochiul este legătura dintre rugăciune şi theologie exprimată în două fraze. S-ar putea ca cineva mai naiv să creadă că e normal ca cel ce a studiat theologia să se poată ruga bine! Dar o asemenea idee ar fi culmea prostiei şi a necunoaşterii lucrurilor duhovniceşti. De aceea, se impune să vedem ce înţelege Sfântul în acest cap.

A. Rugătorul ca „theolog"

Sfântul Nil foloseşte cuvântul *theolog* numai aici în întrega sa scriere într-un sens specific lui. Sensul de azi al termenului *theolog* şi cele înrudite este diferit de cel pe care i-l dau Părinţii Bisericii. De aceea, se cere o analiză a sa.

Când auzim astăzi acest cuvânt, îl înţelegem într-un sens foarte restrâns. Adică, theolog este cel ce a studiat la Universitate theologia, are diplomă şi poate să predea religie sau să fie hirotonit. Cuvântul are astăzi un sens tehnic, reprezentând un fel de profesie, aşa cum filologul a studiat filologia, avocatul dreptul etc. Acesta este, pentru cei mai mulţi, înţelesul termenului „theolog".

În trecut însă cuvântul nu avea acest înțeles, iar ce ne spune Sfântul Nil în capul 61 nu pare să aibă nici o legătură cu diplomele şi titlurile academice. Sfântul pune cuvintele „theolog" şi „rugăciune" în directă corespondență. Theolog este cel ce se roagă cu adevărat, zice. Prin urmare, conținutul termenului *theolog* este delimitat în mod direct de conținutul termenului *rugăciune*. Aşadar, dacă vom conştientiza ce înseamnă rugăciune, vom putea înțelege şi conținutul termenului de *theolog*, pentru că theolog înseamnă pentru Sfântul Nil ceea ce înseamnă cuvântul „rugător" (cel care se roagă).

Vorbind despre rugăciunea duhovnicească, Sfântul Nil ne-a spus că ea este *vorbirea minții cu Dumnezeu* [3], *împreună-petrecerea cu Dumnezeu* [34], *răpirea minții, răpirea minții întru înălțimea înțelegătoare* [53], *urcuşul minții spre Dumnezeu* [36] ş.a. Astfel, în cele din urmă se ajunge la unirea sufletului cu Dumnezeu întru desfătare tainică, mai presus de cuvânt.

Când se petrece această întâlnire dintre Dumnezeu şi suflet, acesta se învredniceşte să-L vadă pe Cel nevăzut şi *mai presus de orice simțire şi înțelegere* [4]. Astfel, rugăciunea se dovedeşte ceva care depăşeşte hotarele unei simple acțiuni religioase, a unei obligații morale. Rugăciunea, ca o comuniune tainică a omului cu Dumnezeu, se preschimbă într-o lucrare a omului întreg, mai cu seamă a minții sale, de o altă natură decât lucrările obişnuite. Ea este şi acțiune, şi stare [2, 27, 53], şi dispoziție nepătimaşă [53], dar şi ieşire şi călătorie [47] a sufletului către Dumnezeu. O astfel de călătorie întru iubire duce sufletul rugător la cunoaşterea Sfintei Treimi, aşa cum spune Sfântul în introducere. Adică piscul rugăciunii este cunoaşterea Sfintei Treimi. Această cunoaştere nu e a rațiunii, asemenea celei pe care o căpătăm prin mijlocirea ştiințelor şi a metodelor omeneşti de cercetare. Cunoaşterea ştiințifică, filosofică etc. este o cunoaştere lumească, aflată în hotarele legilor acestei lumi. Dar cunoaşterea pe care o dă rugăciunea duhovnicească este o cunoaştere de altă natură, mai presus de lume, profundă, mistică, negrăită, personală. Este cunoştința cea mai adâncă şi negrăită cu Dumnezeu la

care poate ajunge omul în întregimea sa. Este cunoştinţa care depăşeşte orice imagine, reprezentare sau analogie a acestei lumi, pentru că Domnul tuturor nu poate fi exprimat de cele create, pe care le depăşeşte ca şi ziditor al lor. Le cuprinde pe toate, fără să fie cuprins de ceva, pentru că este necuprins şi neajuns.

Dar un lucru este sigur, anume că sufletul care se roagă şi are legătură cu El Îl cunoaşte, chiar aşa de necunoscut cum este. Trăieşte gustul prezenţei Sale înlăuntrul său şi, de aceea, este fericit. Această cunoaştere este o cunoaştere theologică, adică o cunoaştere tainică a lui Dumnezeu, lăuntrică, personală, negrăită. Astfel, cunoscându-L pe Dumnezeu, omul ajunge theolog.

Iată de ce cel care se roagă este theolog. La acest înţeles al termenului ne-a condus strădania pe care am făcut-o. Dar totuşi, pentru corecta înţelegere a termenului mai sunt necesare şi:

B. CÂTEVA MĂRTURII

Un mare theolog ortodox contemporan, Vladimir Lossky, cercetând înţelesul expresiei „vedere a lui Dumnezeu", aşa cum se găseşte ea în capetele de care ne-am ocupat (el spune că autorul este Evagrie), observă următoarele:

„În starea de rugăciune pură, νοῦς-ul devine în mod absolut simplu, «gol» (γυμνός). Până şi gândurile curate trebuie înlăturate din minte, iar această ultimă desăvârşire este un dar de la Dumnezeu. În această stare, în timpul rugăciunii, lumina Treimii străluceşte în spiritul omului curăţit. Această stare a νους-ului sau a inteligenţei este culmea naturilor (firilor) inteligibile în care ele sunt (aidoma cerului) umplute de lumina Treimii. Rugăciunea poate fi comparată cu vederea; după cum vederea este cea mai bună dintre simţuri, tot aşa şi rugăciunea este mai dumnezeiască decât toate virtuţile. Aici însă «numele de vedere reprezintă ceea ce se realizează prin simţul intelectual». Este gândul care, în rugăciune, vede lumina Sfintei Treimi (διάνοια... καιρῷ προσευχῆς τὸ τῆς Ἁγίας Τριάδος φῶς βλέπουσα). În

starea de rugăciune pură, νους-ul devine locul lui Dumnezeu (τόπος Θεοῦ), Chipul lui Dumnezeu, templul, duhul dumnezeiesc, Dumnezeu prin har. În contemplarea lui Dumnezeu, mintea omenească se înţelege pe sine, se vede pe sine văzându-L pe Dumnezeu. Perceperea este simultană: cunoscându-L pe Dumnezeu, νους-ul se cunoaşte pe sine ca loc al lui Dumnezeu, ca vas al luminii Treimii; şi astfel se vede pe sine tot atât de limpede după cum cineva vede un safir sau cerul. Acesta este intelectul gol (νοῦς γυμνὸς) «consumat în vederea sinelui, meditând comuniunea prin contemplarea Sfintei Treimi»."[1]

Dar această vedere a Sfintei Treimi şi părtăşia la Ea ca vedere a lui Dumnezeu nu e nimic altceva decât cunoaşterea nemijlocită a lui Dumnezeu în înţelesul pe care l-am arătat.

Un alt theolog ortodox contemporan, Constantinos V. Scuteris, analizează sensul termenului „theolog" într-o foarte importantă lucrare a sa, în care se referă la capul 61 al Sfântului Nil. C. Scuteris îl acceptă şi el pe Evagrie ca autor al acestor capete.

Potrivit scriitorului „capetelor", theologia reprezintă a treia treaptă din contemplaţia naturală. În cele din urmă, theologia este o cunoaştere duhovnicească şi o bogăţie a sufletului, nefiind altceva decât contemplarea Sfintei Treimi.

„Mintea omului nu este înălţată din lumea naturală la înţelepciunea şi puterea Ziditorului ei, ci fiind surdă şi goală, se face părtaşă vederii Sfintei Treimi, cunoaşterii fiinţiale."

În continuare, prezintă trei trepte de duhovnicie pe care le exprimă autorul „capetelor":

Treapta întâi este cea practică, care constă în asceză şi sfârşeşte în nepătimire şi iubire. A doua treaptă este contemplarea naturală. Omul curăţit prin asceză poate vedea înţelepciunea lui Hristos în lumea naturală, care devine o oglindă a înţelepciunii şi puterii lui Dumnezeu.

„A treia treaptă este theologia, care reprezintă nemijlocita comuniune a omului cu Dumnezeu şi cunoaşterea Sfintei Treimi.

[1] Vladimir Lossky, *Vederea lui Dumnezeu*, Ed. Deisis, 1995, p. 94-95

Acestă cunoaştere se realizează mai ales prin rugăciune. *Dacă eşti theolog, roagă-te cu adevărat, şi dacă te rogi cu adevărat, eşti theolog.* Theologia este deci suişul omului către Dumnezeu, iar rugăciunea spaţiul prin care se săvârşeşte înălţarea minţii către Dumnezeu. Omul nu intră cu totul în măreţia lui Dumnezeu, nu gustă şi nu înţelege în întregime frumuseţea dumnezeiască. Asta ar însemna o limitare a lui Dumnezeu (...) Mintea curăţită şi liberă de înţelesurile simple este înconjurată de lumina Treimii şi intră în sfera theologiei comunicând cu Sfânta Treime."[2]

Sfântul Petru Damaschin, deja cunoscut nouă, vorbind pe aceeaşi temă, arată că dintre cele opt vederi duhovniceşti cea mai înaltă este ultima, a opta, adică cea numită „theologie". Şi adaugă: „De la această a opta cunoştinţă, omul este înălţat la vederea lui Dumnezeu prin rugăciunea a doua şi curată, care se cuvine văzătorului. Aşadar, în însăşi pornirea rugăciunii mintea e răpită de dorul lui Dumnezeu şi nu mai ştie nimic din lumea aceasta, cum zic sfinţii Maxim şi Damaschin. Şi nu numai că mintea uită toate, ci şi de sine însăşi (...) Atunci primeşte, zice Sfântul Maxim, iluminări despre Dumnezeu şi se face cuvântătoare de Dumnezeu, învrednicindu-se de venirea Duhului Sfânt.[3]

Mărturiile de mai sus arată că theologul, aşa cum ne spune şi Sfântul Nil, este cunoscătorul şi văzătorul Preasfintei Treimi, la Care se înalţă prin rugăciunea curată. De aceea, theologia este cunoaşterea lui Dumnezeu prin vederea Lui nemijlocită, pe cât e cu putinţă omului şi potrivit cu capacitatea de cuprindere şi duhovnicia fiecăruia în parte. Theologii mistici ulteriori vor numi theologia „vederea lui Dumnezeu cu mintea" (Filotei Sinaitul) sau „vedere a lui Dumnezeu" (Simeon Noul Theolog, Grigorie Palama) sau „privire a lui Dumnezeu" (Ca-

---

[2] Constantin V. Scuteris, *Înţelesul termenilor „theologie", „a theologhisi" şi „theolog" în învăţătura Părinţilor Greci şi a Scriitorilor bisericeşti până la Capadocieni*, (în lb. greacă), Athena, 1972, pp.147-153

[3] Sf. Petru Damaschin, *Despre a opta cunoştinţă,* FR 5 (1995), p.114-115

list Katafygiotul). Cel din urmă vorbeşte şi despre străluciri văzătoare de Dumnezeu, despre mintea călătoare şi văzătoare dintru înălţimi şi despre vederile mistice simple şi desăvârşite ale theologiei.

C. CERCUL DE AUR: THEOLOGIE – RUGĂCIUNE

Să ne întoarcem acum la cuvântul Sfântului Nil, care a fost pricina celor spuse mai sus. *Dacă eşti theolog, roagă-te cu adevărat; şi dacă te rogi cu adevărat, eşti theolog.*

Cuvântul *theolog* are în ambele propoziţii acelaşi conţinut şi sens. Diferă însă profunzimea lui. Altă profunzime a cuvântului o găsim în prima propoziţie, şi alta în a doua. Sfântul nu repetă în a doua propoziţie exact ceea ce a spus în prima, ca şi cum s-ar juca cu aceleaşi cuvinte cărora le schimbă locul. El, de fapt, vrea să ne spună: omul care a ajuns la cea mai înaltă treaptă de duhovnicie, încât să ajungă theolog, se roagă cu adevărat. Dar cine se roagă cu adevărat nu rămâne pe loc, ci înaintează „din slavă în slavă", de la un nivel al vederii lui Dumnezeu către altul, mai profund. Devine tot mai vrednic de a primi vederi dumnezeieşti, arătări sfinte în inima sa, şi aşa ajunge tot mai mult theolog şi, cu acest înţeles, văzător de Dumnezeu. Astfel, rugăciunea lui nu este cea care era la început, ci de fiecare dată ceva nou. În acest fel, theologul trăieşte o binecuvântată reînnoire, un suiş spiroidal, o înaintare ciclică urcătoare în norul supraluminos şi sfânt al cunoştinţei dumnezeieşti, care nu are niciodată sfârşit.

D. UN REZULTAT-CRITERIU

După ce am înţeles mai bine sensul termenului *theolog*, ne dăm seama mai limpede că scopul rugăciunii curate este theologia. Dar theologia constituie un rod binecuvântat şi, în ace-

laşi timp, un criteriu de mare preţ. Theologia reprezintă expresia finală, fructul matur al duhovniciei exprimate prin rugăciune. Dar acest rod poate fi un criteriu şi al duhovniciei. Vom numi acest criteriu „theologic". Pe baza criteriului theologic este cu putinţă să transpunem „capetele" în întrebări adresate nouă înşine, pentru a ne cerceta măsura duhovniciei noastre, pentru a ne stârni râvna pentru a ne autodepăşi, astfel încât viaţa noastră duhovnicească să devină cândva theologică. Ar fi un lucru obositor şi poate insuportabil ca toate cele scrise aici să fie transpuse în întrebări pe baza fiecărui cap al Sfântului Nil despre rugăciune. Dacă vrea cititorul, o poate face singur mai bine şi mai personal. Aici vom expune doar câteva astfel de întrebări cu titlul exemplificativ şi pentru a face mai limpede îndemnul nostru:

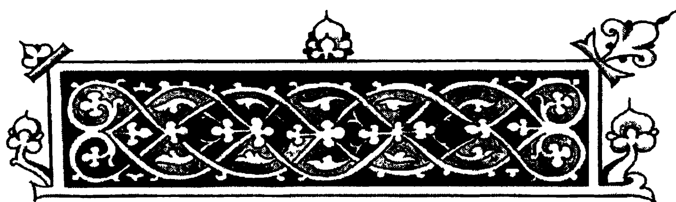
- Ce fel de *tămâie* Îi aduc eu lui Dumnezeu? [1]
- Care este *starea minţii* mele când mă rog? Ce fac pentru aceasta? [2]
- Rugăciunea mea este *fără mijlocirea cuiva*? [3]
- Cer cu stăruinţă darul lacrimilor? [5, 6, 7] Îl am fără patimă?
- Mă străduiesc să am mintea în vremea rugăciunii *surdă şi mută* [11], *fără formă* [117], *fără simţire* [120] *şi imaterială* [67]?
- Îmi cunosc măsurile? [79]
- Stărui cerând darul *rugăciunii şi al psalmodierii*? [87]
- Mă îngrijesc să aflu vicleniile vrăjmaşului? [68, 69, 73, 74, 90, 92]
- Am răbdare în încercări? [93]
- Simt că rugăciunea este *hrana minţii mele*? [101]
- Cât mă asemăn în rugăciune vameşului? [102]
- Cum îi văd pe ceilalţi? [121-125]
- Către cine îmi îndrept *primul gând*? [126]
- Cât sunt de vorbăreţ şi de iubitor de slavă? [148]
- Cum este *bucuria rugăciunii* în comparaţie cu celelalte bucurii ale vieţii? Rezultatul acestei comparaţii îmi dă măsura înaintării mele în rugăciune. [153]

- Ce fel de viețuire am, pământească sau cerească? *Cu cuvântul gol sau cu fapta îngerească?* [142]

Epilog

Sfântul Nil s-a supus unui îndemn venit din dragoste frăţească şi a aruncat mreaja cuvântului său prinzând mulţime de peşti, în ciuda multelor încredinţări contrare pe care le face din smerenie. „Capetele" sale l-au hrănit nu numai pe acel frate necunoscut, ci şi generaţii după generaţii până astăzi, când ne hrănesc pe noi. Şi cu siguranţă că şi pe alţii îi va hrăni mâine. Reprezintă o adevărată şi nepreţuită pâine evanghelică, o vrednică hrană duhovnicească. Şi porunca iubirii pentru scrierea „capetelor", şi duhul în care au fost scrise, precum şi scopul lor ţintesc într-un singur loc: realizarea rugăciunii duhovniceşti.

Paginile de dinainte constituie o strădanie sărăcăcioasă de aranjare relativ sistematică a bogatului cuprins duhovnicesc al „capetelor". O biată încercare care a meritat însă truda, oricât de mult i-ar putea lipsi dovezile de reuşită. Un prinos mai sărac decât cei doi bani ai văduvei din Evanghelie, analiza făcută, deşi nu este completă, fiind plină de bună intenţie poate să împărtăşească ceea ce a adunat la un prim studiu al „capetelor". Osteneala acestei munci poate că nu va rămâne cu desăvârşire zadarnică dacă sufletul care a parcurs aceste rânduri va dori, prin rugăciunile Sfântului, *să pregătească tămâie bine mirositoare*, astfel încât *prin plinătatea virtuţilor să facă rânduiala minţii neclintită şi destoinică să primească starea căutată*, adică rugăciunea duhovnicească, *care răpeşte mintea înţeleaptă întru înălţimea înţelegătoare prin dragoste desăvârşită.*

AL CELUI ÎNTRU SFINȚI PĂRINTELUI NOSTRU

NIL ASCETUL

CUVÂNT DESPRE RUGĂCIUNE

Ars fiind de flacăra necuratelor patimilor, m-ai întărit adesea prin trimiterea scrisorilor tale de Dumnezeu iubitoare, mângâindu-mi mintea muncită de cele mai ruşinoase gânduri şi imitând astfel, în chip fericit, pe marele învăţător şi dascăl. Şi nu e de mirare. Pentru că totdeauna partea ta au fost cele de cinste, ca şi a binecuvântatului Iacob. Căci slujind bine pentru Rahila, şi primind pe Lia, ceri şi pe cea dorită, întrucât ai împlinit şi cei şapte ani ai acesteia (Fc. 29, 23-28). Iar eu nu tăgăduiesc că, ostenindu-mă toată noaptea, n-am prins nimic; totuşi aruncând mrejele după cuvântul tău, am prins mulţime de peşti, nu ştiu dacă mari, dar în orice caz 153 la număr. Pe aceştia ţi-i trimit în micul coş al dragostei, ca tot atâtea capete, împlinindu-ţi porunca. Dar te admir şi-ţi fericesc foarte gândul minunat de-a dori să ai Capetele rugăciunii. Căci ştiu că nu le iubeşti simplu numai pe cele ce le ai în mână şi sunt scrise cu cerneală pe hârtie, ci şi pe cele implântate în minte, prin dragoste şi nepomenire de rău. De aceea, dat fiind faptul că toate sunt îndoite, una sporind pe cealaltă, după înţeleptul Isus (Sir. 42, 25), primeşte-le nu numai în scrisoare, ci şi în duh, întrucât

oricărei scrieri îi premerge gândirea. Căci dacă nu e acesta, nici scrierea nu va fi. Prin urmare, îndoit este şi felul rugăciunii. Unul este practic, iar altul contemplativ. La fel şi numărul are două laturi. Una pe care poţi pune mâna, şi aceasta este cantitatea, iar alta este înţelesul lui sau calitatea.

Astfel împărţind *Cuvântul despre rugăciune* în 153 de capete, ţi-am trimis o merinde evanghelică spre a avea plăcerea unui număr simbolic, şi o figură de triunghi, şi de hexagon, care indică, pe de o parte, cunoştinţa cucernică a Treimii, iar pe de alta, înţelesul acestei lumi.

Dar şi numărul 100, luat în sine, este un pătrat, iar 53 este un triunghi şi o sferă. Căci 28 este un triunghi, iar 25 o sferă, fiindcă 25 e alcătuit din 5 ori 5. Prin urmare, ai figura în patru unghiuri simbolizând pătrimea virtuţilor, iar pe de altă parte, cunoştinţa înţeleaptă a veacului acestuia, simbolizată de numărul 25, care închipuie forma de sferă a timpurilor. Căci săptămână se mişcă după săptămână şi lună după lună, şi timpul se deapănă în cerc, an după an, cum vedem în mişcarea soarelui, a lunii, a primăverii, a verii şi a celorlalte. Iar triunghiul înseamnă cunoştinţa Sfintei Treimi. Privind însă şi altfel numărul 153, ca trei cifre, se poate înţelege că e triunghiul cunoştinţei practice, naturale şi teologice, sau credinţa, nădejdea şi dragostea; sau aurul, argintul şi pietrele scumpe.

Numărul înseamnă acestea. Iar cuprinsul smerit al Capetelor nu-l vei ocări, ştiind să fii şi sătul, şi flămând (Flp. 4, 12) şi amintindu-ţi de Cel ce n-a trecut cu vederea cei doi bani ai văduvei, ci i-a primit mai bucuros ca bogăţia multora. Prin urmare, primind acest rod al bunăvoinţei, iubirii şi dragostei, păzeşte-l între fraţii tăi adevăraţi, poruncindu-le să se roage pentru cel bolnav, ca să se facă sănătos şi, luându-şi patul, să umble prin harul lui Hristos. Amin.

1. Dacă ar vrea cineva să pregătească tămâie mirositoare, va amesteca după rânduială în chip egal răşină străvezie de Liban, casia, onixul şi stactia. Acestea sunt pătrimea virtuţilor. Dacă sunt depline şi egale, mintea nu va fi vândută.

2. Sufletul curăţit prin plinătatea poruncilor face rânduială minţii, neclintită şi destoinică să primească starea căutată.

3. Rugăciunea este vorbirea minţii cu Dumnezeu. De ce stare are, aşadar, nevoie mintea ca să poată să se întindă, fără să se uite îndărăt, dincolo de sine, până la Stăpânul ei, şi să stea de vorbă cu El fără mijlocirea nimănui?

4. Când Moise încearcă să se apropie de rugul arzător, e împiedicat până nu dezleagă încălţămintea picioarelor (Ieş. 3, 5). Cum nu te vei dezlega şi tu de orice cuget pătimaş dacă vrei să vezi pe Cel mai presus de orice simţire şi înţelegere şi să vorbeşti cu El?

5. Mai întâi, roagă-te pentru dobândirea lacrimilor, ca prin plâns să înmoi sălbăticia ce se află în sufletul tău; şi după ce vei fi mărturisit astfel împotriva ta fărădelegile tale înaintea Domnului (Ps. 31, 5), să primeşti iertare de la El.

6. Foloseşte-te de lacrimi pentru a dobândi împlinirea oricărei cereri. Căci foarte mult Se bucură Stăpânul când te rogi cu lacrimi.

7. Dacă verşi izvoare de lacrimi în rugăciunea ta, să nu te înalţi întru tine ca şi cum ai fi mai presus de mulţi. Căci rugăciunea ta a primit ajutor ca să poţi răscumpăra cu dragă inimă păcatele tale şi să îmblânzeşti pe Stăpânul prin lacrimi. Deci să nu întorci spre patimă scutul pe care-l ai contra patimilor, ca să nu mânii şi mai mult pe Cel ce ţi-a dăruit harul.

8. Mulţi, plângând pentru păcate, uită de scopul lacrimilor;

şi aşa, pierzându-şi mintea, au rătăcit.

9. Stai cu încordare şi te roagă cu osârdie şi ocoleşte grijile şi gândurile, căci ele te tulbură şi te neliniştesc ca să te scoată din tăria rugăciunii.

10. Când te văd dracii râvnind cu adevărat la rugăciune, îţi strecoară înţelesurile unor lucruri aşa-zis trebuincioase; şi după puţină vreme îţi fură amintirea lor ca, mişcându-ţi-se mintea spre căutarea lor şi neaflându-le, să se descurajeze şi să se întristeze foarte. Apoi, când revine iarăşi în rugăciune, îi aduce aminte cele căutate şi cele amintite mai înainte pentru ca mintea, căutând să le ia la cunoştinţă, să piardă rugăciunea care aduce roade.

11. Luptă-te să-ţi ţii mintea în vremea rugăciunii surdă şi mută, şi te vei putea ruga.

12. Când te va întâmpina o ispită sau te va aţâţa o împotrivire ca să-ţi mişti mânia spre cel ce-ţi stă împotrivă sau să spui vreo vorbă goală, adu-ţi aminte de rugăciune şi de porunca dumnezeiască cu privire la ea, şi îndată se va linişti mişcarea fără rânduială din tine.

13. Toate câte le vei face pentru a te răzbuna pe fratele care te-a nedreptăţit îţi vor fi spre sminteală în vremea rugăciunii.

14. Rugăciunea este vlăstarul blândeţii şi al lipsei de mânie.

15. Rugăciunea este rodul bucuriei şi al mulţumirii.

16. Rugăciunea este alungarea întristării şi a descurajării.

17. Plecând, vinde-ţi averile şi le dă săracilor (Mt. 19, 21; Mc. 10, 21) şi, luându-ţi crucea, leapădă-te de tine (Mt. 16, 24; Lc. 9, 23), ca să poţi să te rogi neîmprăştiat.

18. Dacă vrei să te rogi în chip vrednic de laudă, leapădă-te de tine în tot ceasul şi, suferind nenumărate răutăţi, nevoieşte-te

pentru rugăciune.

19. Necazul pe care îl rabzi cu bună înţelegere te va face să-i afli rodul în vremea rugăciunii.

20. Dorind să te rogi cum trebuie, să nu întristezi vreun suflet; iar de nu, în deşert alergi.

21. Lasă-ţi darul tău, zice, înaintea altarului şi, plecând, împacă-te mai întâi cu fratele tău, şi apoi, venind, te vei ruga netulburat (Mt. 5, 23). Căci amintirea răului înnegreşte cugetul celui ce se roagă şi întunecă rugăciunile lui.

22. Cei ce îşi îngrămădesc supărări şi pomeniri de rău sunt asemenea celor ce scot apă şi o toarnă într-un vas fără fund.

23. Dacă eşti răbdător, pururea te vei ruga cu bucurie.

24. Rugându-te tu cum trebuie, ţi se vor întâmpla astfel de lucruri, încât să ţi se pară că ai dreptate să te foloseşti de mânie. Dar nu este nici o mânie dreaptă împotriva aproapelui. Căci de vei căuta, vei afla că este cu putinţă să rânduieşti lucrul bine şi fără mânie. Deci foloseşte-te de tot meşteşugul ca să nu izbucneşti în mânie.

25. Vezi ca nu cumva părând că vindeci pe altul să fii tu însuţi netămăduit şi să împiedici rugăciunea ta.

26. Fugind de mânie, vei afla cruţare, şi te vei dovedi înţelept, şi vei fi între cei ce se roagă.

27. Înarmându-te împotriva mâniei, nu primi niciodată nici pofta, căci aceasta dă mâncare mâniei; iar mânia tulbură ochiul minţii, întinând starea rugăciunii.

28. Nu te ruga împlinind numai formele din afară, ci îndeamnă-ţi mintea spre simţirea rugăciunii duhovniceşti cu multă frică.

29. Uneori, stând la rugăciune, te vei ruga dintr-odată bine;

alteori, chiar ostenindu-te foarte, nu vei ajunge la ţintă, ca să ceri şi mai mult şi, primind, să ai un câştig care nu-ţi mai poate fi răpit.

30. Apropiindu-se îngerul, se depărtează grămadă toţi cei ce ne tulbură, şi mintea se află în multă odihnă rugându-se curat. Alteori, ameninţându-ne obişnuitul război, mintea se luptă şi nu poate să se liniştească, deoarece s-a amestecat mai înainte cu felurite patimi. Totuşi, cerând şi mai mult, va afla. Căci „celui ce bate i se va deschide" (Mt. 7, 7; Lc. 11, 9).

31. Nu te ruga să se facă voile tale, căci acestea nu se acoperă întru totul cu voia lui Dumnezeu (Mt. 6, 10); ci roagă-te mai bine precum ai fost învăţat, zicând: „Facă-se voia Ta" în mine. Şi în tot lucrul aşa să-L rogi, ca să se facă voia Lui. Căci El voieşte ceea ce e bine şi folositor sufletului tău. Dar tu nu ceri totdeauna aceasta.

32. De multe ori rugându-mă, am cerut să mi se împlinească ceea ce am socotit eu că e bine şi am stăruit în cerere, silind fără judecată voia lui Dumnezeu; nu i-am lăsat Lui ca să rânduiască mai bine aceea ce ştia că este de folos. Iar primind, m-am scârbit pe urmă foarte că n-am cerut mai bine să se facă voia lui Dumnezeu. Căci lucrul nu mi-a folosit aşa cum credeam.

33. Ce este binele dacă nu Dumnezeu? Aşadar, să-I lăsăm Lui toate cele ce ne privesc şi ne va fi bine. Căci Cel ce e bun desigur că e şi Dătătorul darurilor bune.

34. Nu te îndurera dacă nu capeţi îndată de la Dumnezeu ceea ce ceri. Căci vrea să-ţi facă şi mai mult bine lăsându-te să stărui către El în rugăciune. Fiindcă ce e mai presus ca a vorbi cu Dumnezeu şi a fi răpit la împreuna-petrecere cu El?

35. Rugăciunea neîmprăştiată este o înţelegere supremă a

minții.

36. Rugăciunea este urcuşul minţii spre Dumnezeu.

37. Dacă doreşti să te rogi, leapădă-te de toate, ca să moşteneşti totul.

38. Roagă-te mai întâi să te curăţeşti de patimi; al doilea, să te izbăveşti de neştiinţă şi de uitare; al treilea, de toată ispita şi părăsirea.

39. Cere în rugăciune numai dreptatea şi împărăţia, adică virtutea şi cunoştinţa, şi toate celelalte se vor adăuga ţie.

40. E cu dreptate să te rogi nu numai pentru curăţia ta, ci şi pentru a oricărui semen, ca să imiţi chipul îngeresc.

41. Caută să vezi dacă te-ai înfăţişat cu adevărat înaintea lui Dumnezeu în rugăciunea ta sau dacă eşti biruit de lauda omenească, şi pe aceasta te sileşti să o vânezi folosindu-te de chipul rugăciunii ca de o acoperitoare.

42. Fie că te rogi cu fraţii, fie singur, străduieşte-te să te rogi nu din obişnuinţă, ci cu simţirea.

43. Simţirea rugăciunii este adunarea minţii, împreunată cu evlavie, cu străpungerea inimii, cu durerea sufletului, cu mărturisirea păcatelor, cu suspine nevăzute.

44. Dacă mintea ta mai e furată în vremea rugăciunii, încă n-a cunoscut că se roagă un monah, ci eşti încă un mirean care înfrumuseţează cortul din afară.

45. Rugându-te, păzeşte-ţi cu putere memoria, ca să nu-ţi pună înainte ale sale, ci mişcă-te pe tine spre gândul înfăţişării tale la judecată. Căci, de obicei, mintea e mult răpită de memorie în vremea rugăciunii.

46. Amintirea îţi aduce în vremea rugăciunii sau închipuiri

de-ale lucrurilor de odinioară sau griji noi sau fața celui ce te-a supărat.

47. Diavolul pizmuieşte foarte tare pe omul care se roagă şi se foloseşte de tot meşteşugul ca să-i întineze scopul. El nu încetează, prin urmare, să pună în mişcare ideile lucrurilor prin amintire şi să răscolească toate patimile prin trup, ca să-l poată împiedica din drumul său cel mai bun şi din călătoria către Dumnezeu.

48. Când diavolul cel prea viclean, făcând multe, nu poate împiedica rugăciunea dreptului, o lasă pentru puțină vreme mai domol şi pe urmă îl războieşte iarăşi pe cel ce se roagă. Căci fie că-l aprinde pe acesta spre mânie, şi aşa strică starea lui cea bună dobândită prin rugăciune, fie că-l ațâță la plăcere pătimaşă, şi aşa îi pângăreşte mintea.

49. După ce te-ai rugat cum trebuie, aşteaptă cele ce nu trebuie şi stai bărbăteşte păzind rodul tău. Căci spre aceasta ai fost rânduit dintru început, ca să lucrezi şi să păzeşti. Aşadar, după ce-ai lucrat, nu cumva să laşi nepăzit ceea ce ai făcut. Iar de nu, n-ai folosit nimic rugându-te.

50. Tot războiul ce se aprinde între noi şi dracii necurați nu se poartă pentru altceva decât pentru rugăciunea duhovnicească. Căci lor le este foarte potrivnică şi urâtă, iar nouă, foarte mântuitoare şi plăcută.

51. Ce vor dracii să lucreze în noi? Lăcomia pântecelui, curvia, iubirea de argint, mânia, ținerea minte a răului şi celelalte patimi, ca îngrăşându-se mintea prin ele, să nu se poată ruga cum trebuie. Căci stârnindu-se patimile părții neraționale, nu o lasă să se mişte cu bună judecată.

52. Cultivăm virtuțile pentru rațiunile făpturilor şi pe acestea

le căutăm pentru Raţiunea care le-a dat fiinţă. Iar aceasta obişnuieşte să se descopere în starea de rugăciune.

53. Starea de rugăciune este o dispoziţie nepătimaşă, câştigată prin deprindere, care răpeşte mintea iubitoare de înţelepciune spre înălţimea înţelegătoare, prin dragoste desăvârşită.

54. Cel ce vrea să se roage cu adevărat trebuie nu numai să-şi stăpânească mânia şi pofta, ci trebuie să ajungă şi afară de orice înţeles pătimaş.

55. Cel ce iubeşte pe Dumnezeu stă de vorbă cu El de-a pururi, cum ar sta cu un tată, alungând orice înţeles pătimaş.

56. Cel ce a atins nepătimirea încă nu se şi roagă cu adevărat. Căci poate să urmărească niscai cugetări simple şi să fie răpit de istoriile lor, şi să fie departe de Dumnezeu.

57. Când mintea zăboveşte în ideile simple ale lucrurilor, încă nu a ajuns la locul rugăciunii. Căci poate să se afle necontenit în contemplaţia lucrurilor şi să flecărească despre înţelesurile lor, care, deşi sunt idei simple, dar exprimând vederi de-ale lucrurilor, dau minţii forma şi chipul lor şi o duc departe de Dumnezeu.

58. Până ce mintea nu s-a ridicat mai presus de contemplarea firii trupeşti, încă n-a privit locul lui Dumnezeu. Căci poate să se afle în cunoştinţa celor inteligibile şi să se facă felurită, ca ele.

59. Dacă vrei să te rogi, ai trebuinţă de Dumnezeu, Care dă rugăciune celui ce se roagă. Prin urmare, cheamă-L pe El, zicând: „Sfinţească-se numele Tău, vie împărăţia Ta" (Mt. 6, 9-10; Lc. 11, 2), adică Duhul Sfânt şi Fiul Tău, Cel Unul-Născut. Căci aşa ne-a învăţat, zicând: „în Duh şi în Adevăr se cade să ne închinăm Tatălui" (In. 4, 23).

60. Cel ce se roagă în Duh şi în Adevăr nu-L mai proslăveş-

te pe Ziditor din făpturi, ci din El Însuşi.

61. Dacă eşti teolog (dacă te ocupi cu contemplarea lui Dumnezeu), roagă-te cu adevărat; şi dacă te rogi cu adevărat, eşti teolog.

62. Când mintea ta, cuprinsă de mult dor către Dumnezeu, pleacă oarecum câte puţin din trup şi se depărtează de toate gândurile care vin din simţire, din amintire sau din starea umorală, umplându-se de evlavie şi de bucurie, atunci socoteşte că te-ai apropiat de hotarele rugăciunii.

63. Duhul Sfânt, pătimind împreună cu noi de slăbiciunea noastră, ne cercetează şi când suntem necuraţi. Şi dacă află numai că mintea noastră I se roagă cu dragoste de adevăr, Se sălăşluieşte în ea şi alungă toată ceata de gânduri şi de înţelesuri care o împrejmuiesc, îndemnând-o spre dragostea rugăciunii duhovniceşti.

64. Ceilalţi strecoară în minte gânduri sau înţelesuri sau vederi prin schimbări în starea trupului. Iar Domnul lucrează dimpotrivă: coborându-Se în mintea însăşi, aşază în ea cunoştinţa celor ce le vrea, şi prin minte linişteşte neînfrânarea trupului.

65. Cel ce se mânie şi ţine minte răul, oricât ar iubi rugăciunea, nu este afară de învinuire. Căci este asemenea celui ce vrea să aibă vederea ageră, dar îşi tulbură ochii.

66. Dacă doreşti să te rogi, nu face nimic din cele ce se împotrivesc rugăciunii, ca Dumnezeu, apropiindu-Se, să călătorească împreună cu tine.

67. Rugându-te, să nu dai vreun chip lui Dumnezeu în tine, nici să nu îngădui minţii tale să se modeleze după vreo formă, ci apropie-te în chip nematerial de Cel nematerial, şi vei înţelege.

68. Păzeşte-te de cursele celor potrivnici. Căci se întâmplă

ca, în vreme ce te rogi curat şi netulburat, să ţi se înfăţişeze deodată înainte vreun chip străin şi ciudat, ca să te ducă la părerea că Dumnezeu este acolo şi să te înduplece să crezi că Dumnezeirea este câtimea ce ţi s-a descoperit ţie deodată. Dar Dumnezeirea nu este câtime şi nu are chip.

69. Când pizmaşul diavol nu poate mişca memoria în vremea rugăciunii, atunci sileşte starea umorală a trupului să aducă vreo nălucire ciudată înaintea minţii şi să o facă pe aceasta să primească o anumită formă. Iar mintea, având obiceiul să petreacă în cugetări, uşor se încovoaie. Şi astfel cel ce se sileşte spre cunoştinţa nematerială şi fără formă e amăgit, apucând fum în loc de lumină.

70. Stai la straja ta păzindu-ţi mintea de înţelesuri în vremea rugăciunii, pentru a-ţi îndeplini rugăciunea şi a petrece în liniştea ei. Fă aşa, pentru ca Cel ce pătimeşte împreună cu cei neştiutori să te cerceteze şi pe tine, şi atunci vei primi darul atotstrălucitor al rugăciunii.

71. Nu vei putea să te rogi întru curăţie până ce vei fi împletit cu lucruri materiale şi tulburat de griji necontenite. Căci rugăciunea este lepădarea înţelesurilor.

72. Nu poate cel legat să alerge, nici mintea ce slujeşte patimilor nu poate vedea locul rugăciunii duhovniceşti. Căci este trasă şi purtată de înţelesul pătimaş şi nu va avea o stare neclintită.

73. Când, în sfârşit, mintea se roagă în curăţie şi fără patimă, nu mai vin asupra ei dracii din partea stângă, ci din cea dreaptă. Căci îi vorbesc de slava lui Dumnezeu şi îi aduc înainte vreo formă din cele plăcute simţirii, încât să-i pară că a ajuns desăvârşit la scopul rugăciunii. Iar aceasta a spus-o un bărbat cunoscător că se înfăptuieşte prin patima slavei deşarte şi prin dracul care s-a atins de creier.

74. Socotesc că dracul, atingându-se de creier, schimbă lumina minţii precum voieşte. În felul acesta este stârnită patima slavei deşarte spre gândul de a face mintea să se pronunţe cu uşurătate, prin păreri proprii, despre cunoştinţa dumnezeiască şi fiinţială. Unul ca acesta, nefiind supărat de patimi trupeşti şi necurate, ci înfăţişându-se – zice-se – cu curăţie, socoteşte că nu se mai petrece în el nici o lucrare potrivnică. De aceea socoteşte arătare dumnezeiască lucrarea săvârşită în el de diavolul, care se foloseşte de multă pătrundere şi, prin creier, schimbă lumina împreunată cu el şi îi dă, precum am spus, forma pe care o vrea.

75. Îngerul lui Dumnezeu arătându-se, opreşte cu cuvântul numai lucrarea potrivnică din noi şi mişcă lumina minţii la lucrare fără rătăcire.

76. Cuvântul spus în Apocalipsă, că îngerul aduce tămâie ca să o adauge la rugăciunile sfinţilor (Apoc. 8, 3), socotesc că este harul acesta, care e lucrat prin înger. Căci el sădeşte cunoştinţa adevăratei rugăciuni, încât mintea stă de aici înainte în afară de orice clintire şi nepăsare.

77. Năstrapele cu tămâie (Apoc. 5, 8) se zice că sunt rugăciunile sfinţilor, pe care le purtau cei douăzeci şi patru de bătrâni. Dar năstrapa trebuie socotită prietenia cu Dumnezeu sau dragostea desăvârşită şi duhovnicească în care se lucrează rugăciunea în Duh şi Adevăr.

78. Când socoteşti că nu ai trebuinţă de lacrimi în rugăciunea ta pentru păcate, gândeşte-te cât de mult te-ai depărtat de Dumnezeu, având datoria să fii pururea în El, şi vei lăcrima cu şi mai multă căldură.

79. Astfel, cunoscând măsurile tale, vei plânge cu uşurinţă,

dosădindu-te după Isaia: „Cum, necurat fiind şi petrecând în mijlocul unui astfel de popor, adică între potrivnici, îndrăzneşti să te înfăţişezi înaintea Domnului Savaot?" (Is. 6, 5).

80. De te rogi cu adevărat, vei afla multă încredinţare, şi îngerii vor veni la tine ca şi la Daniel, şi-ţi vor lumina înţelesurile celor ce ţi se întâmplă.

81. Cunoaşte că sfinţii îngeri ne îndeamnă la rugăciune şi stau de faţă împreună cu noi, bucurându-se şi rugându-se pentru noi. Dacă suntem, prin urmare, cu nepăsare şi primim gânduri potrivnice, îi amărâm foarte tare, dat fiind că ei se luptă atâta pentru noi, iar noi nu vrem să ne rugăm lui Dumnezeu nici pentru noi înşine, ci dispreţuind slujba noastră şi părăsind pe Stăpânul şi Dumnezeul acestora, petrecem cu necuraţii draci.

82. Roagă-te cu cuviinţă şi fără tulburare şi cântă cu înţelegere şi cu bună măsură, şi vei fi ca un pui de vultur ce se urcă la înălţime.

83. Psalmodierea potoleşte patimile şi face să se liniştească neînfrânarea trupului. Iar rugăciunea face mintea să-şi împlinească propria lucrare.

84. Rugăciunea este lucrarea demnă de vrednicia minţii sau întrebuinţarea cea mai bună şi mai curată a ei.

85. Psalmodierea este un lucru al înţelepciunii variate; iar rugăciunea este începutul cunoştinţei nemateriale şi simple.

86. Cunoştinţa este tot ce poate fi mai bun, căci este împreună-lucrătoare a rugăciunii, trezind din somn puterea de înţelegere a minţii pentru contemplarea cunoştinţei dumnezeieşti.

87. Dacă n-ai primit încă darul rugăciunii sau al psalmodierii, stăruie cu putere şi-l vei primi.

88. „Le-a spus lor şi o pildă cum trebuie să se roage totdeauna şi să nu slăbească." Prin urmare, nu slăbi, nici nu te descuraja dacă n-ai primit. Căci vei primi pe urmă. Şi a adaos la pildă cuvântul: „Deşi de Dumnezeu nu mă tem şi de om nu mă ruşinez, dar fiindcă femeia îmi pricinuieşte supărări, îi voi face dreptate. Deci aşa va face şi Dumnezeu degrabă dreptate celor ce strigă către El ziua şi noaptea" (Lc. 18, 2-7). Îndrăzneşte, aşadar, stăruind cu osteneală în sfânta rugăciune.

89. Nu voi să ţi se facă cele ce te privesc precum socoteşti tu, ci precum Îi place lui Dumnezeu, şi vei fi netulburat şi mulţumit în rugăciunea ta.

90. Chiar dacă ţi se pare că eşti cu Dumnezeu, păzeşte-te de dracul curviei, căci este foarte înşelător şi cât se poate de pizmaş şi vrea să fie mai iute şi mai ager ca mişcarea şi trezirea minţii tale, ca să o desfacă şi de Dumnezeu când îi stă înainte cu evlavie şi frică.

91. Dacă te îngrijeşti de rugăciune, pregăteşte-te împotriva năvălirii dracilor şi rabdă cu bărbăţie biciuirile lor. Căci vor veni asupra ta ca fiarele sălbatice şi tot trupul ţi-l vor chinui.

92. Pregăteşte-te ca un luptător încercat. De vei vedea fără de veste vreo nălucire, nu te clinti. Chiar dacă ai vedea sabie scoasă împotriva ta sau lampă năvălind spre vederea ta, nu te tulbura; sau de vei vedea vreo formă urâcioasă şi sângeroasă, să nu-ţi slăbească sufletul. Ci stai drept, mărturisind mărturisirea cea bună, şi mai uşor vei privi la vrăjmaşii tăi.

93. Cel ce rabdă necazurile va ajunge şi la bucurii. Şi cel ce stăruie în cele neplăcute nu va fi lipsit nici de cele plăcute.

94. Vezi să nu te amăgească dracii cei răi prin vreo vedenie, ci fii cu grijă, întorcându-te la rugăciune; şi cheamă pe Dumnezeu

ca, dacă este vedenia de la El, El să te lumineze, iar de nu, să alunge degrabă pe amăgitorul. Şi îndrăzneşte, că nu vor putea sta câinii când tu stăruieşti cu înfocare în convorbirea cu Dumnezeu. Căci îndată vor fi alungaţi departe cu ajutorul lui Dumnezeu, fiind bătuţi în chip nevăzut şi nearătat.

95. Cu dreptate este să nu-ţi rămână necunoscut nici vicleşugul acesta, că pentru o vreme se despart dracii între ei înşişi. Şi dacă vrei să ceri ajutor împotriva unora, vin ceilalţi în chipuri îngereşti şi alungă pe cei dintâi, ca tu să fii înşelat de ei, părându-ţi că sunt îngeri.

96. Îngrijeşte-te să agoniseşti multă cugetare smerită şi bărbăţie, şi „răutatea lor nu se va atinge de sufletul tău, şi biciul nu se va apropia de cortul tău, că îngerilor Săi va porunci ca să te păzească pe tine" (Ps. 90, 10-11), iar aceştia vor izgoni de la tine toată lucrarea potrivnică.

97. Cel ce are grijă de rugăciune curată va pătimi de la draci ocări, loviri, strigăte şi vătămări. Dar nu va cădea, nici nu-şi va părăsi gândul, zicând către Dumnezeu: „Nu mă voi teme de rele, căci Tu cu mine eşti" şi cele asemenea.

98. În vremea unor astfel de ispite, foloseşte-te de rugăciunea scurtă şi stăruitoare.

99. De te vor ameninţa dracii arătându-se deodată din văzduh ca să te înspăimânte şi să-ţi răpească mintea, să nu te înfricoşezi de ei şi să nu ai nici o grijă de ameninţarea lor, căci ei se tem de tine, încercând să vadă dacă le dai atenţie sau îi dispreţuieşti cu desăvârşire.

100. Dacă stai în rugăciune înaintea lui Dumnezeu Atotţiitorul, Făcătorul şi Proniatorul tuturor, de ce I te înfăţişezi atât de

lipsit de judecată, încât îţi uiţi de frica Lui cea neîntrecută şi tremuri de nişte ţânţari şi gândaci? Sau n-ai auzit pe cel ce zice: „De Domnul Dumnezeul tău să te temi" (Deut. 10, 20) şi iarăşi: „De El se înfricoşează şi tremură toate, de faţa puterii Lui" (Ioil 2, 10; Naum 1, 5) şi cele următoare?

101. Precum pâinea este hrană trupului şi virtutea hrană sufletului, aşa rugăciunea duhovnicească este hrana minţii.

102. Roagă-te în sfântul loc al rugăciunii nu ca fariseul, ci ca vameşul, ca să te îndreptezi şi tu de către Domnul.

103. Străduieşte-te să nu blestemi pe cineva în rugăciunea ta, ca să dărâmi cele ce le zideşti, făcând urâtă rugăciunea ta.

104. Cel ce datorează zece mii de talanţi să te înveţe pe tine că, de nu vei ierta celui ce-ţi este dator, nu vei dobândi nici tu iertare. „Căci l-a predat pe el, zice, chinuitorilor" (Mt. 18, 34).

105. Vită-ţi de trebuinţele trupului când te înfăţişezi în rugăciune, ca nu cumva, pişcat de purice sau de păduche, de ţânţar sau de muscă, să te păgubeşti de cel mai mare câştig al rugăciunii tale.

106. S-a întâmplat la noi că unuia dintre sfinţi care se ruga, atâta i s-a împotrivit cel rău, că, îndată ce întindea mâinile, acela i se înfăţişa ca un leu şi ridica în sus labele dinainte şi-şi înfigea ghearele sale în amândouă şoldurile nevoitorului, cu voinţa de a nu se depărta până ce nu-şi va lăsa acela mâinile în jos. Dar acela niciodată nu le lăsa în jos până nu-şi împlinea rugăciunile obişnuite.

107. Aşa l-am cunoscut şi pe cel ce se îndeletnicea cu lucrul isihiei într-o groapă, pe Ioan cel Mic, mai bine-zis prea marele monah. Acesta rămânea neclintit în unirea cu Dumnezeu când dracul se înfăşura în chip de şarpe în jurul lui şi-i strângea trupul şi-i umplea

faţa de bale.

108. Ai citit desigur şi vieţile monahilor tabenisioţi, unde se spune că, grăind Avva Teodor cuvânt către fraţi, au venit două năpârci sub picioarele lui, iar el, netulburat, făcându-şi picioarele ocol în jurul lor, le-a ţinut înăuntru până când a isprăvit de grăit cuvântul; şi atunci le-a arătat fraţilor, povestindu-le întâmplarea.

109. Despre alt frate duhovnicesc am citit, iarăşi, că, rugându-se el, a venit o năpârcă şi s-a lipit de piciorul lui. Dar el nu a coborât mâinile mai înainte de ce nu şi-a împlinit rugăciunea obişnuită. Şi întru nimic nu s-a vătămat cel ce iubea pe Dumnezeu mai mult decât pe sine însuşi.

110. Să ai în rugăciunea ta ochi neîmprăştiat şi, lepădându-te de trupul şi sufletul tău, trăieşte prin minte.

111. Altui oarecare sfânt ce se ruga cu încordare liniştindu-se în pustie, arătându-i-se dracii, l-au aruncat şi l-au învârtit prin aer vreme de două săptămâni, prinzându-l apoi în rogojină. Dar nici aşa nu au izbutit să-i coboare mintea din rugăciunea înfocată.

112. Altui iubitor de Dumnezeu care-şi ocupa mintea cu rugăciunea umblând prin pustie i s-au arătat doi îngeri călătorind împreună; dar el nu i-a băgat în seamă, ca să nu se păgubească de ceea ce-i mai bun. Căci îşi amintea de cuvântul Apostolului, care zice: „Nici îngerii, nici începătoriile, nici Puterile nu ne vor putea despărţi de dragostea lui Hristos" (Rm. 8, 38-39).

113. Monahul se face prin rugăciune asemenea îngerilor.

114. Nu căuta nicidecum să primeşti vreun chip sau vreo înfăţişare în vremea rugăciunii din dorul de a vedea faţa Tatălui cel din ceruri.

115. Nu dori să vezi îngeri sau Puteri sau pe Hristos în chip

sensibil, ca să nu-ţi ieşi cu totul din minte luând lupul drept păstor şi închinându-te dracilor vrăjmaşi.

116. Începutul rătăcirii minţii este slava deşartă. Căci mintea, fiind mişcată de aceasta, încearcă să mărginească Dumnezeirea în chipuri şi înfăţişări.

117. Eu voi spune cuvântul meu, pe care l-am spus şi celor mai tineri: Fericită este mintea care a dobândit în vremea rugăciunii, în chip desăvârşit, starea fără formă.

118. Fericită este mintea care, rugându-se neîmprăştiat, câştigă necontenit un tot mai mare dor către Dumnezeu.

119. Fericită este mintea care, în vremea rugăciunii, se face nematerială şi săracă de toate.

120. Fericită este mintea care, în vremea rugăciunii, s-a lipsit desăvârşit de orice simţ.

121. Fericit este monahul care socoteşte pe toţi oamenii ca dumnezeu, după Dumnezeu.

122. Fericit este monahul care socoteşte mântuirea şi înaintarea tuturor ca pe a sa.

123. Fericit este monahul care se socoteşte pe sine gunoiul tuturor.

124. Monah este acela care s-a despărţit de toţi şi se împacă cu toţi.

125. Monah este cel ce se socoteşte pe sine una cu toţi, deoarece i se pare că se vede pe sine necontenit în fiecare.

126. Rugăciune săvârşeşte acela care aduce totdeauna primul gând al său ca rod lui Dumnezeu.

127. Ca monah ce doreşti să te rogi, fugi de orice minciună şi de orice jurământ. Iar de nu, în zadar îţi iei o înfăţişare care nu ţi

se potriveşte.

128. De vrei să te rogi în duh, nimic să nu iei de la trup, şi nu vei avea nour care să-ţi facă umbră în vremea rugăciunii.

129. Încredinţează lui Dumnezeu trebuinţa trupului şi vei înţelege că o poţi încredinţa şi pe a duhului.

130. De vei dobândi făgăduinţele, vei împărăţi. Prin urmare, privind spre acestea, cu voioşie vei purta sărăcia de acum.

131. Nu căuta să alungi de la tine sărăcia şi strâmtorarea, materiile rugăciunii neîmpovărate.

132. Să se întâlnească în tine virtuţile trupeşti cu cele sufleteşti, şi cele sufleteşti cu cele duhovniceşti; iar acestea, cu cunoştinţa nematerială şi fiinţială.

133. Ia seama la gânduri când te rogi; dacă au încetat cu uşurinţă, de unde vine aceasta? Ca să nu cazi în vreo cursă şi să te predai înşelat.

134. Uneori dracii îţi strecoară gânduri şi apoi te aţâţă ca să te rogi, chipurile, împotriva lor sau să le stai împotrivă. Şi atunci se depărtează de bunăvoie, ca să te înşeli închipuindu-ţi despre tine că ai început să birui gândurile şi să-i înfricoşezi pe draci.

135. Dacă te rogi împotriva patimii sau a dracului care te supără, adu-ţi aminte de cel ce zice: „Voi alunga pe vrăjmaşii mei şi-i voi prinde, şi nu mă voi întoarce până ce nu-i voi nimici. Asupri-voi pe ei şi nu vor putea să stea; cădea-vor sub picioarele mele" (Ps. 17, 41-42) şi cele următoare. Iar acestea le vei spune cu uşurinţă dacă te vei înarma cu smerită cugetare împotriva vrăjmaşilor.

136. Nu socoti că ai dobândit virtute dacă n-ai luptat mai înainte până la sânge pentru ea. Căci trebuie să te împotriveşti păcatului până la moarte, luptându-te cu el şi neslăbind, după dumne-

zeiescul Apostol (Evr. 12, 4).

137. Dacă vei folosi pe vreunul, vei fi ocărât de altul ca, simţindu-te nedreptăţit, să spui sau să faci ceva ce nu se cuvine şi în felul acesta să risipeşti rău ceea ce ai adunat bine. Acesta e scopul dracilor. De aceea, trebuie să luăm aminte cu înţelegere.

138. Aşteaptă loviturile aduse de draci, îngrijindu-te cum să scapi de robia lor.

139. Dracii cei vicleni aşteaptă noaptea ca să tulbure pe învăţătorul duhovnicesc prin ei înşişi; iar ziua, îl învăluie prin oameni în strâmtorări, defăimări şi primejdii.

140. Nu te teme de nălbitori. Căci deşi lovesc călcând şi usucă întinzând, prin acestea se face veşmântul tău strălucitor.

141. Câtă vreme nu te-ai lepădat de patimi, ci mintea ta se împotriveşte virtuţii şi adevărului, nu vei afla tămâie bine mirositoare în sânul tău.

142. Doreşti să te rogi? După ce te-ai mutat din cele de aici, petrecerea să o ai de-a pururi în ceruri, nu simplu, cu cuvântul gol, ci cu fapta îngerească şi cunoştinţa mai dumnezeiască.

143. Dacă numai când faci răul îţi aduci aminte de Judecător, că este înfricoşat şi nepărtinitor, încă n-ai învăţat „să slujeşti Domnului cu frică şi să te bucuri de El cu cutremur" (Ps. 2, 9). Căci să ştii că şi în vremea de odihnă şi de ospătare trebuie să-I slujeşti Lui şi mai mult, cu e- vlavie şi cuviinţă.

144. Bărbat înţelept este acela care nu încetează, înainte de pocăinţa desăvârşită, să-şi aducă aminte cu întristare de păcatele sale şi de răsplătirea lor dreaptă în focul cel veşnic.

145. Cel ce este stăpânit de păcate şi de mânii şi îndrăzneşte cu neruşinare să se întindă la cunoştinţa lucrurilor mai dumnezeieşti

sau să se ridice chiar la rugăciunea nematerială, să primească certarea Apostolului, care-i arată că nu este fără primejdie pentru el să se roage cu capul gol, neacoperit. „Căci un asemenea suflet, zice, trebuie să aibă pe cap stăpânire, pentru îngerii care stau de față” (1 Cor. 11, 10), învelindu-se în cuvenita ruşine şi smerită cugetare.

146. Precum vederea neacoperită şi tare a soarelui din miezul zilei, când luminează mai viu, nu foloseşte ochiului bolnav, aşa nu foloseşte nici întipărirea rugăciunii suprafireşti şi cu adevărat înfricoşate, care se face în duh, minţii pătimaşe şi necurate.

147. Dacă pe cel ce s-a apropiat cu dar la altar nu l-a primit Cel nepărtinitor şi fără nici o lipsă până nu se va fi împăcat cu aproapele supărat pe el (Mt. 5, 23-24), gândeşte-te de câtă pază şi putere de a deosebi lucrurile avem trebuinţă ca să aducem lui Dumnezeu, la altarul cel inteligibil, tămâie bine primită.

148. Nu te bucura de cuvinte, nici de slavă. Altminteri, nu-şi vor mai face păcătoşii mendrele în spatele tău, ci în faţa ta (Ps. 128, 3). Şi vei fi ţintă de batjocură în vremea rugăciunii, târât şi purtat de ei în gânduri nechibzuite.

149. Atenţia minţii căutând rugăciunea va afla rugăciune; căci rugăciunea îi urmează atenţiei mai mult ca orice altceva. De aceea trebuie să ne sârguim spre ea.

150. Precum cel mai de preţ dintre toate simţurile este vederea, aşa cea mai dumnezeiască dintre toate virtuţile este rugăciunea.

151. Lauda rugăciunii nu stă simplu în cantitatea, ci în calitatea ei. Aceasta o arată cei ce s-au suit la templu (Lc. 18, 10-14), precum şi cuvântul: „Iar voi, rugându-vă, nu grăiţi multe” (Mt. 6, 7) şi următoarele.

152. Câtă vreme atenţia îţi este întoarsă spre trup şi mintea

îngrijeşte de cele care aduc desfătare cortului, încă n-ai văzut locul rugăciunii, ci este încă departe de tine calea fericită a acesteia.

153. Când, stând la rugăciune, te vei ridica mai presus de orice bucurie, atunci cu adevărat ai găsit rugăciunea.

CUPRINS

CAPITOLUL II

RUGĂCIUNEA ŞI VIAŢA DUHOVNICEASCĂ

CAPITOLUL III

RUGĂCIUNEA

CAPITOLUL IV

DIMENSIUNEA COSMICĂ A RUGĂCIUNII

CAPITOLUL V

RUGĂCIUNEA CA THEOLOGIE

Al celui întru Sfinţi Părintelui nostru
NIL ASCETUL

ÎNSEMNĂRI

Editura „SFÂNTUL NECTARIE"
Arad, str. Tudor Vladimirescu nr. 5
Tel: 0723 681 263; 0746 258 077
Fax: 0257 255 894

Distribuție:

S.C. Egumenița S.R.L. O.P. 3
C.P. 301
800730 Galați
tel./fax: 0236-326.730
e-mail: editura@egumenita.ro
www.egumenita.ro

Tiparul executat la:
ALFÖLDI NYOMDA AG, Böszörményi Str. 6. 4027 DEBRECEN, UNGARN,
Tel: (36)52 515715 (36)52 415686, Fax: (36)52 325227

„Mari figuri duhovnicești s-au hrănit din textul acesta și l-au folosit ca hrană duhovnicească obștească, prin faptă și prin cuvânt, pentru generații și generații de monahi și de creștini credincioși. Așa și preaduhovnicescul sfânt al vremurilor mai noi, Sfântul Nicodim Aghioritul, a găsit textul acesta foarte potrivit pentru hrana duhovnicească a monahilor și creștinilor ortodocși și pentru povățuirea lor și l-a cuprins în faimoasa colecție a Filocaliei.“

Arhimandrit Evsevios Vittis

ISBN 978-973-85817-9-1

